

# 97

## *Årsredovisning*



Stiftelsen

**RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND**

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

*Årsredovisning*  
*1997*

## INNEHÅLL

---

STIFTELSENS UPPDRAG, TILLKOMST OCH INRIKTNING, SID 4

---

VD-KOMMENTAR, SID 5

---

DEN FORSKNINGSSTÖDJANDE VERKSAMHETEN  
ARBETSSÄTT, SID 7  
ANSLAG TILL FORSKNING, SID 11

ANSLAG TILL SYMPOSIER, SEMINARIER, FORSKNINGSinFORMATIVA  
INSATSER, INFORMATIONsutBYTE MM, SID 13  
STIPENDIER, SID 21

---

DEN EKONOMISKA FÖRVALTNINGEN  
STIFTELSENS PLACERINGSVERKSAMHET, SID 23  
BOKFÖRINGSMÄSSIGT RESULTAT, SID 23  
REALT RESULTAT, SID 24  
"PERFORMANCE", SID 24  
FINANSIELLT RESULTAT, SID 25

---

RESULTATRÄKNING, SID 26

---

BALANSRÄKNING, SID 27

---

FINANSIERINGSANALYS, SID 28

---

NOTER, SID 29

---

ANSLAG TILL FORSKNING, SID 38

---

DONATIONER, SID 38

---

REVISIONSUTLÅTANDE, SID 40

---

AILA COLLINS,  
KVINNORS HÄLSA OCH ARBETE UNDER ÖVERGÅNGSÅREN, SID 41

---

ANDERS BERGE,  
STAT OCH INDIVID I VÄLFÄRDSSAMHÄLLET, SID 49

---

NYA FORSKNINGSPROJEKT 1997, SID 56  
JUBILEUMSDONATIONEN, SID 57

---

DEN KULTURVETENSKAPLIGA DONATIONEN, SID 69

---

STATISTISKA UPPGIFTER OM ANSLAGEN TILL FORSKNING, SID 83  
JUBILEUMSDONATIONEN, SID 84

---

DEN KULTURVETENSKAPLIGA DONATIONEN, SID 88

---

STIFTELSENS PUBLIKATIONER, SID 91

---

STYRELSE, SID 92

---

REVISORER, SID 92

---

BEREDNINGSGRUPPER, SID 93

---

KANSLI, SID 94

---

(ADRESS, TELEFON M M, OMSLAGETS SISTA SIDA)

**R**iksbankens Jubileumsfond (RJ) är en fristående stiftelse som har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning.

Stiftelsen grundades 1962 genom en donation från Sveriges Riksbank, som därmed ville uppmärksamma bankens 300-årsjubileum 1968 och samtidigt främja "ett angeläget nationellt ändamål". Den årliga avkastningen av Jubileumsdonationen skulle användas till att främja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige.

Stadgar för stiftelsen fastställdes i december 1964. I de nu gällande (fr o m den 1 januari 1988) anges bl a:

## Stiftelsens uppdrag, tillkomst och inriktning

*att företräde skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt*  
*att fondens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt*  
*att nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser, särskilt skall uppmärksammas*  
*att fonden skall söka främja kontakter med internationell forskning*

Riksdagen beslöt under 1993 att ytterligare en donation skulle tillföras Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Till beslutet var fogad en promemoria som upprättats inom Regeringskansliet. I promemorian framhölls några riktlinjer som skulle utmärka den verksamhet som initierades genom användningen av donationen. Bl a angavs följande användningsområden:

- stöd till projekt och program som innebär gränsöverskridanden mellan discipliner
- etablering av nätverk eller fastare samverkansformer nationellt och internationellt, bl a genom etablering av ett internationellt forskarutbytesprogram
- befordran av forskarutbildning och forskarrekrutering
- främjande av forskarörlighet internationellt och mellan universitet/högskolor och andra verksamheter.

De första anslagen från RJ delades ut under hösten 1965. Sedan tillkomsten har omkring 3,2 miljarder kronor (i 1997 års penningvärde) delats ut till vetenskaplig forskning. Stiftelsens totala förmögenhet uppgår till knappt 5,5 miljarder kronor vid årsskiftet 1997/98.

**I**takt med att Riksbankens Jubileumsfonds medelsförsörjning till kulturvetenskaperna ökar så ökar även ansvaret för att också granska och bedöma forskningsverksamhetens kvalitet och resultat. RJ:s projektverksamhet vid landets universitet och högskolor ingår numera i ett synnerligen komplext och av grundutbildning tyngt system för kunskapsproduktion, som medför att en sådan bedömning är mycket svår att göra. Under det gångna året har RJ initierat en process för att åstadkomma en hanterlig ordning för uppföljning och utvärdering av ännu pågående och nyligen avslutade projekt. Det är helt uppenbart att denna granskningsprocess, som nu inletts, kommer att främja kvalitetsutvecklingen av både RJ som forskningsfinansiär, men också av de forskningsgrupper och institutioner som är mottagare av forskningsmedel. Projektgenomgångarna och diskussionen med prefekter, dekaner och rektorer om villkoren för kunskapsutvecklingen vid våra lärosäten har varit stimulerande och lärorika.

Frågor om forskningens kvalitet har alltid varit aktuella, men först under de senaste årtiondena har det från forskningsfinansiärernas sida gjorts försök att med hjälp av olika kvalitetsindikatorer följa upp och utvärdera forskningsinsatser inom olika områden. Riksbankens Jubileumsfond har alltsedan tillkomsten i mitten av 1960-talet tillämpat en utvärdering som tar sin utgångspunkt i den akademiskt vedertagna modell som benämns peer review. Denna modell innebär att framstående forskare inom ett område bedömer projek-

tens kvalitet utifrån gängse etablerade kriterier. Under senare år har kraven ökat på att denna modell skall kompletteras med mera framåtblickande och nyttoinriktade ansatser, merit review. Forskarsamhället står här inför nya betydande utmaningar.

Förändringar inom utbildnings- och forskningspolitikens område sker numera i allt snabbare takt. Under året har två större reformer beslutats i riksdagen, en om "Högskolans ledning, lärare och organisation" (prop. 1996/97:141, bet. 1997/98:UbU 3) och en om forskarutbildningen (prop. 1997/98:1 utgiftsområde 16. Utbildning och universitetsforskning, bet. 1997/98:7). Härutöver har regeringen givit direktiv till en ny parlamentarisk utredning om den svenska forskningspolitiken (dir. 1997:67). Utredningen kommer att utgöra ett underlag för nästa forskningspolitiska proposition, som enligt nu gällande planer skall föreläggas riksdagen hösten 1999. Enligt direktiven utlovas inga ytterligare medel till forskning.

Genom beslutade och planerade förändringar skapas nya villkor även för forskningsfinansiärernas arbete. Lyckligtvis har Riksbankens Jubileumsfond, genom de senaste årens kraftiga reala ökning av det egna kapitalet, på ett aktivt och förhoppningsvis positivt sätt kunnat bidra till att vidmakthålla en i internationell jämförelse hög forskningspotential vid framför allt de humanistiska, teologiska, juridiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna.

Den extra avsättning på 75 miljoner kronor, som styrelsen beslöt vid sitt sammanträde i mars 1997, har i högsta grad gagnat forskarutbildningen. Beslutet, att använda 60 miljoner av dessa medel för att på kort sikt främja forskarutbildningen

och därmed även den framtida forskarrekruteringen, mottogs mycket positivt vid landets universitet och högskolor. Härigenom har 135 personer, varav ca 60 % kvinnor, fått en tillfredsställande studiefinansiering för att inom två år kunna slutföra sina studier. Härutöver har resurser kunnat avsättas för att inrätta 17 tidsbegränsade post-doktorala tjänster.

Denna extraordinära insats skall även ses som ett stöd för att bibehålla den nuvarande ordningen med universitet och högskolor som samhällets mest framstående forskningsinstitut. Denna ordning, som inte längre ter sig lika självklar, har varit mycket ändamålsenlig för en liten nation som Sverige med stort behov av koncentration av både personella och ekonomiska resurser. Under senare år har universitetens och högskolornas roll som utbildningsanordnare tydligare markerats. De skall numera framför allt ansvara för samhällets kompetensförsörjning av högskoleutbildad arbetskraft.

Statsmakternas resurstilldelning till forskning vid universitet och högskolor via de sk fakultetsanslagen har numera kraftigt urholkats, samtidigt som kraven på med eller motfinansiering ökat och fortsättningsvis kommer att öka alltmer. För att kunna bibehålla det goda samverkansmiljö, som varit rådande mellan forskningsfinansiärer och forskningsutförare, krävs att universiteten och högskolorna själva förfogar över egna resurser för forskning. Akademisk frihet och autonomi förutsätter resurser och bidrar till kvalitetsutveckling även av den externt finansierade forskningsverksamheten.

Avslutningsvis är det med glädje man kan konstatera, att tillgången på resurser under 1997, framför allt för större projekt, ökat påtagligt, vilket medfört att en betydligt större andel av sökt belopp har kunnat beviljas. Även andelen kvinnor, som söker forskningsanslag, har ökat. Det mest glädjande är emellertid, att andelen beviljade projekt med kvinnliga projektledare har ökat så markant, från ca en fjärdedel till ca en tredjedel.

Totala antalet ansökningar om forskningsmedel förefaller dock inte öka längre, något som, om tendensen skulle bekräftas, kan te sig oroande. Huruvida detta sammanhänger med den kraftiga expansionen av utbildningen vid universiteten och högskolorna är en öppen fråga, som framtida forskning om systemet kan ge oss kunskap om. Skulle emellertid denna tendens till minskat antal ansökningar fortsätta, måste givetvis Riksbankens Jubileumsfond fundera över arbetsformerna för den forskningsstödjande verksamheten, dvs i stället för att i huvudsak passivt invänta ansökningar till forskningsprojekt, måste större arbetsinsatser läggas ned för att främja tillkomsten av angelägen forskning genom aktivt arbete med forskningsprogram inom olika områden.

Riksbankens Jubileumsfond har, genom beslutet att inrätta en områdesgrupp för forskning om kunskapsmiljö, erhållit ett verktygsfullt instrument för att forskningsmässigt initiera en belysning av pågående förändringar.



Dan Brändström

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) stöder kvalificerad forskning i form av projektanslag till enskilda forskare eller forskargrupper som ansökt om anslag.

RJ verkar aktivt inom vida fält av vetenskaplig forskning. Kompetensspridningen bland forskarna i styrelse och prioriteringsgrupper återspeglar detta förhållande. Styrelsen består därutöver av personer med ekonomisk och politisk sakkunskap. Denna personsammansättning gör att stiftelsen representerar ett ovanligt stort erfarenhetsfält och har därmed en unik ställning som allsidigt kontaktorgan mellan olika forskningsområden liksom mellan forskningen och andra centrala samhällsintressen.

---

## Den forskningsstödjande verksamheten

---

Alltsedan Jubileumsfondens tillkomst har ett visst företräde getts åt samhällsvetenskapligt och humanistiskt orienterad forskning. En mycket kraftfull insats har under de senaste åren gjorts till förmån för den humanistiska forskningen. Under 1997 har ca 50 % av RJ:s forskningsbudget tillfallit humaniora och teologi och ca 45 % har tilldelats samhällsvetenskapliga och juridiska ämnesområden. Den medicinska, naturvetenskapliga och tekniska forskningen erhöll ca 3 %. Övriga 2 % utgör

stöd till stipendier m m.

I första hand prioriteras projekt, som inte naturligt tillgodoses på annat sätt, t ex genom anslag från statliga forskningsråd eller andra myndigheter, vilka var för sig arbetar inom relativt avgränsade sektorer.

RJ är intresserad av att kunna stödja fler- eller tvärvetenskapliga forskningsprojekt i vilka forskare från olika discipliner, fakulteter, orter eller länder samarbetar. Går man igenom stiftelsens katalog över hittills beviljade anslag, finner man många exempel på just sådana forskningsprojekt, speciellt inom den kulturvetenskapliga donationens verksamhetsområde.

### Arbetsätt

Det är styrelsen som fattar beslut om anslag från stiftelsen. Inkomna ansökningar har dessförinnan bedömts och prioriterats i en eller – oftast – flera beredningsgrupper. I var och en av dessa ingår några av styrelsens ledamöter och suppleanter samt utomstående, såväl nationella som internationella, vetenskapliga experter. Ansökningarna har dessutom som regel bedömts av en eller flera externa sakkunniga inom eller utom landet.

Varje ansökan bedöms i första hand i jämförelse med internationell standard och mot såväl vetenskapliga kvalitetskriterier som samhällsrelevanskriterier.

Beslut om anslag till nya projekt fattas i två steg:

- 1) Bedömningarna i det första steget grundas på korta, översiktliga ansökningar, *projektskisser*. Beredningsgrupperna väljer ut de ansökningar som bedöms ha högsta vetenskapliga kvalitet och vara av störst intresse för RJ och som utfor-

mats av forskare, som bedöms vara kompetenta och lämpliga att bedriva projektet i fråga. Dessa forskare bereds därefter tillfälle att komma in med fullständiga ansökningar. Övriga ansökningar (projektskisser) avslås.

- 2) I ett andra steg bedöms och prioriteras *fullständiga ansökningar* (i regel efter externa sakkunniggranskningar) inför de slutliga besluten i styrelsen.

I de fall ansökningarna gäller forskning, som etiskt kan ifrågasättas, prövas dessa efter samma normer och på samma sätt som inom de statliga forskningsråden.

Ansökningar till *Kulturvetenskapliga donationen* har bedömts i enlighet med kriterierna i de av RJ utfärdade anvisningarna, vilket har inneburit att projekten har granskats från följande utgångspunkter:

- anknytning till i anvisningarna formulerade teman om "Kulturvetenskapliga grundvalar" och "Samhällsförändringar i tid och rum"
- projektets gränsoverskridande karaktär, dvs hur man avser att samarbeta över institutions-, fakultets- eller universitetsgränserna
- doktorandmedverkan
- idéer om forskningsinformativa insatser.

Inom vissa områden, som bedöms angelägna men inte tillräckligt uppmärksammade, tillsätter stiftelsen ibland särskilda sk områdesgrupper. Deras uppgift är att kartlägga forskningsbehov och stimulera till vetenskaplig forskning och till informationsutbyte. Dessa grupper består av forskare från discipliner av betydelse för området samt företrädare för i sammanhanget viktiga samhällsintressen. Verksamheten kan beskrivas som kvalificerat forskningsförberedande arbete. Den avslutas när man vunnit tillräcklig uppmärksamhet från forskarhåll och/eller från de myndigheter, som har ansvar för att permanenta resurser tillförs området i fråga.

Under 1996 inledde två nya områdesgrupper sin verksamhet. Det var gruppen för forskning om *konst och gestaltning* och den om *kapitalmarknadsforskning*. Under 1997 beslöt styrelsen att även inrätta en områdesgrupp för forskning om *kunskapssamhället*.

Under våren 1997, i anslutning till styrelsens sammanträde 20 mars 1997 hölls en särskild gemensam konferens för både styrelsens ledamöter och ledamöterna i stiftelsens beredningsgrupper.

Styrelsekonferensens huvudtema var att diskutera utvecklingstendenser inom det humanistiskt – samhällsvetenskapliga området och därvidlag finna ändamålsenliga mönster för arbetsfördelning och/eller samverkan mellan RJ och HSFR. Huvudsekreteraren, professor **Anders Jeffner**, HSFR, tillsammans med RJ:s direktör **Dan Brändström** svarade för var sitt inledningsanförande. Vid den efterföljande diskussionen, under ordförande **Inge Jonssons** ledning, utkristalliserades ganska omgående betydande enighet om att det naturligtvis inte bör råda några "vatten-täta skott" mellan de båda forskningsfinansiärerna, utan en arbetsfördelning bör åstadkommas under rådande goda samverkansklimate.

Dagen avslutades med en överläggning kring uppläggningsen av programmet för den av styrelsen beslutade uppföljningen och utvärderingen av nyligen avslutade och ännu pågående projekt. Syftet med uppföljningen har varit att granska de vetenskapliga resultaten och göra bedömningar av projektens uppläggning, struktur

och resurstilldelning. Men därutöver har det varit ett syfte att genom samtal med prefekter, dekaner och rektorer utröna dagens och framtidens villkor för kunskapsutvecklingen inom berörda fakultetsområden.

Under april utsändes brev med ett antal frågor till projektledare för då pågående projekt och till dem som 1995 erhöll slutanslag från RJ vid universiteten i Uppsala, Linköping, Lund och Stockholm. Sammanlagt var det 32 projektledare som kontaktades. Styrelsen och beredningsgrupperna hade enats om att följande frågor skulle besvaras skriftligen:

1. Vilka vetenskapliga publikationer har projektet genererat? Publikationslista bör bifogas.
2. Har projektet genererat uppslag till nya forskningsinsatser (gäller särskilt för avslutade projekt)?
3. Har projektets medarbetare medverkat med "papers" vid nationella eller internationella symposier? Om ja, ange vilka.
4. Har projektet medfört att Du eller någon av dina medarbetare blivit inbjuden som gästforskare vid något annat lärosäte? Likaledes är det av intresse att få reda på om arbetet i projektet stimulerat till att gästforskare inbjudits till Din institution.
5. Vilka utbildningseffekter har erhållits genom projektet? Har t ex doktorander deltagit? Om ja, ange namn och ålder. Därtill bör det belysas om särskilda läromedel har tillkommit med anknytning till projektet.
6. Vilka forskningsinformativa inslag har förekommit under projektets gång och/eller efter projektets avslutning?

Slutligen efterfrågades en ekonomisk redovisning av projektmedlens användning till:

- löner
- utrustning
- resor
- lokala omkostnadsavgifter (lokaler, institutions- och universitetskostnader)
- ev övriga omkostnader

Följande projekt har besökts vid de ovan nämnda lärosätena.

Beredningsgruppen för ekonomi, geografi m m besökte Uppsala universitet den 20 november 1997 varvid följande projekt studerades:

- 1992-254 **Sören Blomquist** "Skattereformens effekt på arbetsutbudet". Pågående projekt. Totalt beviljat 544.541 kr.
- 1993-412 **Ingemund Hägg** "Styrning med ekonomiska mått i svenska företag". Anslag t o m 96-06-30. Totalt beviljat 2.373.292 kr.
- 1994-197 **Gunnel Forsberg** "Mälardalens landsbygd i förändring". Anslag t o m 97-06-30. Totalt beviljat 2.002.182 kr.

Beredningsgruppen för beteendevetenskap, samhällsmedicin m m besökte Linköpings universitet den 10 november 1997 varvid följande projekt ägnades ingående uppmärksamhet:

- 1992-204 **Boel Berner** "Att möta det moderna, kultur, teknik och social förändring". Pågående projekt. Totalt beviljat 2.133.478 kr.

1994-252 **Kjell Rubensson** "Närhet i distansutbildning: Analys av interaktionen i undervisningsprocessen".  
Anslag t o m 97-06-30. Totalt beviljat 2.028.926 kr.

1995-5123 **Per Linell** "Samtal i samhället: på vems villkor?".  
Anslag t o m 98-12-31. Totalt beviljat 5.300.000 kr.

Beredningsgruppen för statsvetenskap, juridik m m besökte Lunds universitet den 15 oktober 1997 och därvidlag företogs en genomgång av följande projekt:

1992-204 **Gunnar Bergholtz** "Private Litigation in Domestic Swedish Courts for the Protection of Civil Rights and the Environment".  
Anslag t o m 95-06-30. Totalt beviljat 1.172.000 kr.

1993-167 **Christer Jönsson** "Internationella samarbetsprocesser".  
Anslag t o m 97-06-30. Totalt beviljat 2.608.000 kr.

1994-5076 **Magnus Jerneck** "Sverige och den stabila freden".  
Anslag t o m 99-12-31. Hittills beviljat 8.700.000 kr.

1995-5178 **Ann Numhauser-Henning** "Den normativa utvecklingen i den sociala dimensionen. Studier av normativa mönster och deras förändring i den rättsliga regleringen avseende arbete, boende, familj och sociala trygghetssystem i ett europeiskt integrationsperspektiv".  
Anslag t o m 99-12-31. Hittills beviljat 5.300.000 kr.

Beredningsgruppen för humaniora besökte Stockholms universitet den 17 november 1997 för genomgång av nedanstående projekt:

1994-356 **Maria Sjöberg** "Kvinnor, arv och jord i Dalarna 1544-1750".  
Anslag t o m 98-06-30. Totalt beviljat 1.049.000 kr.

1994-435 **Francisco Lacerda** "Spädbarnets språkvärld: Förvärv av lingvistisk struktur ur naturligt tal".  
Anslag t o m 97-06-30. Totalt beviljat 2.859.000 kr.

1994-446 **Jan Anward** "DYNAMO – Dynamic Modelling of the Relationship Between Language Acquisition and Language Change".  
Anslag t o m 97-06-30. Totalt beviljat 2.496.000 kr.

1995-121 **Anders Berge** "Stat och individ i välfärdssamhället 1880-1980".  
Anslag t o m 98-06-30. Totalt beviljat 3.100.000 kr.

1995-366 **Östen Dahl** "DEFTYP – En typologisk studie av definitiva determinerare".  
Anslag t o m 98-06-30. Hittills beviljat 900.000 kr.

Sammanlagt 15 projekt har ingående granskats. Besöken har varit mycket uppskattade och projektens samtliga medarbetare, både seniora forskare och doktorander, har under stor entusiasm förmedlat både problem och glädjemenen förknippade med projektverksamhetens bedrivande. Ledamöterna i beredningsgrupperna har bidragit med sammanfattande synpunkter över de vid projektbesöken genomgångna projekten.

## Anslag till forskning

Under 1994 beviljades de första anslagen ur den Kulturvetenskapliga donationen. Genom detta nytillskott av resurser har det blivit möjligt att stödja fler större, tvärvetenskapliga och långsiktiga forskningsprojekt. Många mycket angelägna projekt, som svårigen skulle ha erhållit ekonomiska resurser av det slag som nu möjliggjorts, har kommit i gång och fört med sig att fler unga doktorander kunnat erhålla en meningsfull utbildning.

Riksbankens Jubileumsfond har under det gångna året beviljat nära nog 253 mkr i anslag till forskningsändamål, vilket framgår av finansieringsanalysen och av tabell "Anslag till forskning" (s. 38). Anslagsnivån är 103 mkr högre än föregående år. Huvudsakligen förklaras denna stora ökning av styrelsens beslut den 20 mars 1997 om en engångsavsättning på 75 mkr inom ramen för den kulturvetenskapliga donationen.

Styrelsen beslöt att denna extra avsättning skulle disponeras på följande sätt:

1. Befordran av forskarutbildning och forskarrekrytering, **60 mkr**, genom ett tillfälligt resurstillskott till universiteten för strategiska insatser för att främja forskarrekryteringen inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnesområdena.

Styrelsen beslöt den 29 maj 1997 att fördela medlen enligt följande:

Universitet	Hum. och Teol.	Samb.	Totalt
Uppsala	7,8	4,2	12,0
Lund	7,2	4,8	12,0
Göteborg	7,2	4,8	12,0
Stockholm	7,2	4,8	12,0
Umeå	5,0	4,6	9,6
Linköping, Filosofisk fakultet/TEMA	1,0	1,0	2,0
Luleå Tekniska Universitet		0,4	0,4
Mkr	35,4	24,6	60,0

Genom denna insats kunde 135 tidsbegränsade doktorandtjänster och 17 postdoktorala tjänster/stipendier inrättas.

2. Stöd till uppbyggnad av Elektroniskt Nobelmuseum, **7,5 mkr**.
3. Infrastrukturella satsningar till stöd för framtida forskning, **5 mkr**. Förslag till styrelsen har beretts av kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen varvid styrelsen beslöt att utdela **4.998.500** kronor till 10 projekt vid sammanträdet den 30 oktober 1997.
4. Tillfällig resursförstärkning av anslaget för symposier, seminarier och forskningsinformation, **2,5 mkr**. Inom denna ram kunde ytterligare 15 symposieanslag beviljas.

Med denna extra insats utdelades totalt sett 183 mkr, varav ca 114 mkr till projekt inom Kulturvetenskapliga donationen och drygt 70 mkr inom Jubileumsdonationen, varav 67 mkr till projekt. Resterande medel inom Kulturvetenskapliga donationen har fördelats till symposier, seminarier och forskningsinformativ verksamhet (4.994.500).

Nya anslag som beviljades 1997 ur Jubileumsdonationen och Kulturvetenskapliga donationen presenteras på sid 56 ff. Ett par projekt inom Jubileumsdonationen presenteras mera ingående i denna redovisning, nämligen:

**Anders Berge**, Historiska institutionen, Stockholms universitet, som presenterar studien "Stat och individ i välfärdssamhället (SIV)". (Dnr 95-121.)

**Aila Collins**, Institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska Institutet, redovisar resultat från projektet "Kvinnors hälsa och arbete under övergångsåren". (Dnr 94-454.)

Söktrycket till RJ är alltså högt men inte lika högt som under tidigare år. Vid årets ansökningstillfällen inkom totalt 433 nya ansökningar (219 färre än föregående år) med ett sammanlagt sökbelopp på 358 mkr. Om man därtill lägger fortsättningsansökningarna blir det ytterligare 149 ansökningar d v s sammanlagt 582 st och ett sökbelopp på ca 521 mkr. Av de sökta beloppen för nya projekt beviljades en rekordhög andel på 14 % vilket kan jämföras med 8 % 1994, 9 % 1995 och 7% 1996. Inte mindre än 21,4 % av sökt belopp kunde beviljas inom ramen för Kulturvetenskapliga donationen.

Inom ramen för Kulturvetenskapliga donationen inkom 127 nya ansökningar. Av antalet beviljade ansökningar (25) kan 12 hänföras till temat *Kulturvetenskapliga grundvalar* och 13 till temat *Samhällsförändringar i tid och rum*.

Stiftelsen har under året beviljat totalt 184 projektanslag och därutöver 51 symposieanslag, reseanslag samt omkostnadspålägg och mervärdesskatt m m på tillsammans 176,7 mkr. Härutöver har 75 mkr utdelats i form av en extraordinär insats till stöd för forskarrekrytering och infrastrukturella åtgärder. De flesta av dessa anslag har administrerats av statliga universitet och högskolor. För anslagsmedel, som utbetalats efter den 1 juli 1991, har utöver ett omkostnadspålägg på 13,6 % tillkommit ett påslag för mervärdesskatt på ca 8,7 % räknat på projektanslaget. För anslag efter den 1 juli 1994, som administreras via statliga högskoleenheter inom Utbildningsdepartementets verksamhetsområde, räknar RJ numera även med ett påslag på 10 % för lokalkostnader på de belopp som beräknas för själva forskningsprojekten. Detta innebär sålunda ett totalt påslag på i storleksordningen 33 %.

Sedan 1966 har Riksbankens Jubileumsfond deltagit i finansiering av *Nobelstiftelsens symposier*. Till att börja med skedde detta i form av årliga anslag. Symposieverksamheten kan numera helt finansieras med avkastningen från en särskild symposiefond inom Nobelstiftelsen. Denna fond började byggas upp 1979 genom en grunddonation i form av ett treårigt anslag från Riksbankens Jubileumsfond, genom bidrag och royalties från Nobelstiftelsens egen informationsverksamhet samt genom fyra årliga bidrag från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse. Symposieverksamheten leds av en kommitté med representanter för de fem Nobelkommittéerna, Ekonomipriskommittén, Riksbankens Jubileumsfond och Wallenbergsstiftelsen med Nobelstiftelsens verkställande direktör som ordförande. Hittills har 105 Nobelsymposier genomförts. De har ägnats vetenskapliga genombrottsområden av central kulturell eller samhällelig betydelse och har fått en mycket stark internationell ställning. Under året anslogs från RJ därtill 7,5 mkr ur den extraordinära budgetavsättningen till stöd för uppbyggnad av ett elektroniskt Nobelmuseum.

Riksbankens Jubileumsfond har under året fortsatt med sitt stöd till uppbyggnaden av Collegium Budapest. Inom ramen för anslagen till forskning har den till kollegiet permanent knutne forskaren professor **János Kornai** erhållit DEM 200.000 för ett projekt vid kollegiet. Professor Kornais projekt "The Interaction between Politics and the Economy in the Period of Post-Socialist Transition" (dnr 96-0049:01) är huvudtemat för 1997/98 års verksamhet vid kollegiet.

Beviljade anslag disponeras enligt särskilda villkor som anges i kontrakt med varje anslagsmottagare. Som tidigare nämnts, förvaltas de flesta anslagen av en statlig läroanstalt, som då också är arbetsgivare för den personal som avlönas från anslagen. I avsnittet "Statistiska uppgifter om anslagen till forskning" (sid 88) redovisas i tabellform vissa data rörande behandlade ansökningar och beviljade anslag.

Liksom tidigare år har flera av stiftelsens anslagsmottagare tilldelats medel för att kunna presentera och diskutera sina projekt och forskningsresultat vid utländska institutioner eller vid internationella vetenskapliga symposier.

Till stiftelsens kansli inbjuds ofta forskare eller forskargrupper för presentation och diskussion av pågående projekt. Vid styrelsens sammanträden presenteras regelbundet aktuella forskningsområden av de vetenskapliga ledamöterna eller av inbjudna forskare.

### *Anslag till symposier, seminarier, forskningsinformativa insatser, informationsutbyte m m.*

Stiftelsens styrelse har under 1997 i budgeten avdelat särskilda medel för att stödja symposier, seminarier och forskningsinformativa insatser. Under 1997 behandlades 67 sådana ansökningar varav 15 hade inkommit från kvinnliga huvudsökanden. 39 ansökningar, av vilka 12 var ingivna av kvinnliga forskare, beviljades ett sammanlagt belopp på knappt 5 miljoner kronor. Härutöver har ytterligare 2,5 mkr anvisats till symposieinsatser ur den extraordinära avsättningen på 75 mkr.

Många av de forskningsprojekt som Riksbankens Jubileumsfond stöder belyser problem som är av allmänt samhälleligt intresse. Det är angeläget att forskningsresultaten blir kända i samhället och blir föremål för diskussion, kritisk granskning och användning. RJ har därför på olika sätt försökt medverka till att sådant informationsutbyte underlättas. Under året har flera både nationella och internationella aktiviteter bedrivits i syfte att följa och sprida kännedom om den forskning som stöds och att stimulera informationsutbyte om forskningsresultat mellan olika grupper i samhället.

Riksbankens Jubileumsfond har stött en rad insatser som har en relation till Stockholm som 1998 års kulturhuvudstad. Bland sådana insatser kan nämnas:

- seminarieverksamhet under ett antal år vid Arkitekturmuseet
- förberedelsearbetet för Nationalmuseums utställning om kulturutbyte med Tyskland
- forskningsinformativa insatser med anknytning till Stockholms universitet.

Riksbankens Jubileumsfond anordnar även egna symposier och seminarier (ibland tillsammans med något annat forskningsstödjande organ inom eller utom landet) i syfte att identifiera forskningsbehov, kartlägga eller presentera kunskapsläget in-



om ett visst område. RJ medverkar även i olika forskningsinformativa aktiviteter. En mera regelmässig sådan aktivitet är det årliga stödet till utgivningen av *Forskning & Framsteg*.

Här skall kortfattat ges exempel på några aktiviteter som RJ tagit initiativ till eller aktivt medverkat i under 1997.

I början av mars 1997 utkom Föreningen för svensk undervisningshistoria med ett komplement till tidigare utgivna "minnesböcker". Riksbankens Jubileumsfond möjliggjorde utgivningen av boken "Spjutspets mot framtiden?", under redaktörskap av förutvarande riksdagsledamoten, professor **Gunnar Richardson**, som förmedlade minnesbilder från skola och skolpolitik av skolministrar, riksdagsledamöter och SÖ-chefer.

I anslutning till denna publicering anordnade RJ i samarbete med riksdagens utbildningsutskott en sammankomst i Riksdagshuset den 11 mars. Tre av bokens författare svarade för var sitt inledningsanförande. De var förutvarande riksdagsledamoten och ordföranden i utbildningsutskottet **Lars Gustafsson**, förutvarande skolministern **Britt Mogård** och förutvarande riksdagsledamoten **Larz Johansson**.

Deras inlägg kommenterades av förutvarande riksdagsledamoten, numera ansvarig utgivare för Upsala Nya Tidning, **Jörgen Ullenhag**, förutvarande skoldirektören i Stockholm **Sven Åke Johansson** och professor **Berit Askling**, Linköpings universitet. Efter inledarnas och kommentatorernas inlägg följde en rad frågor och en livlig diskussion.

Riksbankens Jubileumsfond har vid ytterligare ett tillfälle samverkat med riksdagens utbildningsutskott. Den 4 november genomfördes en halvdagskonferens i första kammarens plenisal rörande "Grundläggande högskoleutbildning. Former för politik och planering". Utbildningsutskottets ordförande, tillika RJ:s vice ordförande, **Jan Björkman** svarade tillsammans med ordföranden i Riksbankens Jubileumsfond Inge Jonsson för inramningen av konferensen. Bland övriga medverkande kan nämnas universitetsdirektör **Johnny Andersson**, Uppsala universitet, rektor **Thomas Rosswall**, Sveriges lantbruksuniversitet, och rektor **Christina Ullenius**, Högskolan i Karlstad.

Riksbankens Jubileumsfond har under en följd av år intresserat sig för att belysa parlamentarismens utveckling i olika avseenden. Under det gångna året har inte mindre än tre publikationer utgivits om riksdagsarbetets villkor förr och nu. Dessa tre böcker, som samtliga erhållit ekonomiskt stöd av RJ är: "Parlamentarismen i Sverige", Gidlunds Förlag, författad av försvarsminister och docent **Björn von Sydow**, "Riksdagen på nära håll", SNS Förlag, **Ingvar Mattson** och **Lena Wängnerud** (redaktörer), och "Trying to Make Democracy Work. The Nordic Parliaments and the European Union" (Editor: **Matti Wiberg**), Gidlunds Förlag. Den sistnämnda boken planerades vid en konferens på Hässelby slott 11-12 april 1997.

Hässelby-konferensens innehåll och uppläggning var resultat av ett samarbete med Arbetsgruppen för Nordisk Parlamentsforskning (NOPSA). Såväl vid konferensen som i boken diskuteras hur EU-frågorna hanteras i olika nordiska parlament och hur relationen mellan regering och parlament ter sig i olika länder.

Den 21-23 september arrangerade Riksbankens Jubileumsfond ett internationellt symposium på hotell Hasselbacken i samarbete med Forskningsrådsnämnden (FRN). Temat för symposiet var "The New Federalism. Structures and Infrastructures: American and European Perspectives". Huvudansvarig för symposiet var professor **Kjell-Åke Modéer**, juridiska fakulteten, Lunds universitet. Redan på symposiets första kväll blev det en livlig paneldebatt på temat: *Federalism; Threat and Challenge*. Debatttagare, under ordförandeskap av professor Kjell-Åke Modéer, var domaren i USA:s högsta domstol, professor **Antonin Scalia**, professor **Eivind Smith** och professor **Olof Ruin**. Vid symposiet, som kommer att dokumenteras, analyserades likheter och skillnader mellan USA och Europa vad gäller utvecklingen mot federala statsbildningar.

Den 27-29 oktober arrangerades bl a med stöd från RJ, "European Organ Symposium" i Bryssel. Symposiet var en utlöpare av ett forskningsprogram om den nordeuropeiska orgelkonstens utveckling 1600-1970 under ledning av docenten **Hans Davidsson**, Göteborg Organ Art Center (GOART) vid Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola. I anslutning till detta symposium gjorde RJ:s kansli ett studiebesök i Bryssel för att även orientera sig om EU:s forskningspolitik.

Efter ett trevligt kåseri om att leva och verka i Bryssel och vid EU-kommissionen hållet av **Per Eklund**, Task Manager, DG IA – External Relations, erhöll kansliet en presentation av arbetet inom DG XIII – Science, Research and Development av dess chef professor **Jorma Routti**. Director **Miroslav Bures** angav inriktningen för verksamheten inom ramen för The Targeted Socio-Economic Research (TSER). Vid besök i EU-parlamentet gavs möjlighet att av **Charlotte Cederschiöld** och **Sören Wibe** få information och orientering om arbetet som parlamentariker.

Den kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen har under 1997 förlagt två sammanträden utomlands, ett i Helsingfors och Åbo och ett i Berlin. Besöket i Finland den 15-17 juni var förlagt till Hanaholmen, Kulturcentrum för Sverige och Finland, vars ordförande professor **Mirja Saari** och direktör **Anna-Maija Marttinen** svarade för en informativ presentation av kulturverksamheten.

Därefter presenterade direktör **Paavo Hohti** bakgrunden till bildandet av och verksamheten vid Finska Kulturfonden. Vid informationen deltog även kulturchef **Henry Rask**, Hanaholmen, minister **Fredrik Wahlquist** och ambassadråd **Ove Svensson** vid Sveriges ambassad, professor **Reijo Vihko**, Finlands Akademi samt professor **Erik Allardt**.

Måndagen den 16 juni inleddes med en presentation av Helsingfors universitet. För information om forskningen vid universitetet svarade rektor, professor **Kari Raivio**, tillika ordförande i Finska Kulturfonden. Han biträdades av dekanerna för humanistiska, teologiska, samhällsvetenskapliga och juridiska fakulteterna.

Under värdskap av överdirektör **Markku Linna** vid Undervisningsministeriet gavs en informativ orientering om finsk forskningspolitik. Eftermiddagen och samvaron under kvällen tillbringades tillsammans med företrädare för Finlands Akademi under professor Reijo Vihkos ledning. Han biträdades av generalsekreteraren **Eija-Maija Kotilainen** och professor **Gustav Björkstrand**, ordförande i Forskningsrådet för Kultur och Samhälle.

Tisdagen den 17 juni gick färden till Åbo och Nådendal. Vid Åbo Akademi informerade rektor, professor **Bengt Stenlund** och förvaltningsdirektör **Roger Broo** om forskningsverksamheten vid akademien. Efter lunch var det ett kort besök vid Sibeliusmuseet, som förevisades av intendent **Ilpo Tolvas**, och därefter besöktes museet *Ett hem*.

Finlandsbesöket avslutades med ett mycket uppskattat besök hemma i presidentfamiljen Ahtisaaris sommarbostad Gullranda i Nådendal. Besöket hade arrangerats av vår värd, tillika ledamot av kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen, professor **Marjut Aikio**. Efter förevisningen av Gullranda av museichef **Bengt von Bonsdorff** diskuterades kulturforskningens villkor i Finland och Sverige under ledning av fru **Eva Ahtisaari** och RJ:s ordförande, professor Inge Jonsson. Vid denna överläggning deltog bl a rektor Kari Raivio och direktör Paavo Hohti samt presidentparets personliga rådgivare docent **Laura Kolbe**.

Sammanträdet i Berlin den 22-25 oktober var förlagt till Humboldt-Universität och dess Nordeuropa-Institut under värdskap av rektor, professor, Dr. **Hans Meyer** och professor, Dr. **Bernd Henningsen**, tillika ledamot av Kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen. Besöket inleddes med att professor, Dr. **Erich Thies**, statssekreteraren vid ministeriet för vetenskap, forskning och kultur, gav gruppen en introduktion till Land Berlins högskole- och forskningspolitik. Denna presentation kompletterades med att utbildningsrådet **Erland Ringborg** och professor Bernd Henningsen gav en allmän översikt över särdragen i Tysklands utbildnings- och forskningspolitik. Därefter besöktes Berlin-Brandenburgs vetenskapsakademi, vars vice ordförande, professor, Dr. **Manfred Bierwisch**, ingående beskrev svårigheterna att åstadkomma en vetenskaplig sammansmältning mellan Öst- och Västtyskland. Rektor Meyer informerade om innebörden i det nya långsiktiga och ekonomiskt inriktade samhällskontraktet mellan Land Berlin och universiteten i Berlin.

Under torsdag förmiddag den 23 oktober besöktes den nya forskningsparken Adlershof-Johannistal. Eftermiddagen ägnades åt diskussion vid Wissenschaftszentrum Berlin (WZB). Centrets direktör, professor, Dr. **Wolfgang Neidhart** orienterade om centrets forskningsinriktning, organisation och ekonomi.

Professor **Bernward Joerges**, verksam vid WZB, orienterade gruppen om arbetsläget i det av RJ stödda projektet *Organiserandet av storstaden: Diskurs och praktik* i vilket han samverkar med forskare inom Handelshögskolan vid Göteborgs universitet (dnr 95:5001). Efter besöket vid WZB togs en promenad genom Europas största byggarbetsplats – Potsdamer Platz – till Nordeuropa-Institut för genomgång av projektet *Den kulturella konstruktionen av gemenskap i moderniseringsprocesser i Sverige och Tyskland i jämförelse* – ett kulturvetenskapligt forskningsprogram i samarbete mellan Stockholms universitet och Humboldt-Universität zu Berlin (dnr 95-5016). Dagen avslutades med öppningen av den svenska veckan i Berlin och ambassadör **Mats Hellströms** invigning av utställningen PULS – *ung svensk design* på Bauhaus-Archiv. Ambassadör Mats Hellström och kulturrådet **Björn Springfeldt** deltog även vid avslutningen av besöket i Berlin.

Fredagen den 24 oktober inleddes med en presentation av Professor, Dr. **Manfred Erhardt**, Stiftverband für die deutsche Wissenschaft. Han talade över temat *Die nicht-staatliche Wissenschaftsförderung in Deutschland*. Rektorn för Wissenschafts-

kolleg zu Berlin, Professor, Dr. **Wolf Lepenies**, inbjöd därefter gruppen till en diskussionsinledning om *Kulturwissenschaft am Wissenschaftskolleg*.

Berlinbesöket avslutades med deltagandet vid HM drottning Silvias invigning av utställningen *Wahlverwandschaft: Skandinavien und Deutschland 1800-1914*. Denna utställning är resultat av ett samarbete mellan Nationalmuseum och Deutsches Historisches Museum och behandlar kulturutbytet mellan Norden och Tyskland från det tidiga 1800-talets romantik till första världskrigets utbrott 1914. Utställningen kommer under våren 1998 att visas i Stockholm som en del av kulturhuvudstadsårets begivenheter. Riksbankens Jubileumsfond har under 1996 stött Nationalmuseets forskningsresor som led i förberedelserna av utställningen.

Områdesgruppen för *kapitalmarknadsforskning* anordnade ett första mera övergripande seminarium för ett åttiotal deltagare i riksdagen den 13-14 mars för att kartlägga angelägna forskningsbehov, men även ge möjlighet till en inventering av pågående och avslutade arbeten inom forskningsområdet.

Den första dagen inleddes med ett välkomstanförande av områdesgruppens ordförande professor **Lars Engwall**, som bl a uppmärksammade de fyra stora problemfält som hade angivits vid gruppens bildande:

1. Hushållsparandet och kapitalmarknaden
2. Pensionssystemets roll i kapitalbildningen
3. Instabiliteten i svensk bostadsfinansiering och dess effekter på kapitalmarknaden
4. Det fria kapitalflödet till följd av internationaliseringen och dess konsekvenser för den svenska kapitalbildningen.

Därefter presenterade direktör **Gunnar Eliasson**, Spar & Placeringsfrämjandet, och direktör **Carl Johan Åberg**, Aktieförämjandet, *Behov av ny kunskap om framtida finans- och kapitalmarknader*. Professorn i ekonomisk historia vid Handelshögskolan i Stockholm, **Håkan Lindgren** talade om *Kapitalmarknadens uppkomst. Relationer mellan organiserade och oorganiserade marknader i historisk belysning*, varefter professorn vid nationalekonomiska institutionen vid Uppsala universitet, **Peter Englund**, belyste *Integrationen med internationella kapitalmarknader och eventuellt behov av regleringar*.

Docent **Anne Marie Pålsson**, nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet, presenterade ett nystartat forskningsprogram om *Finansiella marknader och finansiell planering för hushåll och små företagare*. Docent **Per Samuelsson**, Handelshögskolan i Stockholm, angav forskningsläget inom *Kapitalmarknadsrättens* område, varefter professor **B Espen Eckbo** vid samma högskola talade om behovet av *A Research Agenda* för området Corporate Governance. Den avslutande debatten vid denna första dag skedde under ledning av riksdagsledamot **Lars F Tobisson**.

Den andra dagen presenterades inte mindre än 15 uppsatser grupperade under följande rubriker:

- *Företagens styrning, finansiering och internationalisering (4 uppsatser)*
- *Finansiella instrument och riskanalys (4 uppsatser)*
- *Aspekter på hushållsparande (4 uppsatser)*
- *Finansiellt system och ekonomisk tillväxt (3 uppsatser)*

Områdesgruppen har även under året inlett en samverkan med Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa för att belysa denna riksomfattande institutions betydelse som bostadsfinansierare i svensk samhällsomvandling under 1800- och 1900-talen.

Den andra områdesgruppen, den för *Forskning om konst och gestaltning*, har under året i huvudsak arbetat med tre områden:

1. forskning om kulturpolitik i vid mening
2. forskningsprogram inom arkitektur, form och formgivning
3. relationen mellan forskning, kulturinstitutioner, kulturutövare samt utbildningar med inriktning mot kultursektorn.

Under den första punkten har framför allt diskuterats hur erfarenheterna av en konferens om *Kultur, Kulturforskning och Kulturpolitik*, som huvudsakligen genomfördes på Friiberghs Herrgård 25-27 augusti under ledning av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA) och med finansiellt stöd av både Riksbankens Jubileumsfond och Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) skall kunna föras vidare till *The Intergovernmental Conference on Cultural Policies* i Stockholm 30 mars – 2 april 1998. Konferensrapporten, som publiceras under början av våren 1998, har en tydlig anknytning till 1995 års slutrapport "Vår skapande mångfald" från FN:s världskommission för kultur och utveckling.

Konferensrapporten, som på uppdrag av Vitterhetsakademien, utarbetats av professor **Karl Erik Knutsson** kan i huvudsak indelas i tre huvudgrupper:

1. Bidrag som behandlar kultur med hänvisning till en bredare kulturdefinition, innefattande de stora frågorna om globala sammanhang, nya situationer, utveckling, konflikter, etiken, m m
2. Bidrag som rör kultur som sektor, t ex konst, mötet med kulturen, universitet och kultur, kulturpolitik, humanioras roll i framtiden, m m
3. Bidrag som tar upp viktiga prioriteter med anknytning till kultur som del av mänskliga rättigheter: kvinnor och kultur, barn, skydd av kulturarvet samt folkrörelser och andra frivilligansträngningar i en demokratisk hantering av kulturmål och kulturarbete.

Under den andra punkten har ett uppdrag givits till docenten **Jan Ahlin** vid institutionen för byggnadskonst, Chalmers tekniska högskola, att göra en inventering av arkitekturforskning med betydelse för konst och gestaltning.

Under den tredje punkten har planering skett för ett seminarium den 27 april 1998 om de bristande förutsättningarna för ett utvecklat samarbete mellan kulturinstitutionen skolan och andra kulturinstitutioner i samhället. Detta seminarium planeras tillsammans med den parlamentariska utredningen om lärarutbildningen (dir 1997:54).

Inom ramen för det tredje området har Riksbankens Jubileumsfond även fortsatt arbetet för att främja kulturarvsforskningen genom ett närmare samarbete mellan universitetsbaserad och kulturinstitutionsbaserad forskning. I samråd med Forskningsrådsnämnden genomfördes den 13-14 november en konferens i Nordiska museet om *Museerna och kulturarvet*. Efter välkomstanföranden av biträdande styresmannen **Bengt Nyström**, Nordiska museet, och direktör Dan Brändström,

frågade sig professor **Svante Beckman**, Tema T, Linköpings universitet; *Vad menar och vill staten med kulturarvet?*. Överantikvarien **Keith Wijkander**, Riksantikvarieämbetet, kommenterade konferensens första inlägg. Intendent **Eva Silvé-Garnert**, Nordiska museet, beskrev och forskarassistenten vid Tema T, **Annika Alzén**, kommenterade *Museernas samtidsforskning som ideologiskt projekt*.

Efter förevisning av museets utställning "Bilen" var det dags att diskutera *Kraven på museernas samhällsroll*. Det var den konstituerade nasjonalbibliotekarien i Oslo, **Magne Velure**, som gjorde detta tillsammans med den nye avdelningschefen för museifrågor vid Statens kulturråd, **Erik Åström**.

Förste antikvarien vid Södermanlands museum, **Karin Lindvall**, behandlade frågan om *Museialiseringen idag*. Denna intressanta företeelse kommenterades med exempel från Norge av doktoranden vid institutionen för museologi, Umeå universitet, **John Aage Gjestrum**.

Utifrån en för dagen nyutkommen bok *Historia, museer och nationalism* belyste författaren och avdelningschefen vid Nordiska museet, **Stefan Bohman**, *Museernas användande av historia och kulturarv för skapandet av nationell identitet*. Hans presentation kommenterades av professor **Jean-François Battail**, Sorbonne, Paris.

Den första dagen avslutades med en diskussion på temat *Museivetenskapens roll för förståelsen av kulturarvsproblematiken på museer*. Det var t f professorn **Erik Hofrén**, verksam både vid institutionen för museologi, Umeå universitet, och Arbetets museum i Norrköping, som diskuterade och professor **Kristian Kristiansen**, arkeologiska institutionen, Göteborgs universitet, som kommenterade denna rubrik.

Dagen avslutades med en, av direktör **Anna-Greta Leijon**, arrangerad afton på Solliden, Skansen, med bl a en förevisning av och orientering om Skansens dräktförråd, genomförd som en dräktparad representerande olika tidsepoker och olika delar av Sverige.

Medan den första dagen i huvudsak behandlade de mera teoretiska resonemangen kring vad som är kulturarv och hur det kan definieras, ägnades den andra dagen åt konkreta exempel på aktuella och blivande museiprojekt.

Det föll sig naturligt att kulturproblematiken ur ett mera handlingsinriktat perspektiv inleddes med en betraktelse av chefen för Jämtlands läns museum, **Sten Rentzhog**, över ämnet *Målet med ett regionalt museum, exemplet Östersund*. Intendenten vid Skaraborgs länsmuseum, **Agneta Boqvist**, kommenterade hans inledningsanförande.

Ett utmärkt exempel på ett lokalt museum och med därtill hörande växande kulturturism fick sig alla till livs genom **Tore Bloms** levande berättelse om sin fader Rubens maskinhistoriska samling i Götene, Skaraborgs län.

Den ständigt pågående översynen av den statliga museistrukturen kom därefter att diskuteras genom ett anförande av departementsrådet **Kristian Berg**, Kulturdepartementet.

Under eftermiddagen presenterades två nya museiidéer. Direktör **Christina Rogestam**, ordförande i Kommittén för ett nationellt världskulturmuseum, angav inledningsvis planeringsläget för denna nya struktur, varefter professor **Svante Lindqvist**, nybliven chef för Nobelmuseet, talade om tankarna bakom och förutsättningarna för etablerandet av Nobelmuseer i Stockholm och i Oslo.

Konferensen avslutades med en diskussion och summering under direktör Dan Brändströms ordförandeskap. I denna slutdiskussion deltog de båda nyutnämnda museicheferna **Barbro Bursell**, Livrustkammaren, och **Jane Cederqvist**, Statens historiska museum, samt direktör **Göran Lannegren**, Statens kulturråd, departementsrådet **Kristian Berg**, Kulturdepartementet, docent **Mats Rolén**, Forskningsrådsnämnden och professor **Ulf Sporrang**, HSR.

Denna konferens kommer att avrapporteras på ett liknande sätt som konferensen i november 1996. Samtliga konferensdeltagare erhöll i inledningsskedet boken *Forskningens roll i offensiv kulturarvsvård. Rapport från ett seminarium 14 november 1996*, Gidlunds Förlag, 1997.

För att inleda inventeringen av kunskapsluckor och kunskapsbehov inför starten av den nya områdesgruppen för *forskning om kunskapsamballet*, inbjöd RJ till en seminariedag på Kristina konferens i Sigtuna den 16 december. Seminariet var ett resultat av en samverkan med Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT), Högskoleverket och Rådet för forskning om universitet och högskolor (Rådet).

Det faktum att Rådet upphör med sin verksamhet vid utgången av 1997 presenterar utmaningar av flera slag:

- att bevara de angelägnaste delarna av de nätverk som under lång tid byggts upp av Rådet och dess föregångare; det gäller inte minst de omfattande internationella kontakter som etablerats
- att ge förutsättningar för en utveckling av studier av utbildning och forskning inom strategiskt viktiga problemområden
- att ge en ram inom vilken nya generationer av forskare/expertter kan utbildas
- att med bibehållen integritet skapa samverkan mellan vetenskapliga studier av utbildning och forskning och policyorienterat arbete

Om dessa målsättningar skall kunna uppfyllas i rimligt hög grad bör en stegvis planering och uppbyggnad av ett program genomföras. Internationell expertis – såväl de som redan finns i det existerande nätverket som andra – bör utnyttjas.

När det gäller det fortsatta internationella utbytet inom området planeras en nära samverkan med Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT).

Seminariet inleddes med ett hälsningsanförande av RJ:s ordförande professor Inge Jonsson. Han uttryckte stor tacksamhet över vad som hittills åstadkommit och för den betydande förankring som uppnåtts inom det internationella forskarsamhället tack vare de förtjänstfulla insatser som utförts genom åren av Rådets företrädare **Eskil Björklund** och **Thorsten Nybom**.

Förmiddagen leddes därefter av rektor **Sigbrit Franke**, tillika ordförande i Rådet. Under detta avsnitt angav generaldirektören **Agneta Bladh**, Högskoleverket, kunskapsbehoven utifrån sitt nationella myndighetsperspektiv. Hon betonade dock framför allt betydelsen av fortsatt inriktning mot en fri och obunden forskning.

**Roger Svensson**, direktör vid STINT, betonade vikten av studiet av processer och utvecklingslinjer genom komparativa forskningsinsatser.

Professorerna **Thorsten Nybom** och **Marianne Bauer** belyste kunskapsläget i dag och angav några utmaningar inför framtiden.

Under Dan Brändströms ordförandeskap inleddes eftermiddagen med en presentation av RJ:s nyligen beslutade stöd till tf professor **Ulf Sandströms**, Tema T, Linköpings universitet, forskningsprogram *Universiteten och det nya forskningslandskapet* (dnr 97-5085). Hans projekt erhöll värdefulla synpunkter genom kommentarer från professor **Tore Frängsmyr**, Uppsala universitet.

Seminariedagen avslutades med en rad korta inlägg under rubriken *Vilka "kunskapsluckor" kan identifieras utifrån olika utsiktspunkter:*

- Universitet och högskolor: Rektorerne **Gustaf Lindencrona** och **Bengt Abrahamsson**
- Skolan: Generaldirektör **Ulf P Lundgren**
- Kungl. Vetenskapsakademien: Professor **Jan S Nilsson**
- Universitetsläraryrket: Direktör **Bert Fredriksson**
- Forskarsamhället: Professorerna **Gunnar Törnqvist**, **Ulla Riis** och **Bo Rothstein**

Från samtliga uttrycktes behovet av fortsatta forskningsinsatser och uppskattning över initiativet från Riksbankens Jubileumsfond att inrätta en särskild områdesgrupp för att främja forskningsområdets utveckling.

Dessa aktiviteter, som ovanstående endast är exempel på, ingår som regelmässiga och självklara led i stiftelsens strävan att främja kontakter med internationell forskning och att stimulera informationsutbytet mellan forskare från olika områden samt mellan forskare och samhället utanför deras krets. Som tidigare framhållits är syftet givetvis att öka förståelsen för och kunskapen om forskningens förutsättningar, arbetssätt och resultat och därmed ge underlag för bedömningar av de insatser som gjorts och görs med tillgängliga forskningsmedel. Av speciellt värde bedöms de sammankomster vara där beslutsfattare och företrädare för olika samhällsintressen samt forskare kunnat mötas.

## Stipendier

Genom beslut av statsmakterna har RJ under 1994 tillförts en donation uppgående till 1.500 mkr till stöd för kulturvetenskaplig forskning, som tidigare omnämnts under detta avsnitt i föregående årsredovisningar.

I nu gällande stadgar för RJ (fr o m den 1 januari 1988) anges att "hinder föreligger inte mot att tillskott till stiftelsens medel kan ske i form av donation från enskild".

En sådan donation erhöles 1992 från hemmansägaren **Erik Rönnberg**, Fagerdal, Hammerdal. Donationen ingår nu i RJ:s förmögenhetsmassa och förvaltas tillsammans med RJ:s övriga tillgångar. Värdet av donationen uppgår vid årsskiftet till 11,6 mkr. Avkastningen skall av RJ delas ut "i form av treåriga forskarstipendier (s k post doc stipendier) till yngre forskare vid Karolinska Institutet (KI) i Stockholm för vetenskapliga studier av åldrande och åldersrelaterade sjukdomar". Nuvarande stipendiat intill den 30 juni 1999 är MD **Johan Fastbom** och MD **Lars Nilsson**, båda vid institutionen för geriatrik, Huddinge sjukhus.

Ytterligare en donation erhöles vid slutet av 1994 och med ett tillägg i slutet av 1996 från Erik Rönnberg. De nya donationerna uppgick till 2,5 mkr och skall liksom

den tidigare donationen ingå i RJ:s förmögenhetsmassa och förvaltas tillsammans med RJ:s övriga tillgångar. Avkastningen av den nya donationen skall av RJ delas ut "i form av treåriga forskarstipendier (s k post doc stipendier) till yngre forskare vid Karolinska Institutet i Stockholm för vetenskapliga studier av sjukdomar under de tidiga barnåren". Nuvarande stipendiat intill utgången av 1998 är doktorn i medicinsk vetenskap **Tina Granholm**. Det samlade marknadsvärdet uppgår vid årsskiftet till 3,6 mkr.

Nils-Eric Svenssons fond instiftades 1993 och skall, enligt styrelsens beslut, sträcka sig till utgången av år 2015. Enligt detta skall RJ årligen göra en avsättning så att 150 tkr i 1994 års penningvärde kan delas ut varje år.

Ändamålet för Nils-Eric Svenssons fond är att genom stipendiering främja ett ömsesidigt forskarutbyte inom Europa. Nils-Eric Svenssons fond skall ge möjlighet dels för yngre disputerade svenska forskare att resa och under kortare tid vistas i en framstående europeisk forskningsmiljö, dels för yngre europeiska forskare att vara verksamma vid en svensk forskningsinstitution.

Vid en prisceremoni i riksdagshuset den 20 mars 1997 uppmärksammades mottagarna av de tre stipendierna ur Nils-Eric Svenssons fond. Stipendierna utdelades till

- **Lotta Holme**, Linköpings universitet, för vistelse vid Institutionen för administrations- och organisationsvetenskap vid universitetet i Bergen, Norge.
- **Nils Edling**, Stockholms universitet, för vistelse vid Birkbeck College, University of London, England.
- **Paul Westhead**, Warwick Business School, för vistelse vid Jönköping Business School.

Stipendierna (70.000 kr vardera) överlämnades av **Ulla Kalén-Svensson**. Juryn för urval av de svenska stipendierna bestod av professorerna Inge Jonsson (ordf.), Boel Berner, Lars Engwall och Gunnel Gustafsson med verkställande direktören Dan Brändström som föredragande. Den utländske stipendiaten utses efter förslag från fristående europeiska forskningsstiftelser med anknytning till den s k Haagklubben, vars styrelse årligen nominerar en kandidat varefter RJ:s presidium fattar det definitiva beslutet.

Genom de donationer, som under de senaste åren överlämnats till RJ för att där samförvaltas med grunddonationen, närmar sig RJ liknande större fonder i bl a Finland, Frankrike och Tyskland. Denna form för samförvaltning, som dessa fonder ger prov på, bidrar till effektiv förmögenhetsförvaltning, samtidigt som professionell fördelning av anslag till vetenskaplig forskning kan garanteras. RJ mottar gärna ytterligare donationer.

## Stiftelsens placeringsverksamhet

År 1997 blev ytterligare ett bra år för de finansiella marknaderna i Europa och USA, medan utvecklingen i Sydostasien blev krisartad. Ett världsindex för världens aktiemarknader steg under 1997 med inte mindre än ca 29 % mätt i svenska kronor.

Det har dock inte varit fråga om någon lugn och stadig utveckling. En stark inledning av året förbyttes i mars i en rekyl på flertalet aktiemarknader. Obligationsräntor steg överlag. Bakom detta omslag låg framför allt farhågor om en åtstramning av den amerikanska penningpolitiken. Senare, under andra och tredje kvartalet, var optimismen tillbaka – obligationsräntor föll tillbaka och aktiekurser steg. Under senhösten – när allvaret i den sydostasiatiska krisen blev uppenbar – kom pessimismen tillbaka. En "flykt till kvalitet" ledde samtidigt till fortsatt fallande obligationsräntor.

Stiftelsen har under året fortsatt att öka sin aktieportfölj – med ca 320 mkr mätt till anskaffningsvärde. Ökningen gäller såväl den svenska som utländska portföljen. Under hösten avyttrade stiftelsen alla sina engagemang i Sydostasien.

Mot slutet av 1997 sålde stiftelsen den ena av sina två fastigheter i Atlanta, USA.

## Den ekonomiska förvaltningen

I takt med fallande obligationsräntor har stiftelsen under året successivt minskat sin obligationsportfölj och därmed realiserat kursvinster.

Den påtagliga finansiella oro som trots allt karakteriserat 1997 – och än mer karakteriserar början av 1998 – har föranlett stiftelsen att av försiktighetsskäl hålla en relativt hög likviditet. Vid utgången av året uppgick den rena kassahållningen till ca 670 mkr eller ca 11 % av stiftelsens totala tillgångar.

Av stiftelsens totala tillgångar (värderade till marknadsvärde) vid utgången av 1997 utgjorde andelen aktier 48 % (45 % vid utgången av 1996), andelen fastigheter 10 % (10 %) och andelen räntebärande tillgångar 42 % (45 %).

Tillgångar i utländsk valuta utgjorde 23 % (21 %) av totala tillgångar.

## Bokföringsmässigt resultat

Utfallet av stiftelsens placeringsverksamhet återspeglas i resultaträkningen. Summan av alla inkomster inklusive realiserade kursvinster/-förluster med avdrag för löpande kostnader benämns i resultaträkningen "Redovisat bokföringsmässigt årsresultat före anslag till forskning". Detta bokföringsmässiga årsresultat uppgår för 1997 till 739 mkr. För 1996 uppgick det till 380 mkr.

Framför allt till följd av ett sjunkande ränteläge blev stiftelsens ränteinkomster lägre 1997 än 1996 – 135 mkr mot 168 mkr.

Aktieutdelningen ökade från 33 mkr 1996 till 46 mkr 1997.

De försäljningar, som skett i såväl aktie- som obligationsportföljen, har under 1997 resulterat i realisationsvinster – netto räknat – om 563 mkr (207 mkr året innan). Försäljningen av stiftelsens ena fastighet i Atlanta, USA, gav för 1997 en bokföringsmässig realisationsvinst om 2 mkr.

Hösten 1996 hade stiftelsen lämnat in en stämningensansökan mot säljarna/tidigare ägarna av en av stiftelsen förvärvat fastighet. Tvisten löstes under 1997 genom en förlikning varvid köpeskillingen sattes ned med 1 mkr.

Av årets bokföringsmässiga resultat om 739 mkr har 253 mkr använts till forskningsanslag medan återstoden förts till vinstregleringsfonden.

### Realt resultat

Stiftelsen har i princip tre olika slag av tillgångar – obligationer, aktier och fastigheter – som alla är utsatta för värdeförändringar. Till detta kommer att vissa delar av stiftelsens tillgångar är denominerade i utländsk valuta. Förändringar i valutakurser påverkar därför också värdet på stiftelsens tillgångar uttryckt i svenska kronor.

Den ekonomiska redovisningen för en institution som Riksbankens Jubileumsfond skulle vara ofullständig om den inte kompletterades med värdeförändringarna av tillgångarna – ”Ökning av ej realiserade värdeförändringar” i resultaträkningen.

Nettot av förändringarna i de realiserade kursvinsterna/-förlusterna har för 1997 fallit ut som en förbättring om 106 mkr (499 mkr året innan).

Övervärdet i aktieportföljen ökade under 1997 med ytterligare 139 mkr medan övervärdet i obligationsportföljen minskade med 83 mkr.

För stiftelsens fastigheter kan ett ökat övervärde om 50 mkr noteras.

Liksom tidigare år har stiftelsen för 1997 i det reala bokslutet gjort en avsättning till stiftelsekapitalet som motsvarar penningvärdets försämring. För 1997 uppgår denna avsättning till 18 mkr – motsvarande en inflationstakt om 0,5 % (se not 8 och 18).

### ”Performance”

Från resultaträkningen (och de olika noterna) kan en sammanställning göras som enbart består av finansiella poster. Dessa poster har grupperats i en tablå efter typ av tillgångar (se sid 25).

Stiftelsens *räntebärande tillgångar* gav för 1997 ett positivt resultat om 155 mkr. Detta ger en avkastning om drygt 7 % under 1997.

På motsvarande sätt ger stiftelsens *aktiehantering* också ett positivt resultat om 659 mkr, motsvarande en avkastning om drygt 28 %. Den svenska delen av aktieportföljen gav en avkastning om ca 27 % och den utländska delen en avkastning om ca 32 %.

För stiftelsens fastigheter redovisas ett totalt resultat om 62 mkr. Detta ger en förräntning om nästan 12 %.

Det finansiella resultatet skall belastas med finansiella kostnader i form av räntekostnader och finansiella omkostnader.

Det samlade finansiella resultatet för 1997 anges i tablå till 857 mkr, vilket motsvarar en förräntning om 17,6 %.

Det finansiella resultatet skall täcka anslag till forskning om 253 mkr samt administrationskostnader. Även för 1997 krävs en avsättning till stiftelsekapitalet – 18 mkr – för att det skall hålla jämna steg med inflationen. Överskottet uppgår till 573 mkr.

### Finansiellt resultat (tkr)

Tillgång	Intäkt/kostnad	1997	1996
<i>Bankmedel</i>	Ränteintäkter	15.387	24.109
	Realiserade valutakursvinster/ -förluster	14.003	3.797
<i>Certifikat</i>	Ränteintäkter	3.834	9.657
	Realiserade kursförluster	-802	-
<i>Obligationer</i>	Ränteintäkter	115.447	134.551
	Realiserade kursvinster	96.715	34.581
	Realiserade kursförluster	-6.711	-6.271
	Förändring av ej realiserade vinster	-83.148	123.997
<b>Summa räntebärande tillgångar</b>		<b>154.725</b>	<b>324.421</b>
<i>Aktier och konvertibler</i>	Utdelningar och räntor	45.806	33.364
	Realiserade kursvinster	520.624	197.258
	Realiserade kursförluster	-46.631	-18.453
	Förändring av ej realiserade vinster	139.098	329.974
<b>Summa aktier och konvertibler</b>		<b>658.897</b>	<b>542.143</b>
<i>Fastigheter och andelar i fastighetsbolag</i>	Inkomster	41.006	38.010
	Avskrivning	-7.075	-7.075
	Övriga kostnader	-23.885	-29.425
	Realisationsvinst	2.023	-
	Förändring av ej realiserade vinster	50.103	44.900
<b>Summa fastigheter</b>		<b>62.172</b>	<b>46.410</b>
	Räntekostnader	-16.949	-21.358
	Finansiella omkostnader	-2.069	-1.815
<b>Finansiellt resultat</b>		<b>856.776</b>	<b>889.801</b>

## Resultaträkning (tkr)

	Not	1997	1996
<i>Bokföringsmässigt resultat</i>			
Ränteintäkter	1	134.668	168.323
Aktieutdelningar		45.806	33.358
Resultat fastigheter	2	10.046	1.510
Räntekostnader	2	-16.949	-21.358
Realiserade kursvinster	3	619.362	231.839
Realiserade kursförluster	3	-54.144	-24.724
Orealiserade valutakursvinster	3	14.003	3.797
Övriga intäkter	4	974	537
Finansiella omkostnader	5	-2.069	-1.815
Administrationskostnader	6	-13.026	-11.183
<i>Redovisat bokföringsmässigt årsresultat före anslag till forskning</i>			
	18	<b>738.671</b>	<b>380.284</b>
Ökning av ej realiserade värdeförändringar	7	106.053	498.871
Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde	8, 18	-18.815	-18.720
<i>Real ökning av eget kapital före beviljade anslag till forskning</i>			
	18	<b>825.909</b>	<b>860.435</b>

## Balansräkning (tkr)

	Not	1997-12-31		1996-12-31	
		Bokförda värden	Marknadsvärden	Bokförda värden	Marknadsvärden
<i>Tillgångar</i>					
<i>Omsättningstillgångar</i>					
Likvida medel		671.951	671.951	245.473	245.473
Certifikat		296.925	296.925	50.052	50.052
Upplupna ränteintäkter		48.464	48.464	58.493	58.493
Fondlikvider		-	-	6.632	6.632
Förutbetalda kostnader och övriga upplupna intäkter	9	286	286	1.089	1.089
Övriga fordringar	10	200	200	4.788	4.788
<i>Summa omsättningstillgångar</i>		<b>1.017.826</b>	<b>1.017.826</b>	<b>366.527</b>	<b>366.527</b>
<i>Anläggningstillgångar</i>					
Obligationer	11	1.323.634	1.450.186	1.758.153	1.967.853
Aktier	12	2.222.320	2.778.672	1.901.376	2.318.630
Andelar i fastighetsbolag	13	33.569	37.130	49.370	47.403
Fastigheter	13, 14	407.010	523.500	415.085	487.000
Inventarier	15	1.005	1.005	1.081	1.081
<i>Summa anläggningstillgångar</i>		<b>3.987.538</b>	<b>4.790.493</b>	<b>4.125.065</b>	<b>4.821.967</b>
<i>Summa tillgångar</i>		<b>5.005.364</b>	<b>5.808.319</b>	<b>4.491.592</b>	<b>5.188.494</b>
<i>Skulder och eget kapital</i>					
<i>Skulder</i>					
<i>Kortfristiga skulder</i>					
Leverantörsskulder		840	840	2.574	2.574
Fondlikvider		-	-	6.671	6.671
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter	16	9.038	9.038	12.762	12.762
Övriga kortfristiga skulder	17	2.962	2.962	3.148	3.148
Beviljade ej utbetalda anslag		160.387	160.387	112.677	112.677
<i>Summa kortfristiga skulder</i>		<b>173.227</b>	<b>173.227</b>	<b>137.832</b>	<b>137.832</b>
<i>Långfristiga skulder</i>					
Inteckningslån		170.582	170.582	177.882	177.882
<i>Summa långfristiga skulder</i>		<b>170.582</b>	<b>170.582</b>	<b>177.882</b>	<b>177.882</b>
<i>Summa skulder</i>		<b>343.809</b>	<b>343.809</b>	<b>315.714</b>	<b>315.714</b>
<i>Eget kapital</i>					
Stiftelsekapital	18	3.009.419	-	3.009.419	-
Uppindexerat stiftelsekapital		-	3.781.779	-	3.762.964
Vinstregleringsfond		1.652.136	1.682.732	1.166.459	1.109.816
<i>Summa eget kapital</i>		<b>4.661.555</b>	<b>5.464.511</b>	<b>4.175.878</b>	<b>4.872.780</b>
<i>Summa skulder och eget kapital</i>		<b>5.005.364</b>	<b>5.808.319</b>	<b>4.491.592</b>	<b>5.188.494</b>

**Balansräkning (tkr) forts.**

Ställda panter	1997-12-31		1996-12-31	
	Bokförda värden	Marknadsvärden	Bokförda värden	Marknadsvärden
<i>Ställda panter</i>				
Fastighetsinteckningar	176.655		199.019	
<i>Ansvarsförbindelser</i>				
Pensionsåtagande	2.415		2.538	
<i>Beviljade anslag att utgå ur kommande års avkastning</i>	81.939		61.464	

**Finansieringsanalys (tkr)**

	1997	1996
<b>Tillförda medel</b>		
Från årets verksamhet internt tillförda medel (se specifikation nedan)	746.216	387.359
Minskning av omsättningstillgångar (exkl. likvida medel och certifikat)	22.052	10.303
Ökning av kortfristiga skulder	35.395	29.064
Donationer	-	212
<b>Summa tillförda medel</b>	<b>803.663</b>	<b>426.938</b>
<b>Använda medel</b>		
Investeringar i certifikat	246.873	-37.416
Investeringar i obligationer	-434.519	311.995
Investeringar i aktier	320.944	379.350
Investeringar i mark, byggnader och inventarier	-16.406	1.444
Minskning av långfristiga skulder	7.300	20.944
Beviljade anslag till forskning	252.993	149.571
<b>Summa använda medel</b>	<b>377.185</b>	<b>825.888</b>
<b>Tillförda medel med avdrag för använda medel</b> = förändring av likvida medel	<b>426.478</b>	<b>-398.950</b>
<b>Specifikation av från årets verksamhet internt tillförda medel</b>		
Bokföringsmässigt resultat före anslag till forskning	738.671	380.284
Av- och nedskrivningar som belastar detta resultat	7.545	7.075
<b>Från årets verksamhet internt tillförda medel</b>	<b>746.216</b>	<b>387.359</b>

**Noter (belopp i tkr)****Not 1. Ränteintäkter**

	1997	1996
Bank	15.387	24.109
Certifikat	3.834	9.657
Obligationer	115.447	134.551
Konvertibler	-	6
	<b>134.668</b>	<b>168.323</b>

**Not 2. Resultat – fastigheter**

	1997	1996
Inkomster	41.006	38.010
Avskrivningar	-7.075	-7.075
Övriga kostnader	-23.885	-29.425
<b>Resultat</b>	<b>10.046</b>	<b>1.510</b>

Av fastighetsinkomsterna utgör 1.508 tkr en beräknad internhyra för stiftelsens egna lokaler. Se även not 6.

Avskrivningar enligt plan grundas på anskaffningsvärden och fördelas över den beräknade ekonomiska livslängden. Avskrivningar på byggnader sker med 2 % årligen.

De räntekostnader som redovisas i resultaträkningen avser lån mot säkerhet i stiftelsens fastigheter.

Se även not 13 och 14.

**Not 3. Kursvinster/-förluster**

Realiserade	1997		1996	
	Vinster	Förluster	Vinster	Förluster
Certifikat	-	802	-	-
Obligationer	96.715	6.711	34.581	6.271
Aktier och konvertibler	520.624	46.631	197.258	16.671
Optioner	-	-	-	1.782
Andelar i fastighetsbolag	2.023	-	-	-
	<b>619.362</b>	<b>54.144</b>	<b>231.839</b>	<b>24.724</b>
<b>Orealiserade</b>				
Likvida medel (utländsk valuta)	14.003	-	3.797	-
	<b>14.003</b>	<b>-</b>	<b>3.797</b>	<b>-</b>



## Not 4. Övriga intäkter

	1997	1996
Intäkter från publikationer	5	20
Ej utnyttjade anslag	969	517
	<b>974</b>	<b>537</b>

## Not 5. Finansiella omkostnader

	1997	1996
Depåavgift	1.517	1.412
Förvaltningsarvode	211	69
Börs- och Reuterskärmar	341	334
	<b>2.069</b>	<b>1.815</b>

## Not 6. Administrationskostnader

	1997	1996
Löner och ersättningar till		
– styrelsen och verkställande direktören	1.833	1.797
– övrig personal	3.416	2.904
Tjänstepensioner (inkl. särskild löneskatt)	1.234	1.046
Sociala avgifter	1.780	1.703
Resor och traktamenten, kansli och styrelse	982	822
Revision och redovisningskonsultation	350	255
Övriga konsulttjänster	429	125
Lokalkostnader	1.521	1.388
Förbrukningsinventarier	322	159
Avskrivningar inventarier	470	391
Övrigt	689	593
	<b>13.026</b>	<b>11.183</b>
Medeltal anställda under året har varit		
kvinnor	7,0	6,5
män	3,0	3,0
<b>Totalt</b>	<b>10,0</b>	<b>9,5</b>

## Not 7. Förändring av ej realiserade värdeförändringar

	1997		1996		Förändring
	Vinster	Förluster	Vinster	Förluster	
Obligationer	126.552	–	209.700	–	–83.148
Aktier och konvertibler	556.352	–	417.254	–	139.098
Fastigheter och andelar i fastighetsbolag	120.051	–	69.948	–	50.103
	<b>802.955</b>	<b>–</b>	<b>696.902</b>	<b>–</b>	<b>106.053</b>

## Not 8. Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde

Genomsnittsvärdet för konsumentprisindex 1997 uppgår till 257,3. Motsvarande indexvärde för 1996 är 256,0. Mellan 1997 och 1996 ökade således konsumentprisindex med 0,5 %.

Avsättningen för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde blir då  $0,005 \times 3.762.964 = 18.815$  tkr.

Se vidare not 18.

## Not 9. Förutbetalda kostnader och övriga upplupna intäkter

	1997	1996
Förutbetalda kostnader	286	58
Beviljat extra statligt stöd Hjorten 17	–	980
Övriga upplupna intäkter	–	51
	<b>286</b>	<b>1.089</b>

## Not 10. Övriga fordringar

	1997	1996
Hysesfordringar m m	9	4.463
Moms fastigheter	191	325
	<b>200</b>	<b>4.788</b>

## Not 11. Obligationer

Förfalldatum	Nominellt värde	Bokfört värde	Marknadsvärde
Svenska nominalränteobligationer			
1998	100.000	106.594	102.863
1999	440.000	422.039	453.753
2000	142.000	145.713	155.888
2001	40.000	40.954	43.350
2005	20.000	17.459	20.156
2009	60.000	55.305	74.254
<b>Summa</b>	<b>802.000</b>	<b>788.064</b>	<b>850.264</b>
Svenska realränteobligationer			
2004	80.000	63.195	67.474
2008	200.000	192.488	214.991
2014	370.000	186.059	210.439
2020	100.000	93.828	107.019
<b>Summa</b>	<b>750.000</b>	<b>535.570</b>	<b>599.923</b>
<b>Summa obligationer</b>	<b>1.552.000</b>	<b>1.323.634</b>	<b>1.450.187</b>

## Not 12. Aktier

Aktie	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valutaenhet
ABB A	253.380	24.023	23.691	SEK
ABB B	1.639.000	159.806	153.247	SEK
AGA B	956.400	108.812	99.944	SEK
Astra A	755.433	53.206	103.872	SEK
Astra B	1.399.900	175.661	184.787	SEK
AtlasCopco A	50.000	11.022	11.800	SEK
Bergman & Beving	120.000	17.383	17.340	SEK
Elekta B	110.275	24.493	10.200	SEK
Enator	117.000	17.702	18.311	SEK
Ericsson B	1.000.000	110.175	298.500	SEK
Esselte B	200.000	31.494	32.200	SEK
FB Industri	90.000	3.189	3.420	SEK
Gränges	200.000	24.856	24.800	SEK
Höganäs B	143.700	37.515	34.919	SEK
IFS B	27.900	1.412	1.521	SEK
IFS C	100.000	5.160	5.350	SEK
Kinnevik A	3.600	574	461	SEK
Kinnevik B	61.300	8.992	8.061	SEK

## Not 12. (forts)

Aktie	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valutaenhet
Lindex	60.700	9.866	14.689	SEK
Lundberg B	221.000	28.794	25.636	SEK
Maxim Inc	10.000	1.162	1.200	SEK
Netcom B	447.200	49.981	76.024	SEK
New Wave Group	9.300	1.030	1.051	SEK
NK Cityfastigheter	120.000	7.680	6.900	SEK
Nokia A	100.000	56.614	55.700	SEK
Näckebo	50.000	5.692	5.775	SEK
Perstorp B	419.900	38.338	59.626	SEK
Qualisys	118.700	3.772	3.205	SEK
Sardus	175.100	12.427	10.681	SEK
SCA B	718.277	101.610	128.212	SEK
Scania A	73.800	15.883	13.100	SEK
Scania B	158.000	34.633	28.282	SEK
Securitas B	365.150	76.731	85.993	SEK
Skanska B	386.429	77.087	125.589	SEK
SSAB A	200.000	24.705	25.900	SEK
SSAB B	175.000	21.794	22.663	SEK
Öresund	142.100	27.901	29.699	SEK
<b>Summa svenska aktier</b>		<b>1.411.174</b>	<b>1.752.347</b>	<b>SEK</b>
Utländska aktier				
	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valutaenhet
Amgen	63.000	3.770	3.355	USD
Ascend	41.400	1.506	994	USD
AT&T	45.000	2.915	2.818	USD
Cisco	30.000	1.532	1.691	USD
Conseco	30.000	1.188	1.346	USD
Eastman Chemical	21.000	1.276	1.247	USD
Hillenbrand	95.000	2.862	4.833	USD
IBM	62.000	6.047	6.394	USD
Intel	29.600	2.485	2.122	USD
Johnson & Johnson	16.000	999	1.060	USD
Mattel	50.000	1.355	1.897	USD
McDonalds	132.000	5.532	6.237	USD
Medtronic	65.000	3.150	3.311	USD
Microsoft	22.700	2.506	2.957	USD
Nike Inc-Clb	65.000	3.961	2.584	USD
Oracle	84.000	2.175	1.880	USD
Pepsico Inc	60.000	2.240	2.201	USD
Sprint	100.000	3.907	5.788	USD
US Filter Co	30.000	984	893	USD

## Not 12. (forts)

Utländska aktier	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valutaenhet
Falck	30.000	9.828	9.525	DKK
Inwear Group	17.500	4.128	3.710	DKK
Merkantidata	65.000	11.171	16.510	NOK
Metsä Tissue	20.000	1.100	1.050	FIM
Nokia	180.000	31.030	69.660	FIM
Nordic Aluminium	50.000	2.775	2.150	FIM
Rauma	49.040	5.715	4.168	FIM
Rautaruukki	83.000	4.665	3.652	FIM
BOC	200.000	1.788	2.002	GBP
Glaxo	289.699	2.170	4.172	GBP
Rolls Royce	600.000	1.471	1.410	GBP
Air Liquide	7.260	5.310	6.839	FRF
Cap Gemini	72.500	18.582	35.779	FRF
Carrefour	3.400	12.086	10.676	FRF
Bayer AG	45.000	3.085	2.997	DEM
Merck	45.000	2.473	2.687	DEM
Porsche Pref	1.000	2.543	2.980	DEM
SAP AG	12.250	4.142	6.554	DEM
SMH	2.500	1.901	1.978	CHF
Wolters Kluwer	14.500	3.884	3.798	NLG
ABB Investment	–	10.145	10.826	USD
Quest	162.376	2.703	3.322	USD
India Fund	135.000	1.924	996	USD
Singer & Friedlander	1.797.296	5.064	5.382	GBP
<b>Summa utländska aktier</b>		<b>811.146</b>	<b>1.026.325</b>	<b>SEK</b>
<b>Summa aktier</b>		<b>2.222.320</b>	<b>2.778.672</b>	<b>SEK</b>

## Not 13. Fastigheter och andelar i fastighetsbolag

	Stiftelsens ägarandel	Bokfört värde	Marknadsvärde
<b>Andelar i fastighetsbolag</b>			
Reindeer Realty, LP, USA	90 %	33.569	37.130
<b>Fastigheter</b>			
Styrpinnen 23, Stockholm	100 %	42.239	78.000
Claus Mortensen 24, Malmö	100 %	82.564	82.000
Adam och Eva 17, Stockholm	50 %	131.866	140.000
Brännaren 7, Stockholm	100 %	16.993	26.500
Kampsången 4, Stockholm	100 %	11.613	16.000
Sländan 2, Stockholm	100 %	8.756	17.000
Trädlärkan 2, Stockholm	100 %	11.157	23.000
Rekryten 6, Stockholm	100 %	27.253	38.000
Snöklockan 1, Stockholm	100 %	24.100	29.000
Jasminen 4, Stockholm	100 %	16.502	21.000
Apelträdet 5, Stockholm	100 %	15.313	18.000
Hjorten 17, Stockholm	100 %	18.654	35.000
<b>Summa</b>		<b>407.010</b>	<b>523.500</b>
<b>Totalt</b>		<b>440.579</b>	<b>560.630</b>

Marknadsvärdena baseras på externa värderingar utförda av värenommerade värderingsfirmor.

## Not 14. Fastigheter

	1997	1996
Anskaffningsvärde, byggnader	353.040	353.725
Ackumulerad avskrivning	-35.335	-28.260
Ackumulerad nedskrivning, byggnader	-58.258	-58.258
<b>Byggnader, bokfört värde</b>	<b>259.447</b>	<b>267.207</b>
Anskaffningsvärde, mark	192.305	192.620
Ackumulerad nedskrivning, mark	-44.742	-44.742
<b>Mark, bokfört värde</b>	<b>147.563</b>	<b>147.878</b>
<b>Summa bokfört värde</b>	<b>407.010</b>	<b>415.085</b>
<i>Taxeringsvärden</i>		
Byggnader	204.548	163.026
Mark	79.885	62.947
<b>Summa</b>	<b>284.433</b>	<b>225.973</b>

Fastigheternas marknadsvärden framgår av not 13. Se även not 2.

## Not 15. Inventarier

	1997	1996
Anskaffningsvärde	2.390	1.996
Ackumulerad avskrivning	-1.385	-915
<b>Bokfört värde</b>	<b>1.005</b>	<b>1.081</b>

För inventarier tillämpas en avskrivningsplan om 20% per år.

## Not 16. Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter

	1997	1996
Sociala avgifter	268	244
Intjänade ej uttagna semesterdagar	145	112
Särskild löneskatt på pensionsförs.premier	221	180
Upplupna räntor in-teckningslån	1.369	1.839
Förutbetalad hyresintäkt	5.793	9.085
Övrigt, fastigheter	845	796
Övriga upplupna kostnader	397	506
<b>Summa</b>	<b>9.038</b>	<b>12.762</b>

## Not 17. Övriga kortfristiga skulder

	1997	1996
Personalens källskatt	315	290
Fastighetsskatt	2.085	1.373
Förvaltning av medel fr Arbetslivsfonden	422	1.265
Förvaltning av medel – konsortialavtal	120	220
Deposition av hyra	20	-
<b>Summa</b>	<b>2.962</b>	<b>3.148</b>

## Not 18. Eget kapital

	Stiftelse- kapital	Vinstregle- ringsfond	Totalt eget kapital
<i>Nominellt kapital</i>			
Eget kapital 1996-12-31	3.009.419	1.166.459	4.175.878
Redovisat årsresultat	-	738.671	738.671
Beviljade anslag till forskning	-	-252.993	-252.993
<b>Eget kapital 1997-12-31</b>	<b>3.009.419</b>	<b>1.652.137</b>	<b>4.661.556</b>
<i>Realt kapital</i>			
Eget kapital 1996-12-31	3.762.964	1.109.816	4.872.780
Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde (se not 8)	18.815	-	18.815
Real ökning av eget kapital	-	825.909	825.909
Beviljade anslag till forskning	-	-252.993	-252.993
<b>Eget kapital 1997-12-31</b>	<b>3.781.779</b>	<b>1.682.732</b>	<b>5.464.511</b>

## Bundet och fritt eget kapital

Av förarbetena till Riksbankens donation framgår att donationens realvärde skall upprätthållas över tiden. Samma grundläggande bestämmelse gäller för de båda privata donationer, som Riksbankens Jubileumsfond erhållit (Erik Rönnbergs donationer). Kapitalet hänförligt till dessa donationer bör närmast ses som bundet.

För Kulturvetenskapliga donationen har förhållandet formulerats något annorlunda. Av donationsvillkoren framgår att det egna kapitalet får användas för anslag till forskning. Det framhålles dock att med en framgångsrik kapitalförvaltning kan en ändamålsenlig nivå på forskningsanslagen upprätthållas utan att det egna kapitalet behöver tas i anspråk. Kapitalet hänförligt till denna donation bör närmast ses som fritt.

**Anslag till forskning**

Under år 1997 har Riksbankens Jubileumsfond beviljat anslag till forskning enligt nedan (1996 års uppgifter redovisas parallellt).

	1997	1996
Anslag från Riksbankens donation	69.501	69.640
Anslag från Nils-Eric Svenssons fond	210	183
Anslag från Kulturvetenskapliga donationen	182.794	79.343
Anslag från Erik Rönnerbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar	380	315
Anslag från Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren	108	90
	<b>252.993</b>	<b>149.571</b>

I ovanstående angivna belopp ingår även medel till konferenser, områdesgrupper och sakkunna. Fördelningen av beviljade anslag se tabeller 1-10 (sid. 84-90)

**Donationer**

De medel som Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond förvaltar härrör från fem olika donationer.

- Donation från Sveriges Riksbank för att främja och understödja vetenskaplig forskning
- Nils-Eric Svenssons fond
- Kulturvetenskaplig donation
- Erik Rönnerbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar
- Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren

(För en mer utförlig beskrivning av ändamålen för de olika donationerna hänvisas till avsnittet "Den forskningsstödjande verksamheten").

Samtliga medel som donerats till Riksbankens Jubileumsfond samförvaltas. Avkastningen från de olika donationerna skall emellertid gå till olika ändamål. Stiftelsens totala avkastning på förvaltade medel måste därför fördelas på de olika donationerna.

Vid ingången av 1997 var marknadsvärdet för de olika donationerna följande:

1. Riksbankens donation inkl Nils-Eric Svenssons fond	<b>2.886.299 tkr</b> (59,2331 %)
2. Kulturvetenskaplig donation	<b>1.973.085 tkr</b> (40,4920 %)
3. Erik Rönnerbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar	<b>10.229 tkr</b> (0,2009 %)
4. Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren	<b>3.167 tkr</b> (0,0650 %)

Riksbankens Jubileumsfonds totala avkastning 1997 (bokföringsmässigt resultat + ökning av ej realiserade värdeförändringar = 738.671 + 106.053 = 844.724 tkr) skall proportioneras ut på de olika donationerna.

1. <i>Riksbankens donation inkl Nils-Eric Svenssons fond</i>	
Ingående värde	2.886.299
Andel av årets totala avkastning	500.356
Årets anslag	-69.711

**Marknadsvärde 1997-12-31** **3.316.944**

Anslagen från Nils-Eric Svenssons fond har inte någon direkt koppling till avkastningen på förvaltade medel. Styrelsen för Riksbankens Jubileumsfond har förbundit sig att se till att anslagen per år kan uppgå till ett visst belopp – som för 1997 är 210.000 kronor. Fonden skall anses vara förbrukad vid utgången av 2015. I denna sammanställning har därför Nils-Eric Svenssons fond slagits ihop med Riksbankens donation.

2. <i>Kulturvetenskaplig donation</i>	
Ingående värde	1.973.085
Andel av årets totala avkastning	342.046
Årets anslag	-182.794

**Marknadsvärde 1997-12-31** **2.132.337**

3. <i>Erik Rönnerbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar</i>	
Ingående värde	10.229
Andel av årets totala avkastning	1.773
Årets anslag	-380

**Marknadsvärde 1997-12-31** **11.622**

4. <i>Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren</i>	
Ingående värde	3.167
Andel av årets totala avkastning	549
Årets anslag	-108

**Marknadsvärde 1997-12-31** **3.608**

Stockholm den 6 februari 1998

Inge Jonsson Ordförande	Jan Björkman Vice ordförande	Elving Andersson
Jan Belfrage	Mona Berglund Nilsson	Boel Berner
Lars Engwall	Gunnel Gustafsson	Björn Kaaling
Bertil Persson	Åke Smids	Per Unckel
Dan Brändström Verkställande direktör		

---

## Revisionsutlåtande

---

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning för år 1997. Granskningen har utförts enligt god revisionsssed.

Årsredovisningen har upprättats enligt stiftelselagen.

Granskningen har inte givit anledning till anmärkning mot vare sig årsredovisning, räkenskaper eller styrelsens och verkställande direktörens förvaltning av stiftelsens angelägenheter.

Stockholm den 9 februari 1998

Ernst & Young AB

*Per Björngård*  
Auktoriserad revisor

---

## Kvinnors hälsa och arbete under övergångsåren

---

Aila Collins, docent  
Institutionen för Klinisk Neurovetenskap  
Karolinska sjukhuset  
171 76 Stockholm

---

### Introduktion

Klimakteriet anses vara en symbolisk vändpunkt i kvinnors liv i vår kultur. De biologiska skeendena är relativt väl kartlagda medan kvinnors upplevelser av de hormonella förändringarna samt den psykologiska omställningen inte har varit föremål för forskning. Det finns en rad myter och föreställningar som förknippas med den här livsperioden. I allmänhet har klimakteriet beskrivits som en mörk livsfas som

är förknippad med en rad förluster, såsom förlust av den reproduktiva förmågan, förlust av modersrollen samt den sexuella attraktionskraften. Man ansåg även att nedstämdhet var något som drabbade de flesta kvinnor i klimakteriet och talade om "menopausal melankoli" som en vanlig diagnos. Helene Deutsch beskrev i sin bok från 40-talet klimakteriet som en "partiell död" och en "kamp om att behålla kvinnligheten".

Det finns två alternativa sätt att beskriva klimakteriet. Antingen ser man det som ett bristtillstånd som kräver behandling, eller som en utvecklingsfas som omfattar rollförändringar som kräver en psykologisk anpassning. Menopausforskningen kom att domineras först av psykiatri, sedan av gynekologi och endokrinologi. Det är även den medicinska modellen som vunnit mest slagkraft och präglat vår syn på klimakteriet de senaste decennierna. Klimakteriet ses som ett bristtillstånd ungefär som diabetes som kräver behandling. Nedstämdhet, koncentrationssvårigheter, trötthet, sömnsvårigheter, irritabilitet och sexuell olust har enligt detta synsätt ett direkt samband med östrogenbortfallet och kan behandlas effektivt med östrogenterapi. Den medicinska modellen har även påverkat kvinnors egen attityd till klimakteriet och resulterat i en mera sjukdomsorienterad inställning och negativa förväntningar på denna livsperiod. Betoningen av hormonterapi de senaste åren som effektivt mot de flesta symptom och i preventivt syfte har stärkt den bristpatologiska synen på klimakteriet och bidragit till en negativ stereotypisering av kvinnorna. Många, framförallt kvinnliga författare, har kritiserat denna s.k. medikalisering av klimakteriet. Den australiensiska författaren och feministen Germaine Greer framhåller att läkemedelsindustrin har ett stort vinstintresse i patologiseringen av klimakteriet.

Menopaus är resultatet av en gradvis förändring från 40-års åldern i ovariets funktion avseende hormonsekretionen som föregår den sista menstruationen. Biologiskt innebär klimakteriet en genomgripande endokrin omställning där det fin-

stämda hormonella samspelet mellan hypothalamus, hypofysen och ovarierna rubbas. Menopausen kan endast verifieras i efterhand och definieras oftast som 12 månader efter den sista menstruationen. Vid menopaus sker ett dramatiskt östrogenbortfall jämfört med nivåerna i fertil ålder. Östrogennivån fortsätter att sjunka ytterligare under de första postmenopausala åren och når sedan ett stabilt lågt värde. I västerländska undersökningar har man funnit att medianåldern för menopaus är omkring 51 år.

Tidigare epidemiologiska studier visar att frekvensen av psykologiska besvär ökar något under de perimenopausala åren. En svensk studie visar att minskad sexuell lust och nedstämdhet ökade hos postmenopausala kvinnor jämfört med kvinnor som ännu inte förlorat sin menstruation. Den norske psykologen Arne Holte fann att ungefär 20% av kvinnorna i en populationsbaserad norsk studie var nedstämda och Holte menar att nedstämdheten har ett samband med den hormonella omställningen. Den kanadensiska forskaren Patricia Kaufert anser däremot att den hormonella omställningen spelar en underordnad roll för kvinnors mentala hälsa i klimakteriet och att det i stället handlar om förändringar i sociala roller och familjelivet, som påverkar kvinnorna negativt. Kaufert pekar på en rad negativa stereotyper som påverkar kvinnors egen attityd till klimakteriet. Det handlar om samhällets negativa attityd till äldre kvinnor som påverkar kvinnornas egen syn på sig själva. Man har tidigare antagit att kvinnor sörjer det "tomma boet", men nyare forskning visar att de flesta kvinnor inte blir nedstämda av att barnen flyttar hemifrån utan i stället ser fram emot att barnen frigör sig. Det är viktigt att betona att mycket av den tidigare forskningen om klimakteriet baserades på amerikanska studier och försökspersonerna utgjordes till stor del av hemmafruar. För yrkesarbetande kvinnor är modersrollen inte längre det enda centrala i livet. Holte rapporterade att norska kvinnor med ett välfungerande socialt nätverk och egen inkomst hade mindre frekventa menopausrelaterade symtom. Den amerikanska forskaren Rosalind Barnett efterlyser nya studier och betonar att tidigare forskning utgått från kvinnors reproduktiva roll och enbart fokuserat den traditionella rollen i hemmet och inte tillräckligt beaktat den effekt som yrkesarbete har för kvinnors självkänsla och välbefinnande i denna livsfas.

Det stora flertalet svenska kvinnor är dubbelarbetande. Kvinnor har fortfarande huvudansvaret för hem och barn samt omvårdnaden av äldre föräldrar under denna fas. Baude påpekar att det reproduktiva arbetet, som omfattar vårdnaden av barn samt omsorgen om äldre, inte räknas på samma sätt som lönearbete och att jämställdhet mellan män och kvinnor tillnärmelsevis inte har uppnåtts. Den segregerade arbetsmarknaden där män och kvinnor har olika arbetsuppgifter, gör det svårare att uppnå jämställdhet. De äldre kvinnorna riskerar mer än de yngre att slås ut på dagens arbetsmarknad, eftersom man värderar äldre kvinnor lägre.

Syftet med vår studie var att analysera samband mellan kvinnors hälsa under övergångsåren och faktorer i arbetslivet. Övergångsåren utgör en sårbar period för många kvinnor, som kanske upplever att deras arbetskapacitet påverkas negativt. Vilket samband finns mellan hormonella förändringar och utvecklingen av olika symtom? Vilka kvinnor får symtom och finns det faktorer som skyddar mot symtom? I vilken mån har marginaliseringen av den äldre kvinnan att göra med faktorer som är specifika för denna livsfas? I vilken mån upplevs denna livsfas som en

brytningsperiod avseende arbetsrollens betydelse i relation till andra livsroller och yrkesidentiteten? Vilka dimensioner i arbetet och arbetsmiljön påverkar kvinnor negativt? Och i vilken mån uppvägs dessa negativa effekter av positiva dimensioner och värden i andra livsroller?

### Genomförande och metoder

Tidigare studier har till stor del varit kliniska tvärsnittstudier som baserats på kvinnor, som sökt för sina besvär. Bl.a. Holte har påpekat de allvarliga metodologiska brister som är förknippade med dessa tidigare studier. Nytilskottet med vår studie är att den är longitudinell och populationsbaserad. Vi har använt oss av en tvåstegs samplingprocedur, vilket betyder att vi har vänt oss till befolkningsregistret för att få tillgång till namn och personnummer på kvinnor, som var födda 1942 och som tillhörde Karolinska sjukhusets upptagningsområde. Vi ville ha kontakt med kvinnorna när det stora flertalet fortfarande hade en i stort sett regelbunden menstruation. Kvinnorna var då 48 år. Det totala antalet kvinnor uppgick till drygt 2000 och de fick alla ett brev med presentation av studien och ett frågeformulär avseende frågor om socioekonomisk bakgrund, såsom utbildning, yrke, civilstatus, antal barn etc. samt frågor om allmän och reproduktiv hälsa, frågor om upplevelse av arbetsrollen samt en lista med ett antal olika symtom som förknippas med övergångsåldern att fylla i. Drygt 1400 kvinnor besvarade enkäten, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 70%. Dessa kvinnor har sedan fått ett nytt frågeformulär vid 53 års ålder samt ytterligare ett vid 55 års ålder. Ur den primära poolen av kvinnor, som besvarade enkäten vid det första tillfället, har vi genom stratifierad sampling avseende utbildning och paritet tagit ut ett stickprov om drygt 150 kvinnor, som erhöll en inbjudan att delta i en uppföljningsstudie. Denna uppföljning innebar en somatisk-gynekologisk hälsokontroll och blodprovstagning samt en omfattande psykologisk del med djupintervju och ifyllande av självskattningsskalor och frågeformulär. Uppföljningen har omfattat fem datainsamlingsstillfällen över en tidsperiod på sex år och endast ett fåtal kvinnor har avbrutit sitt deltagande under studiens gång.

### Resultat

Det stora flertalet av kvinnorna i den primära poolen var yrkesverksamma : 98% av kvinnorna arbetade, av dessa arbetade 73% heltid och 27% deltid. Kvinnorna representerade en rad olika yrkeskategorier: 12% hade en arbetsledande funktion, 24% hade ett yrke som kräver akademisk utbildning, 58% hade ett arbete inom handel, service eller inom omsorgsområdet, 4% hade ett arbete utan särskild utbildning, medan 1% var studerande och 1% var förtidspensionerade. Ungefär samma fördelning av yrken gäller för den mindre gruppen om kvinnor som studerades med årlig uppföljning. Majoriteten av kvinnorna var gifta eller omgifta (78%), 15 % var fränskilda, 5% var ogifta och 2% var änkor. De allra flesta hade fött barn (92%) och endast 8% var barnlösa.

Många kvinnor talar om en större frihet, en starkare självkänsla och en större medvetenhet om en egen identitet under den här livsfasen. I intervjun har vi frågat kvinnorna om deras inställning till den här livsfasen, vad de tycker att är viktigt, och vilka förändringar de upplevt. Vi har även frågat dem om hur de upplever att man

i samhället ser på den äldre kvinnan. Den kvalitativa analysen av kvinnornas svar över samtliga insamlingstillfällen är inte slutförd men i den preliminära analysen av svaren har olika mönster och teman utkristalliserats som kan sägas karakterisera kvinnornas upplevelser. De teman som framträder i svaren avser positiva förändringar, negativa förändringar samt inga förändringar överhuvudtaget. Många kvinnor har gått igenom en period av känslomässig labilitet och ifrågasättande men lyckas bearbeta krisen och förändra sin situation och utvecklar småningom en balans. Det kan även innebära att kvinnan accepterar det hon har men lyckas omvärdera det och kan se ljus på framtiden. Vad gäller de positiva förändringarna ingår här större mognad, förnöjsamhet, ökad tolerans, självkänedom, och eftertänksamhet. Ett centralt tema är en ökad individuation som av kvinnorna beskrivs som en större självständighet, att vara mera sig själv, att hitta hem, att stå för vad man tycker, att känna att man inte behöver vara till lags, att kunna säga ifrån, att inte påverkas av vad andra tycker. Kvinnorna säger även att de har lättare att skilja ut vad som är viktigt och oviktigt i livet och tycker att de tar vara på tiden på ett helt annat sätt än tidigare. De beskriver också denna förändring i termer av att de värdesätter livet, att de lever mera i nuet, att de inte tar allt för givet, att de inte skjuter upp saker och ting och att de har en annan målmedvetenhet än förut.

### Arbetsrollen

En viktig del i denna starkare identitet utgör otvivelaktigt yrkesrollen. Resultaten från undersökningen visar att många kvinnor blivit mer medvetna om sin yrkesroll och värderar den på ett helt annat sätt än tidigare. Drygt hälften av kvinnorna anser att arbetet är mycket viktigt och ungefär hälften av dessa anser att arbetsrollen blivit viktigare de senaste åren och utgör en viktig del av deras identitet. Det satsar mycket på sitt arbete. 45% anser däremot att arbetet är mindre viktigt än andra livsroller och ca 20% anger att de skulle vilja gå ned i arbetstid, om de kunde på grund av ekonomiska skäl. Vissa talar även om att de kan tänka sig att gå i pension tidigare än vid 65 års ålder. Andra kvinnor säger att de inte kan tänka sig att trappa ned tidigare och att de känner att de har mycket kvar att ge i arbetslivet. Det intressanta är att skattningen av arbetsrollen är oberoende av utbildningsnivån. Kvinnor inom vitt skilda yrken såsom vård- och serviceyrken och administration samt kvinnor med akademiska yrken och arbetsledande funktion uppskattade sitt arbete i samma utsträckning och fann lika mycket tillfredsställelse i sina arbetsuppgifter. Liknande resultat har rapporterats av Rosalind Barnett i hennes studie av yngre kvinnor med småbarn.

I undersökningen har vi använt ett antal skalor, som utarbetats av Rosalind Barnett vid Harvard University, USA (Quality of Role Scales) och som översatts och anpassats av undertecknad för svenska förhållanden. Skalorna mäter konflikt mellan arbetsrollen och andra livsroller, såsom partnerroll och föräldrarroll, samt upplevelsen av kvalitet i dessa roller avseende negativa (concern) och positiva (reward) termer. Dessa skalor har ej tidigare använts i Sverige.

Faktoranalys av självskattningar av arbetsrollen visar att många kvinnor upplever att arbetet inte är utvecklande och att de inte kan ta till vara alla sina resurser på arbetet. Arbetsuppgifterna känns monotona och de får inte utrymme för att använda sin kompetens. De upplever samtidigt att de får för lite stöd från arbetsledaren

och att de inte får tillräcklig uppskattning för sina insatser. Indragningar och ekonomiska nedskärningar som resulterar i en större arbetsbörda bidrar till att arbetet känns betungande. En annan dimension utgör stress på arbetet, ständiga deadlines, orealistiska krav på arbetsinsats samt fysiskt tunga arbeten. Resultaten av faktoranalysen visar också att om arbetet däremot upplevs som utmanande och stimulerande, om man har omväxlande arbetsuppgifter, om man har möjlighet att lära nya saker och att använda sin kompetens, upplevs arbetet som positivt och detta i sin tur har ett signifikant samband med en mera positiv hälsoprofil.

Resultaten visar även att de kvinnor, som skattade arbetsrollen som viktig, hade ett lägre systoliskt blodtryck, en lägre kroppsvikt, en mindre ökning av kroppsvikten från tillfälle till tillfälle fyra, mindre frekventa somatiska symtom samt en mera positiv lipidprofil. De hade också en mera positiv inställning till klimakteriet och de var nöjdare med fördelningen av arbete och fritid och skattade sitt liv i allmänhet som mera tillfredsställande än de kvinnor som skattade arbetsrollen som mindre viktig. Den subjektiva upplevelsen av arbetsrollen verkar alltså att vara avgörande för kvinnors hälsa eftersom skattningen av arbetet samvarierar så starkt med ett antal faktorer som har med hälsa och välbefinnande att göra.

### Multipla roller

Amerikanska studier visar att kvinnors hälsa påverkas i positiv riktning av att ha många roller. Det är positivt att ha andra viktiga livsmål än yrkesarbetet. Det avgörande är om dessa roller medför positiva s.k. "belöningar" eller "reward" eller negativa belastande faktorer, s.k. "concerns". Att ingå i många olika sammanhang kan alltså vara berikande eller så kan dessa roller skapa rollkonflikter, det kan bli alltför många krav som ställs på kvinnorna. Det är fortfarande kvinnorna som har huvudansvaret för hem och familj. I vår studie fann vi inget stöd för teorin om att kvinnorna skulle sörja det tomma boet. I stället verkar de flesta att se fram emot att barnen skall flytta hemifrån. Många av kvinnorna har fortfarande barn som bor hemma. Många av kvinnorna talar om den tunga börda som omsorgen om sjuka föräldrar har i relation till de höga krav som ställs på dem i arbetslivet. Kvinnorna tar även på sig att ta hand om gamla svärföräldrar, eftersom det finns en tydlig könssegregering i ansvaret för omsorgen och mannen inte lika villigt går in i detta. Relationen till föräldrarna utgör en viktig del av kvinnors liv. De flesta har en nära och positiv relation till föräldrarna eller till den förälder som fortfarande är i livet. Många kvinnor säger spontant att en nära relation till en förälder bidrar till glädjeämnen i livet. För andra kvinnor innebär relationen en ständig källa till oro och skuld eller en börda på grund av föräldrarnas dåliga hälsa och ett ständigt krav att finnas till hands för att kunna ta hand om eller hjälpa. Resultaten visar att man kan beskriva föräldrelationen i ett antal både positiva och negativa dimensioner. Vidare står det klart att kvinnornas psykiska välbefinnande i hög grad påverkades av kvaliteten i förhållandet till föräldrarna. För de kvinnor, som hade en förälder eller båda föräldrarna i livet, betydde denna relation och kvaliteten i relationen mycket för deras psykiska välbefinnande. Kvinnor med en övervägande negativ föräldrarrelation eller kvinnor som upplevde oro och skuld i relation till en förälder var signifikant mera nedstämda än andra kvinnor.



## Menopausala symtom

De flesta av kvinnorna har vid det femte undersökningstillfället uppnått postmenopausal status, d.v.s. menstruationen har uteblivit under minst 12 månader. Deras hormonprofil har ändrats dramatiskt under denna period, de har höga gonadotropinvärden och låga östrogenvärden. Faktoranalys av den symtomskala, som konstruerats av Dr. Philip Sarrell vid Yale University, som undertecknad har haft ett samarbete med, gav nio oberoende symtomdimensioner: nedstämdhet, vasomotoriska symtom (svettningar och vallningar), sömnrelaterade besvär, nedsatt sexuell lust, försämrat minne, koncentrationssvårigheter, ledbesvär, vaginaltorrhet och urogenitala besvär.

En relativt stor andel av kvinnorna skattar att de upplevt olika somatiska symtom såsom besvärande blodvallningar och svettningar (45%), nedstämdhet (30%), sömnproblem (33%), koncentrationssvårigheter (30%), försämrat minne (25%), minskad sexuell lust (38%), vaginaltorrhet (31%), ledbesvär (18%) samt urogenitala symtom (28%). Upplevelsen av dessa symtom har inte bara samband med östrogenbortfallet. Multipel regressionsanalys av möjliga faktorer som kan tänkas bidra till symtomdimensionerna visade att endast blodvallningar och svettningar, sömnrelaterade besvär och urogenitala symtom hade ett signifikant samband med östrogenbortfallet. Övriga symtom hade ett starkare samband med en mera negativ attityd till klimakteriet och till åldrandet i allmänhet samt till negativa livshändelser eller stressfaktorer i arbetet. Resultaten från djupintervjuerna stöder dessa resultat som visar att de kvinnor som har en övervägande positiv inställning till klimakteriet och till åldrandet upplevde signifikant mindre frekventa symtom.

Nedstämdhet har även mätts med hjälp av två amerikanska depressionsskalor som översatts till svenska: SL 90 Depression Scale och CES-D Depression Scale. Båda dessa skalor anses mycket tillförlitliga och har använts i ett antal studier. Enligt dessa självskattningsskalor var omkring 20% av kvinnorna nedstämda vid varje undersökningstillfälle. Däremot var det inte samma kvinnor som var nedstämda vid varje mättillfälle. Nedstämdheten var signifikant relaterad till en negativ attityd till klimakteriet, somatiska besvär samt en negativ föräldrelation. Kvinnor som genomgått hysterektomi var mera nedstämda än andra kvinnor under en viss period i samband med operationen, men denna skillnad försvann vid nästa mättillfälle.

## Hormonterapi och arbetsrollen

Det är allt vanligare att kvinnor i klimakteriet påbörjar hormonterapi. Siffrorna har ökat i de nordiska länderna och nya studier från Australien och Nordamerika visar att en stor andel kvinnor nu står på hormonsubstitution. Detta kan ha samband med den uppmärksamhet som hormonsubstitutionen fått i massmedia. Samtidigt har svenska gynekologer fått en större kunskap och blivit mycket mer positivt inställda till förskrivning av olika preparat.

I vår studie hade drygt hälften av kvinnorna vid det fjärde undersökningstillfället påbörjat hormonterapi. I den större kohorten om 1400 kvinnor, stod 40% på hormoner vid 53 års ålder. Även detta beslut att påbörja hormonterapi, som i sig är en kognitiv beslutsprocess, har samband med hur kvinnorna upplevde sin arbetsroll. De kvinnor, som skattade sina arbeten som koncentrationskrävande och stressiga, var mera benägna att påbörja hormonterapi. Däremot var de kvinnor som hade fy-

siskt tunga och slitande jobb, mindre benägna att påbörja terapin. Det är möjligt att kvinnor med psykiskt krävande arbeten har svårare att tolerera blodvallningar och svettningar eller så har de lättare att skaffa sig information om hormonbehandling. Den främsta orsaken till att påbörja hormonterapi är fysiska symtom såsom blodvallningar eller sömnproblem (55%). Prevention av kardiovaskulär sjukdom eller osteoporos anges enbart av 5% av kvinnorna. Femton procent av kvinnorna anger att de har påbörjat hormonbehandling för att behålla sin ungdom. Resultaten för den fjärde och femte omgången visar att många kvinnor mådde bättre av hormonsubstitutionen, att de vasomotoriska symtomen avklingade, att sömnkvaliteten ökade och att det allmänna välbefinnandet förbättrades. Trots detta framgår det tydligt att beslutet att stå på hormoner är förknippat med en viss grad av ambivalens för många kvinnor. Det finns en oro över eventuella biverkningar av hormonpreparaten samt för cancerrisken och en viss procent av de kvinnor (11%), som påbörjat terapin i den större kohorten, valde att avbryta behandlingen på grund av biverkningar eller rädsla för biverkningar.

## Livsstil och hälsoprofil

Kvinnorna har genomgått en noggrann hormonell karakterisering samt kartläggning av blodfettprofilen. Den dramatiska skillnaden från pre- till postmenopausal status innebär sjunkande östrogennivåer och förhöjda gonadotropinvärden. Man vet att östrogenet har en direkt effekt på triglyceriderna och de olika fraktionerna av HDL kolesterolet. I samband med sjunkande östrogennivåer förändras lipidmönstret i mera negativ riktning hos kvinnor efter menopaus. Man vet att faktorer som har med livsstil att göra och som är modifierbara, såsom rökning, kostvanor, alkoholkonsumtion och graden av fysisk aktivitet påverkar kvinnors hälsoprofil. Rökningen påverkar kvinnors hormonprofil och sänker östrogennivåerna även under fertil ålder. Kvinnor som är rökare har en signifikant lägre menopausal ålder än icke-rökare och löper en större risk för benskörhet. Fysisk aktivitet och motion påverkar lipidmönstret i positiv riktning.

En av de faktorer som ändras mest under övergångsåren är kroppsvikten. Orsakerna till viktökningen är inte klarlagda. Det är tillsvidare inte klarlagt om ökningen har samband med klimakteriet eller om det tillhör åldersförändringarna. Den största viktökningen sker åren före menopaus. För närvarande finns tre olika hypoteser: att det handlar om ett ökat kaloriintag, minskad energiförbrukning eller förändringar i energimetabolismen. Viktökningen samvarierar med andra riskfaktorer och kan leda till högt blodtryck, diabetes och förhöjda kolesterolvärden.

Bukfötma i kombination med andra riskfaktorer har ett starkt samband med hjärt- och kärlsjukdom hos både män och kvinnor. Denna kvot tenderar att öka hos kvinnor efter menopaus, d.v.s. midjemåttet ökar och höftmålet minskar. En hypotes är att bukfötma har ett starkt samband med psykologiska stressfaktorer. Den svenske forskaren Pär Björntorp menar att kvinnors kroppsform ändras mot det mera "manliga" efter klimakteriet. Det har kommit en del rapporter de senaste åren om att hormonterapi kan motverka denna tendens och hjälpa kvinnorna att behålla sin gynoida form längre, men sambanden är inte klarlagda.

Beträffande livsstilsfaktorer anger 23% av kvinnorna i vår studie att de röker minst 15 cigaretter om dagen. Vidare anger 44% att de har en regelbunden fysisk aktivi-

tet. Dessa siffror har varit relativt konstanta under hela studien. Att livsstilen påverkar symtombilden bekräftas i vår studie. Rökningen och fysisk inaktivitet korrelerade med mera frekventa vasomotoriska symtom. Kvinnorna i vår studie ökade i vikt i genomsnitt 4 kg över denna femårsperiod. Även body-mass-index och midje-höftkvoten ökade signifikant. Ökningen av dessa s.k. antropometriska parametrar visade ett signifikant samband med en ofördelaktig lipidprofil med höga LDL nivåer och låga HDL nivåer, dåliga matvanor samt upplevd stress på arbetet. Där emot påverkade graden av fysisk aktivitet inte viktökningen. Det är sannolikt att vi behöver använda mera sofistikerade metoder än hittills för att studera fysisk aktivitet, näring, matvanor och alkoholkonsumtion. Det är intressant att hormonterapi inte hade något samband med ökad kroppsvikt, trots att många kvinnor angett att en av biverkningarna utgörs av en viktuppgång. Det fanns tvärtom en icke-signifikant tendens att kvinnor som stod på hormoner hade en lägre midje-höftkvot, d.v.s. tenderade att behålla sina kvinnliga former. Våra resultat tyder på att viktökning och förändringar i fettdistributionen har ett starkare samband med livsstilsfaktorer än med menopausalt status.

Sammanfattningsvis kan man säga att klimakteriet utgör en period av ökad sårbarhet med risk för utveckling av olika symtom, framförallt blodvallningar och svettningar. Upplevelsen av symtom är inte enbart relaterad till östrogenbortfallet utan psykosociala faktorer, attityd och livsstil har ett starkt samband med hur kvinnor upplever denna livsfas. Resultaten stöder även teorin om att klimakteriet är en utvecklingsfas som karakteriseras av ökad självkänsla och starkare identitet. Upplevelsen av arbetsrollen och engagemang i arbetet har en avgörande betydelse för kvinnors hälsa, eftersom skattningarna samvarierar starkt med ett antal faktorer som har att göra med hälsa och välbefinnande. Arbetsrollen har även betydelse för om kvinnor väljer att påbörja hormonterapi eller ej. Det är viktigt att poängtera att våra resultat stöder ett interaktionistiskt perspektiv på klimakteriet där man ser att biologiska, psykologiska och sociala faktorer samverkar och där det gäller att reda ut vilken denna interaktion är och vilka konsekvenser den har för kvinnors hälsa.

### Referenser (i urval)

- Barnett, R. & Rivers, C. *She works, He works*. San Fransisco: Harper & Collins, 1996.
- Baude, A. *Kvinnans plats på jobbet*. Stockholm: SNS Förlag, 1992.
- Deutsch, H. *The climacterium*. In: *The Psychology of Women*. New York: Green & Stratton, 1945.
- Greer, G. *The Change. Women Aging and the Menopause*. London: Penguin Books, 1991.
- Holte, A. Influence of natural menopause on health complaints: a prospective study of healthy Norwegian women. *Maturitas* 1992; 14:127-41.
- Hällström, T. *Mental Disorder and Sexuality in the Climacteric*. Göteborg: Akademiförlaget, 1973.
- Kaufert, P. Gilbert, P. & Tate, R. The Manitoba project: a reexamination of the link between menopause and depression. *Maturitas* 1992; 14:143-55.

## Stat och individ i välfärdssamhället

Anders Berge, docent  
Historiska institutionen,  
Stockholms universitet  
106 91 Stockholm

Projekt vid Historiska institutionen, Stockholms universitet sedan 1993. Finansierat av Riksbankens Jubileumsfond sedan 1995.

I projektet ingår fyra delstudier: **Marika Hedin**, med ämnet *Socialliberalism och socialpolitik 1880-1940*; **Mattias Tydén**, med ämnet *Biologism. Om förhållandet mellan världsbilder, vetenskap och politik i Sverige ca 1890-1945*; **Maija Runcis**, med ämnet *Steriliseringar i folkhemmet*. och **Jens**

**Rydström**, med ämnet *Nordic Normalcy. Male Homosexuality and the Swedish Welfare State 1880-1950*.

Projektledare är docent **Anders Berge**, som bl.a. utgivit *Medborgarrätt och egenansvar* (Lund 1995).

Projektet syftar till historisk forskning kring det svenska välfärdssamhällets framväxt. Projektmedlemmarna förenas av en gemensam tematik – välfärdssamhällets förstadiet och konsolidering – som angrips från två skilda utgångspunkter. För det första studeras *konstruktionen av sociala och kulturella gemenskaper* speglade i socialpolitik och medicinalpolitik; tanken är att undersöka hur framväxande natur- och socialvetenskap definierat mänsklig normalitet respektive avvikelse, och därmed lagt grunden för ett tänkande där skilda kategorier utdefinierats ur välfärdsstatens gemenskap. Ett genusperspektiv har visat sig fruktbart: den samhälleliga synen på könsspecifika egenskaper är central för social kategorisering. För det andra undersöks *relationen mellan stat, kommun och individ*: Vilket manöverutrymme medgavs individen i välfärdssamhället? Studiet av lagar, implementering och offentlig debatt kompletteras här med en strävan att lyfta fram hur några av de berörda grupperna reagerade inför den nya socialpolitiken. Gemensamt för projektets medlemmar är en strävan att spegla de socialpolitiska förändringsprocesserna över tid.

Projektets teoretiska originalitet ligger i antagandet att socialpolitiken kan analyseras utifrån en historiskt specifik förvetenskapligad människo- och samhällsyn från 1800-talets slut. Vår hypotes är att detta kulturella perspektiv kommer att ge en anorlunda och fördjupad förståelse för den svenska modellens utveckling som kompletterar den traditionella beskrivningen inriktad på socioekonomiska förhållanden, ideologi och partipolitik i snävare mening. Projektets medlemmar vill ge alternativa, historiska perspektiv på en samhällsformation som trots politiska förändringar ännu sätter sin prägel på Sverige.

Vid det Nordiska historikermötet i Tammerfors (7-12.8.97) arrangerade SIV-gruppen ett rundabordsamtal om "Social kategorisering". En panel med sex medlem-

mar diskuterade frågor som: Vad är en social kategori? Hur skapas kategorier – av politiker, experter, i offentlig debatt? Vilka kategorier har uppfattats som de facto existerande av samtidens aktörer, och vilka har skapats i ett medvetet försök att normera människors beteende? Hur har socialpolitiken förhållit sig till kategorier som klass, kön, ras, intelligens, sexuell läggning? Eftersom panelen innehöll medlemmar från Sverige, Norge, Finland och Danmark, gjordes jämförelser mellan de nordiska länderna.

Diskussionen föll väl ut, och kommer att ligga till grund för ett kommande temanummer av *Historisk tidskrift*, där SIV-gruppen agerar gästredaktörer.

Två av projektets medlemmar, Mattias Tydén och Maija Runcis, har under hösten 1997 varit aktiva i debatten kring den svenska steriliseringslagstiftningen. Mattias Tydén är knuten till den kommission som på statligt uppdrag skall utreda frågan.

## Projektets delstudier

**Marika Hedin,**

*Socialliberalism och socialpolitik 1880–1940*

En utbyggd socialpolitik var en av liberalernas grundpelare under 1900-talets första decennier. Flera av de tidiga socialpolitiska programmen, t.ex. allmän ålderspension, var socialliberala reformer. Men i den liberala ideologin måste ett sådant program vägas mot ett liberalt försvar av individens rättigheter. Vilket manöverutrymme medgavs individen i liberal socialpolitik?

I den här delstudien inom SIV-projektet står liberalernas problem i fokus. Hur påverkade motsättningen statligt ingripande – individuella rättigheter utformningen av socialliberal socialpolitik decennierna kring sekelskiftet? Har det funnits en enhetlig liberal politisk linje i Sverige? Skedde en idémässig omorientering under denna tid, och hur såg den i så fall ut?

Frågan undersöks genom en närläsning av tre liberala socialpolitiker: Ernst Beckman, Emilia Broomé och Georg Halfred von Koch. Deras publicerade skrifter, politiska engagemang och arbete inom det sociala området står i fokus. Parallellt med de enskilda politikerna studeras dels den liberala rörelsens organisering och officiellt framförda idéer, dels den samtida debatten. Avhandlingen är den mest traditionellt idéhistoriska i SIV-projektet, men de enskilda politikernas idéer och arbete ses mot bakgrund av en vidare kontext.

Sekelskiftets framväxande natur- och socialvetenskap definerade mänsklig normalitet respektive avvikelse. Liberal socialpolitik var heller aldrig avsedd att omfatta *alla* människor, utan bara dem som på något sätt avvek från normerna. Hur såg den "normala" människan ut för liberalerna, den som inte omfattades av socialpolitiken? Syftet är att teckna en sammanhängande bild av de tre aktörernas politiska tänkande. Men den socialliberala ideologin skall också konfronteras med det politiska arbete som aktörerna var delaktiga i. Detta sker genom ett studium av några socialpolitiska nyckelfrågor. Undersökningen vill visa dels hur idéer omsätts i politisk handling, dels hur praktiken kan komma att påverka det ideologiska tänkandet.

Som publicister, pedagoger och politiker var Beckman, Broomé och von Koch verksamma inom en mängd olika områden, och det efterlämnade materialet omfattar böcker, artiklar, brev och dagböcker, material från Socialstyrelsen, protokoll från riksdagen, Stockholms stadsfullmäktige och olika organisationer. I studien ingår också en litteraturbaserad jämförelse med engelsk socialliberalism.

Metoden med närläsning har lett till att ordens innebörd blir intressant. De tre politikerna upplevde sig själva som förankrade i en liberal idétradition, och nyckelbegrepp som "individens frihet" återkommer i deras politiska retorik. Men betydelsen av begreppet förändrades.

Några preliminära resultat kan lyftas fram. *Förvetenskapligandet* av socialpolitiken blev också en avideologisering. Också *genusrelationerna* hade stor betydelse för den liberala idéutvecklingen. Betoningen av *kvinnliga* professionella socialarbetare minskade liberalernas farhågor för en kränkning av individen. Frågan om *utbildning* var central. Många sociala problem uppfattades som en fråga om brist på kunskap. Slutligen användes en *religiös retorik* där "kristen humanism" betonades – en motvikt mot egennyttnen som mänsklighetens drivkraft.

En annan intressant aspekt av den liberala idéutvecklingen är en *pragmatisk syn på statens/det offentliga roll* i det sociala arbetet. Det är troligt att de tre politikernas praktiska verksamhet här spelat en viktig roll. Ibland handlade det om offentligt ansvarstagande, ibland frivilligt arbete – gränserna var flytande. Detta kan ha lett till att de hade så lätt att acceptera statlig socialpolitik.

*Marika Hedin blev fil.kand. vid Stockholms universitet 1991, och blev M.A. vid University of Notre Dame, USA 1990. Antogs till forskarutbildning 1992. Avhandlingen beräknas bli färdig under år 1999.*

**Jens Rydström,**

*Nordic Normalcy. Male Homosexuality and the Swedish Welfare State 1880-1950*

Att vara homosexuell är ett relativt sent påfund i historien. Tidigare var homosexuella handlingar straffbara, men det innebar inte att man betraktade homosexualitet som en egenskap. Vid sekelskiftet 1900 förändrades detta. Läkarvetenskapen började leta efter förklaringar till varför "otukt" bedrivs, samtidigt som homosexualiteten fick ny uppmärksamhet i lagstiftning och offentlig debatt.

Denna delstudie inom SIV-projektet behandlar konstruktionen av begreppet manlig homosexualitet i Sverige, omdefinieringen av en grupp avvikare och omformuleringen av de krav som av majoriteten ställs på dess medlemmar.

Undersökningsperioden sträcker sig från den nordiska sedlighetsdebatten på 1880-talet till bildandet av RFSL 1950 och som material används i första hand rättegångsprotokoll, riksdagsmaterial och vetenskaplig fackpress från perioden, men också dagstidningar, polisrapporter och en intervjuundersökning. Undersökningen skall täcka hela Sverige, och via statistiskt material och punktuundersökningar av rättegångsmaterial från rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Jönköping och Visby, samt häradsrätter i norra, södra och västra Sverige ska-

pas underlag för att analysera regionala variationer. En jämförelse med tidelagsbrottet kan förhoppningsvis på ett tydligare sätt visa hur homosexualitet som en egenskap växer fram i det medicinska medvetandet och kräver nya förklaringsmodeller.

Queer theory, med sina rötter i forskning kring homosexualitet i USA, framhåller nödvändigheten att inte bara problematisera *avvikelsen*, homosexualiteten, utan även det *normala*, heterosexualiteten. Vidare betonar dess företrädare i än högre grad än de traditionella konstruktivisterna den sexuella identitetens instabilitet och använder sig av språkfilosofins begrepp *performativitet* för att förklara vad sexuell identitet och självuppfattning bottnar i.

Avhandlingen kommer huvudsakligen att beröra attityder till manlig homosexualitet, men kvinnlig homosexualitet kommer att behandlas i viss utsträckning för att tydliggöra genusbestämda mönster i de samtida värderingarna. Anledningen till denna begränsning är att attityder till kvinnlig och manlig homosexualitet bestäms av helt olika faktorer. Ett studium av den kvinnliga homosexualitetens historia i Sverige skulle dessutom kräva ett annat slags forskningsansats, med mera tonvikt på litterära och biografiska källor.

Under det senaste året har arbetet koncentrerats kring källstudier och materialinsamlande. Ett antal arkivresor har gjorts och studien täcker nu in domstolsmaterial från stora delar av Sverige. Vid en vistelse i USA har kontakt knutits med the Sawyer Seminar on Sexual Identity and Identity Politics vid Chicago Humanities Institute (möjliggjort genom ett bidrag från Svenska Institutet). Vistelsen i Chicago har betydelse framför allt genom att den ger möjlighet till fördjupning i teoretiska och metodologiska diskussioner kring *gay and lesbian studies* eller *queer studies* vilket är ett fullt utvecklat forskningsfält i USA.

Jens Rydström blev fil.kand. vid Lunds universitet 1982, tog ämneslärarexamen vid lärarhögskolan i Malmö 1984 och blev fil. mag. vid Stockholms universitet 1994. Antogs till forskarutbildning 1993. Avhandlingen beräknas färdig under år 1999.

### Mattias Tydén,

*Biologism. Om förhållandet mellan världsbilder, vetenskap och politik i Sverige ca 1890-1945*

Steriliseringspolitiken i Sverige och en mängd andra länder, som på de flesta håll påbörjades under mellankrigstiden, har på senare tid förvånat och chockerat många. Man har – för Sveriges del – talat om en biologisk människosyn, och en iskall rationell samhällsplanering, som ledde till en veritabel utrensningsspolitik i det framväxande välfärdsstatsbygget.

Men hur såg det egentligen ut *före* steriliseringslagarnas epok? Var biologismen, rationaliteten och en politik med utgångspunkt i rashygieniska tankar, egentligen något nytt, något specifikt för 1930-talet och de följande decennierna?

I denna delstudie inom SIV-projektet söks svaren på bland annat dessa frågor. Här undersöks det biologiska tänkandet i Sverige från sent 1800-tal till 1940-tal. Vidare diskuteras sambanden mellan vetenskap och biologiskt tänkande, å ena sidan, och politik å den andra. Studiens dubbla syfte är dels att försöka beskriva vad som

tentativt kallas "biologismens genombrott" decennierna kring sekelskiftet 1900, dels att med biologismen som utgångspunkt genomföra ett antal problematiserande fallstudier.

Studiens beskrivande del bygger på en relativt bred undersökning av samtida facklitteratur, populärlitteratur och tidskrifts- och tidningsdebatt. Vilka uppfattningar fanns t.ex. om konkreta frågor, såsom arv kontra miljö vad gällde specifika sjukdomar, alkoholism osv? Vidare, och viktigare: Vilken roll hade biologin för förståelsen av samhället i stort? Hur, mera generellt, påverkades människosynen? Kultur- och samhällsdebattörer, liksom kyrkan, tog ställning i frågor som dessa. Biologismen, som den definieras i denna studie, handlar med andra ord inte om biologisk forskning i snävare mening. Här betraktas den istället som en världsbild, som visserligen påverkas av forskningen, men som också formas i mötet med en rad (icke-vetenskapliga) kontexter. En viktig fråga gäller således hur människa och samhällsproblem *tolkas* utifrån en förförståelse som tar fasta på naturen och biologin som förklaringsfaktor.

I fallstudierna undersöks bl.a. *äktenskapslagstiftning* och medicinska äktenskaps hinder, vilka diskuterades intensivt under 1900-talets första decennier och vilka för övrigt var ett direkt förspel till den senare steriliseringslagstiftningen. En fallstudie behandlar hur *rasbegreppet* definierats, förändrats och använts. Biologins plats i *skolundervisningen* utgör ytterligare en fallstudie. En poäng är att delstudierna inte bara behandlar varsitt empiriskt område utan att de också ska belysa olika principiella problem. Undersökningen av äktenskapslagstiftningen tar t.ex. fasta på förhållandet mellan vetenskap och politik.

Mattias Tydén blev fil.kand. vid Uppsala universitet 1987. Antagen till forskarutbildningen 1992. Avhandlingen beräknas färdig år 2000.

### Maija Runcis,

*Steriliseringar i folkhemmet.*

En ganska vanlig schablonbild av svensk steriliseringspolitik ger intryck av nationalism, konservatism och idéer om folkets urartning, degeneration och drömmar om rasrenhet. Några bedömare drar också paralleller till den steriliseringspolitik som genomfördes i Nazityskland under 1930-talet då 400 000 människor tvångssteriliserades, lika många kvinnor som män. I Sverige steriliserades ca 63 000 människor under de 40 år steriliseringslagarna var i kraft. Närmare 95% av dem var kvinnor.

I denna delstudie inom SIV-projektet tecknas en bild av ett politiskt radikalt och kollektivistiskt samhällsprojekt utifrån en stark tro på vetenskapen och dess möjligheter att förbättra människor för samhällets gemensamma bästa. Materialet som används i undersökningen består huvudsakligen av Medicinal- och Socialstyrelsens mycket omfattande aktmaterial kring anmälda och utförda steriliseringar.

Huvudmotivet i 1930- och 1940-talens steriliseringslagar var att förhindra sinnessjuka och s k "sinnesslöa" individers fortplantning av framför allt befolkningspolitiska och sociala skäl. När kategorin "sinnesslöa" avskildes som avvikande skedde detta utifrån medicinska, rashygieniska och moraliska aspekter. Sociala och kultu-

rella avvikelser samt moraliska gränsöverskridanden ansågs ha sin grund i psykisk abnormitet. Detta blev en av grunderna till att ett nytt socialt samhällsproblem, baserat på nya rasbiologiska kunskaper och medicinsk vetenskap, konstruerades.

När det första initiativet till steriliseringslagen togs 1922 var den rashygieniska diskursen som starkast i Sverige. Svenska institutet för rasbiologi blev en statlig institution. Politiska partier, läkare, filantroper och socialarbetare var överens: de ärftliga psykiska sjukdomarna skulle förhindras att spridas vidare till kommande generationer.

Ett problem var dock att den vetenskapliga forskningen inom eugeniken och biologin om de ärftliga förhållandena fortfarande vid denna tid var mycket vag. Rent praktiskt skulle det i steriliseringssammanhang innebära att endast ett fåtal säkra fall kunde bli föremål för ingrepp. Då socialdemokraterna 1932 kom till makten lyckades justitieminister Karl Schlyter driva igenom en steriliseringslag som i första hand utgick från en social indikation som innebar att lämpligheten att ta hand om sina barn ställdes före den ärftlighetsteoretiska indikationen. Det rashygieniska motivet fanns m.a.o. kvar men på grund av vetenskapliga brister kunde detta inte lyftas i förgrunden.

Med stöd av steriliseringslagen skulle samhället kunna förhindra att sociala problem uppstod. Då den vetenskapliga sakkunskapen diskuterade och utarbetade förslag till en lag tog man hänsyn till de socialpolitiska motiven. Detta märktes bl a genom tydliga inslag av könsskillnader i förarbetena och i lagens tillämpningsområde. "Ohämmad sexualitet", "hållningslös", "opålitlig", "olämplig att handha vården om barn" blev uttryck som framför allt kännetecknade kvinnor och ensamstående mödrar. Den okontrollerade kvinnliga sexualiteten utgjorde i detta sammanhang en "samhällsfara" då kvinnorna riskerade att sätta oönskade och oförsörjda barn till världen.

När lagen utvidgades 1941 tillkom asocialitet som ny grund för ingrepp. Ytterligare en nyhet, en mycket väsentlig sådan, var att lagen inte längre skulle gälla i lika omfattning för kvinnor och män. Som en anpassning till det övriga sociala reformarbetet i samhället ställdes kvinnorna i centrum även för den nya steriliseringslagen. Till skillnad från de steriliseringsindikationer som innefattade avvikelser från moralnormer och psykiska sjukdomar kom motiven för sterilisering enbart på kvinnor att omfatta deras hälsa och svaghet i samband med graviditet.

Ur medicinsk synpunkt var steriliseringsingrepp på kvinnor vid den tiden mer riskfyllda än steriliserande operationer på män. Trots detta gjordes operationer oftast i samband med aborter, då riskerna var ännu större, eller då kvinnan var så svag att hennes fysiska hälsa i sig kunde innebära en risk.

Med nya familjelagar och reformer som skapades under denna tid institutionaliserades alltså bestämda traditionella normer vars outtalade innebörd blev att människan skulle läras att leva på "rätt sätt" (eller efter manligt normerande mönster) för att också vara till största möjliga nytta för barnen och samhället. Allt som ansågs främja fysisk och psykisk hälsa blev till ideal i folkhemmets Sverige. Skötsamma samhällsmedlemmar skulle hjälpas och uppmuntras med olika former av sociala bidrag så att de bättre skulle kunna bidra i samhällsproduktionen och i reproduktionen av friska och "dugliga" barn. De som blev föremål för steriliseringslagarna representerade baksidan av samhällsnormen. På dem projicerades de negativa mot-

svarigheterna till de önskade egenskaperna som skötsamhet, sparsamhet, ansvar, anpassning, sexuell återhållsamhet m m. Det var alltså "misskötsamma", från dåliga sociala miljöer och "olämpliga föräldrar", som staten ville hindra från att föda vad man förutsåg skulle bli missanpassade, vanartiga eller helt enkelt oförsörjda barn.

Steriliseringslagarna 1934 och 1941 formar tillsammans en bild av folkhemmet som ett patriarkalt samhälle. Att Per Albin Hansson dessutom betraktades som "landsfader" ger endast ytterligare en dimension åt denna bild. Den svenska befolkningspolitiken från 1930-talet innefattade också tanken på statens rätt att i princip bestämma vilka individer som skulle få bli eller vara föräldrar. Familjebildning, barnafödande och sexualitet blev frågor som staten tog på sig ansvaret för.

*Maija Runcis blev fil.kand. vid Stockholms universitet 1986, och antogs till forskarutbildningen 1989. Avhandlingen "Steriliseringar i folkhemmet" kommer att ges ut på Ordfront förlag under våren 1998. Disputationen äger rum den 5/6 1998.*

I Riksbankens Jubileumsfonds årsredovisning publiceras de nya projekt som beviljats anslag under året (sid.57-82).

## Nya forskningsprojekt 1997

ansökan. Även projektens titlar är formulerade av forskarna och kommer från inlämnad ansökningsblankett.

Riksbankens Jubileumsfond beviljar ramanslag, vilket medför att lokala omkostnadsavgifter, mervärdesskatt och i förekommande fall lokalkostnader ingår i angivna belopp.

För varje projekt uppges följande: projektledarens namn, beviljat belopp, ansvarigt universitet/högskola, projektets diarienummer, projektstitel och sammanfattning. För ytterligare upplysningar om projektet hänvisas till projektledaren.

Texterna är skrivna av forskarna själva och är hämtade ur avsnittet "Sammanfattningar av projektets syfte, betydelse och genomförande" ur inlämnad

## Jubileumsdonationen

### Humaniora (inklusive teologi)

#### Filosofi

<b>Traugott Schiebe</b>	1998 <b>420.000 kr</b>
	1999 <b>420.000 kr</b>
Uppsala universitet	Dnr 97-0143
<i>Naturliga språk som abstrakta artefakter.</i>	

Vad är språk och språkliga uttrycksmedel för slags ting? På vilket sätt existerar de? Kan ett språkligt uttrycksmedel, t ex ett ord, finnas till, när det inte används? Också om ingen känner till det? Om ett ord helt kommer ur bruk i ett språk och

det senare i språket dyker upp ett ord med precis samma uttal, stavning och betydelse, vad är det då som avgör, om detta är samma ord eller bara ett likadant ord? Vad menar vi här med "samma ord" i motsats till "bara ett likadant ord"?

Sådana frågor om språkliga tings ontologiska status exemplifierar den problematik projektet behandlar. Den hypotes jag vill pröva är, att språkliga uttrycksmedel och de system av sådana uttrycksmedel som vi kallar naturliga språk med fördel kan uppfattas – och intuitivt normalt också uppfattas – som i grunden av samma slag som abstrakta kulturobjekt sådana som t ex melodier och spel. Karakteristiskt för dessa kulturobjekt, som kan kallas abstrakta artefakter, är, att de har temporal existens och historisk identitet och är skapade av människor utan att fördenskull vara konkreta ting. Hypotesens prövning måste framför allt innebära en analys av existens-, identitets- och realiseringskriterier hos abstrakta kulturobjekt i allmänhet och språkliga entiteter i synnerhet.

#### Historia

<b>Jan Glete</b>	1998 <b>475.000 kr</b>
	1999 <b>500.000 kr</b>
Stockholms universitet	Dnr 97-0035
<i>Statsformering, östersjöimperium och örlogsflotta: Den svenska örlogsflottan 1500-1700 i ett organisationsteoretiskt perspektiv.</i>	

Historiker och historiesociologer har ägnat betydande intresse åt den tidigmoderna statsformeringens processen i Europa (ca 1500-1800). Drivkraften har ofta ansetts vara militära rustningar. Statsformeringens resultat – statens organisationer – har däremot inte

behandlats med de organisationsteorier som växt fram inom sociologi, ekonomi och statsvetenskap. Det saknas teoretiskt förankrade analyser av varför de fick sin konkreta utformning. Varför använde staterna sig alltmer av fasta organisationer för att lösa problem, hur hanterade de tekniskt komplexa frågor och hur hänger statsorganisationernas utformning ihop med de intresseallianser som stod bakom staternas maktillväxt? Varför valde staterna i vissa fall byråkratiskt-hierarkisk organisation som lösning på ett problem för att i andra fall finna marknadsanknutna lösningar?

I denna undersökning problematiseras den svenska örlogsflottans framväxt som permanent organisation. Vem ville ha den, vilka organisatoriska lösningar valdes, hur hanterade den ursprungligen primitiva svenska kungamakten tidens mest avancerade teknologiska problem (stora skepp och tungt artilleri) och hur påverkade på längre sikt erfarenheter och samhällsomvandling flottans organisation? Särskild vikt kommer att läggas vid hur det ekonomiskt föga utvecklade Sverige genom avancerad militär organisation kunde bli den politiskt dominerande Östersjömakten. Tidigare hade makt över marknaderna givit stark politisk makt (Hansan) men från 1500-talet vände utvecklingen i riktning mot att organisationskompetens gav den dominerande makten i Östersjöregionen.

### **Klassiska språk/antikens kultur**

**Mats Cullhed**

1998 **280.000 kr**

1999 **530.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 97-0257

*Romanitas – romersk identitet i senantiken.*

Det romerska kejsardömet var inte under de två första århundradena e.Kr. ett hårt centralstyrt rike. Imperiets städer hade i praktiken ett stort lokalt självstyre, och många behöll sina egna lagar. Endast en minoritet av invånarna innehade romerskt medborgarskap. De flesta människor identifierade sig också snarare som medborgare i sin stad, än som medlemmar av det romerska imperiet. Syftet med detta fyraåriga projekt är att undersöka i vilken utsträckning invånare i romarriket under perioden 200 – 400 e.Kr. också kom att definiera sig som just romare. Under senantiken verkar det finnas tendenser till att en sådan riksidentitet utbildas vid sidan av lokala identiteter. Tre fenomen är särskilt intressanta i sammanhanget: den romerska medborgarrätten, som i början av 200-talet e.Kr. utvidgades till att omfatta rikets samtliga invånare; den kejsarliga propagandans symbolspråk, där romerska teman blir allt viktigare; och den kristna kyrkans förhållande till den romerska staten, både före och efter kejsar Konstantins öppna stöd för kristendomen. Både historiskt och arkeologiskt källmaterial kommer till användning i analysen av dessa processer, som kan ge intressanta historiska perspektiv på dagens diskussioner kring förhållandet mellan traditionella och nya identiteter.

### **Lingvistik/allmän språkvetenskap/fonetik**

**Robin Cooper**

1998 **550.000 kr**

1999 **550.000 kr**

Göteborgs universitet

Dnr 97-0134

*Informationsutbyte i dialog.*

Syftet med projektet är att komma fram till en bättre förståelse av hur informationsutbyte mellan deltagare i samtal går till. Vi kommer att utveckla formella analyser av uppdatering av informationstillstånd samt att testa dessa analyser på autentiska data från en talspråkskorpus som sammanställts vid Göteborgs universitet. Den formella analysen innebär att vi utvecklar en teori om informationstillstånd hos deltagare i ett samtal. Med informationstillstånd menar vi den kunskap och de mål och frågeställningar som deltagarna har, samt de modeller varje deltagare gör av andra deltagares informationstillstånd. Denna teori ska sedan tillämpas vid kodning av informationsutbyte i autentiska samtal. Vi kommer i första hand att koncentrera oss på att koda och analysera dialoger där deltagarna gemensamt försöker lösa en praktisk uppgift. Vi ämnar även undersöka vilka systematiska samband det finns mellan intonation, ordföljd, ellips och uppdatering, samt utnyttja dessa samband i analysen av mekanismer för uppdatering. Den formella analysen och dess kontinuerliga utvärdering på basis av autentiska samtal kommer förhoppningsvis att bidra till utvecklingen av en teori om dialogsemantik som har en tydligare empirisk förankring än tidigare rent formella teorier. Vi räknar med att grundforskningen inom detta projekt kommer att få praktisk tillämpning inom informationsteknologi där det föreligger ett starkt intresse att utveckla system som kan interagera med användare med hjälp av mer naturliga dialoger än som är möjligt för närvarande.

### **Litteraturvetenskap/teater/film**

**Birthe Sjöberg**

1998 **300.000 kr**

1999 **450.000 kr**

Lunds universitet

Dnr 97-0125

*Kamp mot reaktionens förtryck – oro inför moderniseringsprocessen. En idéanalytisk och narratologisk studie av Viktor Rydbergs historiska romaner från 1850-talet.*

På 1850-talet vänder sig Viktor Rydberg i sina historiska romaner mot samtidens konservativa krafter samtidigt som han tycks hysa farhågor för moderniseringsprocessens verkningar. Intellektuellt bejakar han samhällsutvecklingen men intuitivt är han medveten om dess höga kostnad, socialt och existentiellt. Syftet med projektet är att, med hjälp av idéanalys och narratologisk analys, frilägga och precisera denna hans kluvenhet som finns på ett djupare textplan. I centrum för undersökningen står romanerna *Fribytare på Östersjön*, *Singolla* och *Den siste atenaren*. Jag kommer att diskutera moderniseringsprocessen och i analysen använda mig av bl.a. klassiska narratologiska verk och senare teorier om den skräckromantiska och historiska romanens berättarteknik.

Ett av de förväntade resultaten av projektet är att en ny bild ges av Viktor Rydbergs förhållande till den tidiga svenska moderniseringsprocessen, ett skede som sällan behandlats i liknande studier. Ett annat är att vi får ny kunskap om texternas uppbyggnad och förhållande till utländska förebilder. Ett tredje förväntat resultat är slutligen att det klagörs hur Rydberg i sina romaner utnyttjar grepp från den skräckromantiska och historiska berättelsen i syfte att nå ut med sitt samhällsrelaterade budskap.

### Litteraturvetenskap/teater/film

**Fiona Björling**

1998 **200.000 kr**

1999 **450.000 kr**

Lunds universitet

Dnr 97-0310

*Intelligentsian som skapare av samhällsvärderingar i Ryssland och Polen under 1800- och 1900-talen.*

Intelligentsian i Ryssland och Polen under 1800- och 1900-talen har spelat en roll i samhällsutvecklingen som knappast motsvarar de s k intellektuellas roll i Väst.

Projektet inriktas på förståelse av gemensamma rötter i Europas till synes disparata kulturer. Väsentliga frågor

är t ex.: I vilken mån har grundläggande värderingar överbringats från den ena till den andra kulturen? Har dessa värderingar ändrats och ändrats av de kulturella kontexter där de integrerats? Varför har intelligentsian i Öst- och Centraleuropa spelat en mera vital roll i sina samhällen än de intellektuella i Väst? Har t ex den ryska intelligentsian i sin bildningsfunktion varit ett alternativ till borgerligheten i Västeuropa?

Dispyten om "västernisering" i Ryssland och Polen har varit en dispyt om modernitet. Omvänt: integreringen av moderna värderingar i dessa kulturer har filtrerats genom det respektive nationella identitetstraumat.

Upplösningen av Sovjetblocket har lämnat ett vakuum där behovet för inhemska och "västerländska" forskare att hitta ett gemensamt språk är akut. För forskare från olika kulturer med olika teorier och synvinklar är dialog inte självklar, den måste skapas. Dialogen kompliceras av att forskarna själva oftast är representanter för intelligentsian eller de intellektuella. Syftet med projektet är att främja dialog mellan forskare inom det tvärvetenskapliga området Öst- och Centraleuropas kulturhistoria genom etablering av ett forskarnätverk.

### Teologi

**Johan Lundborg**

1998 **300.000 kr**

1999 **600.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 97-0126

*Ingemar Hedenius och tro och vetande debatten i Sverige.*

Ingemar Hedenius är utan tvekan den mest kände och inflytserrike religionskritikern i Sverige under 1900-talet. Det är knappast någon överdrift att påstå att hans bok *Tro och vetande* slog ned som en bomb när den gavs ut våren 1949. Boken,

som är ett angrepp på såväl kristen tro som svenska biskopar och teologi-professorer, startade en stor debatt som senare kommit att gå under beteckningen *Tro- och vetande debatten*. Debatten tillförs än idag ständigt nytt bränsle genom olika inlägg. Märkligt nog har denna debatt tidigare inte varit föremål för någon vetenskaplig granskning.

Projektet syftar till att ge en genomlysning och prövning av *Tro och vetande debatten*. Primära uppgifter är att klargöra debattens huvudlinjer och försöka förklara varför debattörerna är oeniga. Dessutom söks svaret på frågan: Är Hedenius respektive hans kritikers argumentation giltig? Något generellt svar på denna fråga kan naturligtvis inte ges, men en närmare analys och prövning av debattläget kan komma fram till avgöranden på speciella punkter t ex om vissa argument eller debatter inom debatten kan avfärdas som irrelevanta eller skendiskussioner eller om de verklighetsomdömen som anförs är väl underbyggda.

Då det knappast är någon tvekan om att den debatt som Hedenius initierade på ett djupgående sätt påverkat teologerna i frågor som rör tro och rationalitet och vetenskaplighet söker projektet även klargöra hur denna påverkan ser ut. Det kommer att bli möjligt att bedöma teologins aktuella ställning rörande dessa frågor och jämföra dagens argumentativa läge med läget vid den tid då *Tro och vetande* publicerades. Denna bedömning och jämförelse görs i relation till de inlägg från filosofer och övriga debattörer som fört vidare den religionskritiska diskussion som Hedenius startade.



## Samhällsvetenskap (inklusive juridik)

### Företagsekonomi

**Sven-Olof Collin** 1998 **635.000 kr**  
1999 **635.000 kr**

Lunds universitet Dnr 97-0209  
*Urval och fördelning av ledare i industrin.  
Den svenska ledarskapsmarknadens funktion.*

Projektet granskar hur den viktiga produktionsfaktorn, ledare, skapas och fördelas i ekonomin. Detta görs genom att projektet undersöker marknaden för företagsledare i Sverige i avsikt att förklara dess funktion utifrån en modell som

kombinerar faktorer i företagen, hos individerna och i samhället. Modellen kommer att testas på både enkätdata och fallstudiedata.

Teoretiskt bidrar projektet till det expansiva området företagsstyrning (corporate governance) genom att projektet söker förklaringar till hur urvalssystemet för företagsledare opererar och vilka konsekvenser det kan ha för företagen och deras effektivitet.

Empiriskt erbjuder projektet den första generaliserande undersökningen i Sverige av urval och fördelning av företagsledare.

Praktiskt bidrar projektet politiskt, genom att möjliggöra förbättringar i försörjning, utbildning och utveckling av chefer och ledare i svensk industri, och på företagsnivå, genom att kunna blottlägga rationella och irrationella ledarurvalssystem.

### Företagsekonomi

**Karin Fernler** 1998 **815.000 kr**  
1999 **815.000 kr**

Handelshögskolan i Stockholm Dnr 97-0225  
*Etableringen av ny medicinsk praxis: en interorganisatorisk och kunskapssociologisk ansats.*

Under de senaste decennierna har samhällets sjukvårdskostnader debatterats allt flitigare. Krav har ställts på kostnadsminskningar och effektivitetshöjningar. Vissa sjukvårdskostnader har också minskat, medan andra, däribland läkemedelskost-

nader, har ökat. En orsak till detta är framväxten av nya medicinska behandlingsmetoder.

Detta projekt syftar till att förklara vad det är som medför att vissa nya medicinska behandlingsmetoder kommer att uppfattas som lämpliga och nödvändiga att finansiera med offentliga medel, medan andra avfärdas. Särskilt intresse riktas mot betydelsen av: (1) att en ny behandling är inpackad i en vara – maskin eller läkemedel – eller ej, (2) att kostnaden för en behandling enbart belastar offentliga budgetmedel alternativt också blir en intäkt för privata företag samt (3) att den medicinska forskningens finansiering kan påverka forskningens inriktning mot ”inpackade” behandlingar.

Produktion och finansiering av sjukvård involverar många specialiserade

organisationer. I projektet bedrivs empiriska studier av hur dessa organisationer samt den medicinska forskningen samverkar i utveckling och värdering av nya behandlingsmetoder. Projektet har sin teoretiska bakgrund dels i företagsekonomiska perspektiv som behandlar organisatoriska fält, dels i ett vetenskapssociologiskt perspektiv som fokuserar på hur kunskapsproduktion både formas av och formar sin omgivning. Ett teoretiskt syfte är att fördjupa företagsekonomins och organisationsteorins förståelse för naturvetenskapens och teknikens aktörroller, särskilt inom organisatoriska fält.

### Juridik

**Christian Diesen** 1998 **760.000 kr**  
1999 **760.000 kr**

Stockholms universitet Dnr 97-0011  
*Värdering av utsagor.*

Värdering av muntliga utsagor är det vanligaste och viktigaste elementet i domstolarnas bevisprövning. Inte minst i ”ord-mot-ordsituationer”, där övrig direkt bevisning saknas, är bedömningen av trovärdighet och

tillförlitlighet också det svåraste momentet i denna prövning. Syftet med projektet är att dels generellt, dels med särskild inriktning på sexualbrottsmål, analysera och strukturera de beteendevetenskapliga kriterier, som domstolarna – i form av ”allmänna erfarenhetssatser” och med eller utan stöd av sakkunnigbevisning – använder vid sin bevisvärdering. Genom denna, delvis tvärvetenskapliga, forskning ämnar vi analysera och definiera de kunskaper domstolarna behöver för att kunna utföra en rättssäker bevisprövning och diskutera i vilka former dessa kunskaper bör inhämtas och tillämpas. Resultaten kommer att presenteras dels i två separata doktorsavhandlingar av Helena Tutorius (sexualbrottsmål) och Lena Schelin (allmän utsageanalys), dels i form av rättsvetenskapliga artiklar av Christian Diesen, där slutsatserna appliceras på skilda rättsområden, men också diskuteras ur en metodologisk synvinkel, varvid en särskild jämförelse kommer att göras mellan bevisteorins och vittnespsykologins vetenskapliga grunder.

### Nationalekonomi

**Fredrik Andersson** 1998 **600.000 kr**  
1999 **600.000 kr**

Lunds universitet Dnr 97-0182  
*Arbetsmarknad och samhälle under inflytande av teknologiska förändringar.*

Projektets utgångspunkt är att de krafter som satts i rörelse av den teknologiska utvecklingen inte bara påverkar vår fysiska omgivning, utan även förutsättningarna för ekonomisk interaktion. Syftet är att med utgångspunkt i ekonomisk

teori skapa förståelse för *indirekta effekter* av teknologisk förändring. Beträkta produktivitetsutvecklingens effekter på ekonomin: även om en ökning av

produktiviteten ibland i sig ändrar förutsättningar för ekonomisk interaktion så förefaller förändringar i produktionssätt och förändringar av grundläggande egenskaper hos det som produceras ha mycket mer fundamentala konsekvenser. En trolig sådan konsekvens är att traditionella mönster för hur olika insatser i ekonomin belönas kommer att brytas. Som ett exempel i denna riktning kan tas belöningsstrukturen i de växande marknadsförings- och underhållningsbranscherna, där en liten andel framgångsrika "superstars" belönas mycket rikligt, medan de flesta belönas tämligen blygsamt. Projektet kommer i mer precisa termer att analysera konsekvenserna av den växande betydelsen av *humankapital*, *idéer* och *anseende*. Dessa skiljer sig från de flesta andra varor och tjänster genom att humankapital är knutet till sin bärare, idéer är lätt kopierbara, och anseende i allmänhet inte är överlåtbart. Projektet kommer inledningsvis att angripa följande frågeställningar: *samspelet mellan humankapital och anseende, icke-rivalitet i allmän jämvikt, samt belöningsystem och kontrakt under asymmetrisk information.*

### Nationalekonomi

**Lars Ljungqvist** 1998 **900.000 kr**  
1999 **935.000 kr**  
Handelshögskolan i Stockholm Dnr 97-0262  
*Kvantitativ policyutvärdering.*

Projektet syftar till att konstruera strukturella makroekonomiska modeller för att kvantitativt utvärdera policyfrågor inom arbetsmarknads-, penning-, finans- och statsskuldspolitiken. Forskningsprogram-

met är formellt upplagt som tre delprojekt.

Det första delprojektet om *arbetsmarknadspolitiken* ska studera orsakerna till den höga europeiska arbetslösheten. En hypotes som kommer att undersökas är betydelsen av ökad ekonomisk turbulens såsom introduktionen av nya informationsteknologier och förändrade internationella konkurrensförhållanden. Hur påverkas den nödvändiga omställningen av Västeuropas förmånliga välfärdsprogram? Vilka är effekterna av lagstiftade och avtalsenliga kostnader i samband med nyanställningar samt vid avskedanden? Det andra delprojektet om *penningpolitiken* syftar till att undersöka hur olika målsättningar för penningpolitiken kan påverka relationen mellan nominalränta, inflationsförväntningar och realränta. Nominella ränteskillnader mellan olika löptider beror både på inflationsförväntningar och ersättningen för finansiell risk. Hur påverkar valet av penningpolitik informationsinnehållet i räntorna? Vilken betydelse har riksbankens trovärdighet i detta sammanhang?

Det tredje delprojektet om *finans- och statsskuldspolitiken* ämnar undersöka hur finanspolitiken påverkar den privata sektorn när hänsyn tas till osäkerhet om förväntad framtida politik. Effekterna av en omläggning i dagens politik beror i hög grad på hur förväntningarna om framtiden påverkas. Vilken betydelse har denna osäkerhet för konsumtions- och sparandebeteendet? Hur skall finans- och statsskuldspolitiken utformas för att minimera snedvridande effekter?

### Pedagogik

**Ference Marton** 1998 **300.000 kr**  
1999 **300.000 kr**  
Göteborgs universitet Dnr 97-0064  
*Lärande och föränderlighet.*

Syftet är att utveckla en teori om lärande med särskild hänsikt på frågan: Hur vi genom att lära sådant som är känt blir bättre rustade för att hantera sådant som är okänt, dvs situationer framgent som är odefinierbara i förväg. Nyckeln till denna fråga – det är i varje fall utgångspunkten för projektet – att det kan ske genom lärande som innebär att lära sig att se, erfara, förstå, klasser av situationer – kända och okända – på kraftfulla sätt. Lärande av denna typ kan förstås i termer av medvetenhetens beskaffenhet – genom vår förmåga att urskilja och vara simultant medveten om vissa bestämda aspekter av olika fenomen i vår omvärld. Urskiljning förutsätter erfaren variation, att erfara variation förutsätter simultan medvetenhet och simultan medvetenhet av olika aspekter förutsätter att dessa aspekter är urskilda. Den mänskliga medvetenhetens tre fundamentala – och fundamentalt nödvändiga – egenskaper: variation, urskiljning och simultanitet, är således dialektiskt (eller möjligen "trialektiskt") hopvävda. Denna teori kommer inte att implicera någon specifik undervisningsmetod eller arrangemang för lärande. Däremot kommer den att kunna användas för att analysera olika specifika fall och ange nödvändiga betingelser för att vissa förmågor skall kunna utvecklas. En av den tänkta teorins grundtankar är att en dylik förmåga springer fram ur ett visst mönster av erfaren variation.

### Psykologi

**Björn Merker** 1998 **735.000 kr**  
1999 **735.000 kr**  
Mitthögskolan, Östersund Dnr 97-0108  
*Musiken i livets första år.*

Under spädbarnets första år grundläggs den långa process som danar oss till naturens mest komplexa varelse: den vuxna människan i sitt kultursammanhang. Ett viktigt bidrag till vår kunskap om denna process har gjorts av professor Colwyn Trevarthen vid Edinburghuniversitetet. Hans videoanalyser av samspelet mellan moder och spädbarn har kartlagt de kommunikativa processer som äger rum så tidigt som i livets första veckor, och har lett honom till hypotesen att det musikaliska innehållet i dessa processer spelar en avgörande roll på vägen till språkförvärv och kulturell inlärning, en tes som innebär en ny syn på vår tidiga kognitiva utveckling. Forskningsprojektet "Musiken i livets första år" utgör ett samarbete mellan Institutet för Biomusikvetenskap i Östersund och Trevarthens laboratorium för granskning av denna tes inom ramen för en tvärkulturell undersökning av sångens och dansens roll i livets inledande skede. Institutet för Biomusikvetenskap utför de videoupptagningar i svenska hem som skall

ingå i dokumentation från hela världen av mödrar som sjunger och dansar med sina spädbarn, och genomför vidare en detaljerad beteendemässig och musikalisk analys av detta material som underlag för jämförelser med det tvärkulturella materialet i sin helhet. Studien förväntas kasta nytt ljus över de tidiga stadierna i spädbarnets utveckling såväl som över musikens väsen och roll i människolivet.

### Socialantropologi

**Christina Garsten** 1998 **800.000 kr**  
1999 **1.000.000 kr**  
Göteborgs universitet Dnr 97-0309  
*Marknadens kulturella modeller: bilder av risk, tillit och social förändring.*

Projektet studerar hur lokala kulturella modeller av marknader formar ekonomiskt handlande. Marknadsrelationer ses som socialt och kulturellt inbäddade och speglar föreställningar om ekonomiskt utbyte och om förhållandet

mellan egennyttigt handlande och socialt ansvar. Projektet tar sin utgångspunkt i socialantropologisk teoribildning och har en jämförande ansats.

I projektet ingår fyra delprojekt:

a) Marknad och moral: Socialt engagemang som marknadsstrategi i Sverige och USA. Delprojektet studerar hur privata företag omdefinierar sin position på marknaden och i samhället genom investeringar i sociala problemområden.

b) Modeller av marknaden: Föreställningar om marknaden bland små aktiesparare i Sverige. Delprojektet undersöker svenska aktiesparares idéer om marknaden som samhällsföreteelse, och hur dessa idéer påverkar deras investeringsstrategier.

c) Framväxande marknader: Modeller och handlingar bland aktörer på den venezuelanska börsen. Delprojektet fokuserar på investerarens föreställningar om, och förhållande till, aktiemarknaden i Caracas och hur marknaden definieras som lönsam.

d) Att producera pengar: Utveckling av marknadskunskap bland finansanalytiker i Stockholm, London och New York. Delprojektet analyserar hur ekonomisk kunskap skapas och används transnationellt, med tyngdpunkt på finansanalytikerns uppfattningar om risk, tillit, och marknad.

Gemensamt för dessa delprojekt är ett fokus på hur föreställningar om risk, tillit och social förändring formar ekonomiskt handlande i olika kontexter och hos olika aktörer.

### Statistik

**Yuri Belyaev** 1998 **550.000 kr**  
1999 **550.000 kr**  
Umeå universitet Dnr 97-0097  
*Datorbaserade metoder för statistisk inferens med tillämpning på analys av data och simuleringsförsök.*

Ett av huvudproblemen vid analys av statistiska data är uppskattningen av osäkerheten hos använda inferensmetoder. Vanligtvis erhålls data från tidskrävande experiment eller stickprovsundersökningar och är begränsad i storlek. Statistiskt data kan också erhållas genom

speciella simuleringsstudier, t ex av biltrafik under dagtid i stora städer. Viktiga kunskaper som behövs för att kunna göra förnuftiga beslut är t ex exaktheten hos punktskattningar, sannolikheten att felaktiga slutsatser dras vid hypotesprövning och hur framtida försöksuppläggningar kan optimeras med hjälp av tidigare försök. Ofta uppträder data icke-stationärt i tiden och uppvisar ett visst beroende mellan enskilda datavärden, dvs data är heterogena. För många tillämpningar är denna situation vanlig, t ex inom tillförlitlighetsteori och inom ekologi. Många kända inferensmetoder kan leda till felaktiga slutsatser då de används på heterogena data. Huvudmålet med detta projekt är att utveckla nya randomiseringsmetoder som kan användas för att skapa speciella kopior av det verkliga statistiska datat. Dessa kopior kommer att ge oss möjlighet att göra korrekta jämförelser mellan olika statistiska inferensmetoder och att välja den mest fördelaktiga. Statistiska analyser av verkliga data baserade på dessa nya randomiseringsmetoder kommer att kunna utföras med hjälp av datorer.

### Statsvetenskap

**Gunnel Karlsson**  
**Gun Hedlund** 1998 **585.000 kr**  
1999 **585.000 kr**  
Högskolan i Örebro Dnr 97-0235  
*Politik, kön och auktoritet.*

Projektet utgår från de stora förändringar som de senaste 25 åren skett politiskt och socialt via kvinnors inträde i beslutsfattande positioner, särskilt politiken. Samtidigt har omfattande organisationsförändringar ägt rum vad avser politi-

kens styrformer och förvaltningens organisation.

I projektet undersöks de förändrade könsförhållandena inom partierna, liksom de senaste årens kommunala organisationsförändringar. En utgångspunkt är antagandet att den tidigare enkönade politiken förlorat sin legitimitet till förmån för en "tvåkönad" politik. Frågor om kvinnor, män, makt och förändring teoretiseras utifrån en diskussion av begreppet auktoritet. En begreppslig distinktion görs mellan inflytande och auktoritet. Av intresse är också att studera förutsättning för kvinnors och mäns individuella och kollektiva auktoritet.

Projektet består av två delar. I den delstudie, som omfattar parti och kön och utförs av historikern Gunnel Karlsson, kommer rekrytering och avhopp från politiken att studeras, liksom förändringar i relationerna mellan kvinnor och män och mellan kvinnor. Ett könsperspektiv läggs på frågan om politisk aktivitet som ett risktagande. I den delstudie, som omfattar kön, makt och organisation och utförs av statsvetaren Gun Hedlund, kommer förändringarnas konsekvenser för kvinnor och män som aktörer i den kommunala organisationen, både vad gäller politik och förvaltning, att studeras.

## Den kulturvetenskapliga donationen

**Nils Ringertz**  
Nobelstiftelsen  
*Elektroniskt Nobelmuseum.*

1997 **7.500.000 kr**  
Dnr 96-5121

Målet med att bygga upp ett Elektroniskt Nobelmuseum (ENM) på datanätverket Internet är att informera ett internationellt auditorium om de vetenskapliga upptäckter, litterära och poli-

tiska insatser, som belönats med Nobelpris och med Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfreds Nobels minne. Pristagarna kommer att presenteras i korta biografier och bilddokument. Vetenskapliga, litterära och politiska utvecklingstendenser beskrivs i korta essäer. Ett speciellt avsnitt behandlar Alfred Nobel i hans egenskap av donator, uppfinnare och företagare. ENM riktar sig speciellt till ungdomar och skolor. En speciell sektion kallad "Young Scientists" kommer att innehålla populära beskrivningar av pristagarnas arbeten samt interaktiva och animerade dokument, som stimulerar till egen aktivitet och informationssökande. Informationen kommer att presenteras på engelska språket och struktureras så att den tar hänsyn till olika besökares förkunskaper och typ av dataförbindelse. Delar som är av stort allmänt intresse kommer att översättas till andra språk. Uppbyggnaden av ENM är avsedd att ske stegvis genom utvidgning av befintligt Nobel Website på Internet.

ENM på Internet har förutsättningar att bli en värdefull internationell kulturinstitution, samtidigt som det utgör en viktig förberedelse för de planerade Nobelmuseerna i Stockholm och Oslo.

**Ella Johansson**  
Umeå universitet  
*Flexibilitet som tradition. Kulturmönster och näringar i norrländsk skogsbygd under 1000 år.*

1998 **3.000.000 kr**  
1999 **3.000.000 kr**  
Dnr 97-5008

För många förindustriella samhällen med ett perifert läge, t.ex skogs och bergsbygder, gäller att man vid sidan av jordbruket arbetar med en mängd andra näringar, ofta kopplat till ett utnyttjande av de relativt

stora utmarker som brukar finnas i sådana miljöer. Det kan handla om ett utvecklat mångsyssleri, men också om en specialisering mot en viss produktion för avsalu i nationella eller internationella centra. Människor i sådana bygder har utvecklat många typer av kunskap och verkar ha skapat en

särskild förmåga till entreprenörskap, teknisk problemlösning och intern självorganisering. En grundläggande frågeställning för projektet är huruvida det i ett sådant samhälle utvecklats en kultur som underlättar flexibilitet, mångsidighet och förmåga till anpassning till nya förhållanden och även vad som utgjort begränsningar och hinder för en sådan utveckling.

Projektet följer utvecklingen i gränsbygden östra Härjedalen – västra Hälsingland under närmare 1000 år, med särskild tonvikt på de stora samhällsförändringarna under 1800- och 1900-talen. Forskningen är organiserad kring en forskningsstation i byn Ängersjö, Härjedalens kommun och verkar i ett samarbete med lokala krafter för att bygga upp kunskap som kan ha relevans för glesbygdsfrågor och lokalt utvecklingsarbete i nuet. Projektet har ett tvärvetenskapligt arbetssätt och de ingående ämnena Vegetationsekologi, Arkelologi, Medeltidsarkeologi, Historia, Etnologi, Kulturgeografi, Ekonomisk historia och Socialantropologi knyter samman flera universitet och högskolor.

**Per Bjurström** 1998 **360.000 kr**  
Sveriges Allmänna Konstförening Dnr 97-5015  
*Sveriges konst under 1900-talet.*

1900-talets moderna konst i Sverige har, trots den centrala roll den spelar i vårt kulturliv, endast i ringa mån varit föremål för en övergripande forskning. Därför kommer Sveriges Allmänna

Konstförening att under åren 1999-2001 ge ut en bokserie som i tre band ska skildra denna konstepok.

För första delen, avseende perioden 1900-1947 och som i dag kan sägas representera den historiska bakgrunden, har Elisabeth Lidén engagerats.

Andra delen, som kronologiskt delvis överlappar den första (1940-1980), behandlar den internationalisering av den svenska konsten som skedde som en konsekvens av att gränserna öppnades efter kriget. Beate Sydhoff kommer att skildra denna epok.

Tredje delen kommer att författas av Mårten Castenfors och även där är en viss kronologisk överlappning nödvändig (1960-sekelskiftet). Castenfors kommer i första hand att bearbeta den utveckling som lett till en upplösning av bildkonstens traditionella gränser.

Sveriges Allmänna Konstförenings ambition är att bokserien skall bli en populär skildring av denna konstepok men samtidigt vila på en vetenskaplig grund. En hel del primärforskning kommer att krävas för att genomföra projektet. Från Sveriges Allmänna Konstförenings sida kommer ett redaktionsråd bestående av Per Bjurström, Anita Theorell, Kjell Peterson och Jan Manker att samordna och granska arbetet.

**Ulf Bjereld** 1998 **1.500.000 kr**  
1999 **1.500.000 kr**  
Göteborgs universitet Dnr 97-5016  
*Sverige under kalla kriget.*

Från igelkott till världssamvete, från väpnad isolatism till internationell solidaritet. Så kan den svenska utrikespolitikens utveckling under det kalla kriget karakteriseras. Forskningsprogrammet "Sverige under kalla kriget" vill undersöka hur förändringen i den svenska utrikespolitiken under det kalla kriget kan förklaras och förstås utifrån tre konstitutiva problem i svensk säkerhetspolitik, nämligen konflikterna mellan *nationell suveränitet och internationellt beroende*, mellan *ideologisk västvänlighet och säkerhetspolitisk alliansfrihet* samt mellan *demokratisk öppenhet och militär beredskap*. Ur dessa inre motsättningar föddes tre grundläggande tendenser i svensk politik: på det diplomatiska planet en strävan efter en ny internationell roll; på det strategiska planet en inofficiell uppslutning kring ett militärtekniskt västsamarbete; och på det inrikespolitiska planet en ambition att minimera utrikesfrågornas roll i den offentliga debatten. Den svenska politiken utvecklades, enligt vår hypotes, i interaktionen mellan dessa tre tendenser.

Inom programmets ramar genomförs ett antal delundersökningar med förankring i dessa konflikter och tendenser. Parallellt med delstudierna formuleras övergripande syntesskrivningar kring den svenska utrikespolitikens utveckling under det kalla kriget. Forskningsprogrammet bedrivs i form av ett samarbetsprojekt mellan Historiska institutionen vid Stockholms universitet och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

**Cissi Billgren** 1998 **1.000.000 kr**  
1999 **1.000.000 kr**  
Ingenjörsvetenskapsakademien Dnr 97-5024  
*Kulturnät Sverige.*

**Mål och syfte:** Projektets mål är att skapa en plats på Internet där så mycket som möjligt av det svenska kulturarvet och den kultur som skapas i Sverige i dag kan nås. Kulturnätet ska också

vara ett forum för möten, diskussioner, nyheter om och skapande av kultur i digital form. Det övergripande syftet är att öka tillgängligheten till svensk kultur med hjälp av ny teknik.

**Organisation:** Den 13 mars 1997 uppdrog regeringen åt Ingenjörsvetenskapsakademien att bygga upp Kulturnät Sverige. Fyra personer, som tillsammans utgör en redaktion, har anställts. Projektet leds av en styrgrupp som Kulturdepartementet har utsett. Kulturnätets akademiförsamling, redaktionsrådet och användarreferensgruppen är projektets tre rådgivande organ.

**Arbetsätt:** Kulturnätet samlar, sorterar och sprider svensk kultur via Internet. De olika webbplatserna är ordnade i en katalog, ett s.k. länkträd, med

olika ämnesområden. Redaktionen ska uppmuntra Kultursverige till att delta i kulturnätet. Därför ges kostnadsfritt råd och stöd till den som vill publicera kulturmaterial i digital form. Redaktionen planerar också inspirations- respektive utbildningsdagar för kulturproducenter. På webbplatsen finns handledningar och tjänster för att underlätta webbpublicering. I K-nytt publiceras också nyheter på området IT och kultur.

**Helena Knutsson** 1998 **4.000.000 kr**  
1999 **4.000.000 kr**

Uppsala universitet Dnr 97-5040  
*Från kust till kust – Stenålderssamhällen i förändring.*

Skiftet från den äldre stenålderns rörliga fångstliv till den yngre stenålderns bofasthet och livsmedelsproduktion, den så kallade neolitiseringsprocessen, inträffade i Sverige för ca 6000 år sedan. Denna händelse kom på sikt att fullständigt ändra människors livsvillkor, föreställningar, sociala ordning och kultur. Projektet studerar denna neolitiseringsprocess ur olika aspekter inom ett område från Mellansveriges västra till dess östra kust. Inledningsvis förtydligas bilden av den föregående jägartiden.

Ur denna aspekt har Mellansverige flera fördelar framför det traditionella skånsk-danska studieområdet. Det var en miljömässig marginalzon för stenåldersjordbruk, det representerar gränzonen mellan fast jordbruksbosättning och rörligt fångstliv, det omfattar olika naturgeografiska miljöer och det rymmer genom landhöjningens försorg många oblandade boplatmaterial. Eftersom neolitiseringsprocessen i området var en utdragen process ges också ovanliga möjligheter att i ett långtidsperspektiv studera inte bara fenomenet i sig utan också den dynamiska relationen mellan fångstfolk och jordbrukare. Utifrån det unika förhållandet att här också finns två tidsmässigt åtskilda neolitiseringsprocesser med en mellanliggande regressionsperiod kommer projektet att beröra hela den yngre stenåldern. Slutligen finns tack vare moderna exploateringsundersökningar i de forna kustområdena ett oerhört rikt arkeologiska källmaterial, bl a i form av lokaler med enastående bevaringsförhållanden. Internationellt sett erbjuder alltså Mellansverige unika möjligheter att förstå olika gruppers anpassning till kust- och inlandsmiljöer och inbördes relationer över tid.

En annan viktig uppgift består i det mer övergripande arbetet att på tvärculturell grund ta fram vetenskapligt väl motiverade generella tolkningsramar för olika slag av stenålderssamhällen och att pröva dessa i arkeologisk tillämpning. Till denna uppgift hör bl a en studie av förändringar av mänskliga livsattityder och samhällsstrukturer som en följd av neolitiseringsprocessen. En systematisk sådan studie har inte utförts tidigare i Europa.

Trots Mellansveriges rika och viktiga stenåldersmaterial och områdets geografiska nyckelläge, har dess stenålder, i motsats till den i syd- och nord-sverige, tidigare inte behandlats systematiskt i ett större sammanhängande perspektiv.

Skiftet från den äldre stenålderns rörliga fångstliv till den yngre stenålderns bofasthet och livsmedelsproduktion, den så kallade neolitiseringsprocessen, inträffade i Sverige för ca 6000 år sedan. Denna händelse kom på sikt att

**Hans Nordesjö** 1998 **900.000 kr**  
1999 **1.000.000 kr**  
Uppsala universitetsbibliotek Dnr 97-5053  
*Carolinas Judaica-projekt.*

Projektet syftar till att i en databas registrera all litteratur i Sverige om judisk kultur och historia. Databasen skall vara sökbar överallt genom Internet. Den judiska gruppen i Sverige har spelat en mycket stor roll i Sveriges kulturliv alltsedan judar fick tillstånd av Gustav III att bosätta sig i Sverige. Gruppen har hela tiden varit liten, men har alltid varit en kreativ kraft i det svenska samhället. Det judiska folkets tragiska öde, inte minst de senaste 100 åren, är ständigt föremål för studier och debatt. Den judiska gruppen, liksom intresserade forskare, lärare och studerande, är spridd över hela landet och kommer att ha stor nytta av en databas som kan nås överallt.

Arbetet sker till en början genom registrering i det nationella bibliotekssystemet LIBRIS av allt material vid Uppsala universitetsbibliotek, Judiska biblioteket i Stockholm samt Lunds universitetsbibliotek. Redan har inlagts delar av C. Vilh. Jacobowskys judaicasamling i Uppsala universitetsbibliotek. Samtidigt görs en inventering av övriga samlingar i Sverige, folkbibliotek, forskningsbibliotek, församlingsbibliotek och föreningsbibliotek. Även dessa samlingar skall så mycket som möjligt medtas i databasen, om de är tillgängliga för studier och lån.

**John Rogers** 1998 **1.500.000 kr**  
1999 **1.500.000 kr**

Uppsala universitet Dnr 97-5063  
*Mot ett bättre samhälle. Orsakerna till regionala skillnader i spädbarns- och barnadödligheten i Sverige efter 1750.*

Projektet skall utreda orsakerna till regionala skillnader i spädbarns- och barnadödligheten i Sverige under de senaste två hundra åren. Områden med såväl skilda nivåer på dödligheten, som med olika förändringstrender, ska urskiljas. Den statistik och det kartmaterial som tas fram ska användas i ett nordiskt komparativt projekt och i ett större europeiskt samarbete med representanter från sju andra länder. Genom att förklara varför regionala skillnader uppstått och hur dessa förändrats kommer projektet att bidra till en bättre förståelse av den nationella utvecklingen vilket i sin tur underlättar jämförelser länderna emellan. Projektet anlägger en ny ansats för analys av den historiska nedgången i spädbarns- och barnadödlighet. I tidigare undersökningar har enskilda barn tagits som utgångspunkt. Exempelvis har antalet döda spädbarn enbart relaterats till antalet födda. Sålunda har barnadödligheten i praktiken mätts som en från övriga familjemedlemmar isolerad händelse. Dödligheten ska istället studeras som en föränderlig process *inom familjen, släkten och hushållet* där hänsyn tas till påverkan av ekonomiska, medicinska, biologiska, sociala, kulturella och

miljörelaterade faktorer. Genom att klarlägga vilka faktorer som påverkade barnens överlevnadschanser ökar projektet kunskapen om hur man lyckats öka livslängden och förbättra folkhälsan i Sverige i ett 200-årigt tidsperspektiv.

**Olle Engstrand**1998 **6.000.000 kr**1999 **3.000.000 kr**

Stockholms universitet

Dnr 97-5066

*De svenska dialekternas fonetik och fonologi år 2000 (SWEDIA 2000).*

Sedan förra sekelskiftet har de gamla svenska folkmålen i mycket fått ge vika för det standardiserade riksspråket. När det gäller ljudläran brukar det dock sägas, att de 'regionala riksspråksvarianterna' ännu nära återspeglar de genuina dialekterna, och att intonation och andra prosodiska drag är särskilt väl bevarade. Men sådana uttalanden är i allmänhet illa underbyggda, ty vi saknar ännu en experimentalfonetiskt välgrundad bild av våra dialekters senare utveckling och fortlevnad. Projektet skall bidra till en bättre kännedom om denna aspekt på vår språkliga identitet.

I detta syfte insamlas jämförbara talprover från ett hundratal svenska dialekter i Sverige och Finland. Databasen skall tjäna som en bestående, mångsidigt användbar basresurs för framtida forskning och utbildning. Under själva projektperioden tjänar materialet till att genomlysa svenskans dialektala variation med särskild hänsyn till tonala ordaccenter, kvantitetskontraster och vokal- och konsonantinventarier. På denna grund upprättas fonetiska och fonologiska typologier för de svenska dialekterna, och deras egenskaper och utbredning beskrivs och jämförs med uppgifter ur den äldre folkmåls litteraturen.

Projektet skall genomföras i samarbete mellan fonetikavdelningarna vid universiteten i Lund, Stockholm och Umeå, samt i nära samråd med företrädare för nordiska språk, svenska och allmän språkvetenskap.

**Märta Ramsten**1998 **725.000 kr**

Svenskt visarkiv/

Språk- och folkminnesinstitutet Dnr 97-5071

*Musiknologiska grundvalar – digitalisering av Sveriges Radios folkmusiksamling och tillhörande forskningsprojekt kring folklig koralsång.*

I detta projekt kommer ett unikt och grundläggande musiknologiskt material att göras tillgängligt för framtida forskning. Åren 1938-1968 stod Sveriges radio för en omfattande dokumentation av instrumental och vokal svensk folkmusik genom inspelningsresor i olika delar av landet. Genom en överenskommelse mellan Sveriges Radio (SR) och Svenskt visarkiv (SVA) förvaras originalbanden till dessa inspelningar i SVA för forskningsändamål. Detta material har också i många år utgjort grundval för kulturvetenskapliga

forskningsinsatser av olika slag (bl a ett par doktorsavhandlingar och utgivningen av den vetenskapliga utgåvan Sveriges Medeltida Ballader). Eftersom inspelningarna ligger på ej arkivvärda acetatband kommer materialet att som ett första moment inom projektet digitaliseras i en koncentrerad bevarandeinsats. Arbetet beräknas ta 1 år (inkl. registrering) och innebär överföring från magnetofonband via AD-omvandlare till inspelningsbara CD.

Vikten av det ljudande materialet som forskningsunderlag kan inte nog understrykas. För att visa på möjligheterna hos detta material har vi till bevarandeinsatsen knutit ett forskningsprojekt kring *folklig koralsång*, en uppföljning och fördjupning av ett forskningsprojekt som bekostats inom myndigheten. Resultatet redovisades 1997 i en rapport som ligger till grund för ansökan. En andra etapp i detta forskningsprojekt utgår huvudsakligen från SR:s inspelade material som korrektiv till äldre uppteckningar. Som jämförelsematerial för utforskning av folklig sångpraxis kommer också att användas inspelningar av andliga visor – ornamenterade på samma sätt som korallerna – samt inspelningar av äldre världslig visstradition, bl a balladerna. Med SR:s inspelningar som en viktig utgångspunkt kommer detta moment av projektet att omfatta forskning i folklig sångpraxis – något som skulle vara omöjligt utan dessa inspelningar. Denna del av projektet kommer att pågå under hela 1998 för att redovisas i en skrift påföljande år.

**Carl Reinhold Bråkenhielm**1998 **2.000.000 kr**1999 **2.000.000 kr**

Uppsala universitet

Dnr 97-5082

*Livsåskådning, etnicitet och natursyn.*

En fördjupad förståelse av samhällsförändringar kräver kunskap om livsåskådningsfaktorernas betydelse i utvecklingen. Av särskilt intresse är natursynens utformning och betydelse bland människor i allmänhet.

Belysningen av livsåskådnings betydelse för tolkningen av det växande flödet av genetisk information är av intresse i sjukvårdens vardagsarbete. Och frågan om de etniska faktorernas betydelse – i jämförelse med andra faktorer – för livsåskådnings genomslag i tolkningen av konkreta händelser och i handlingslivet är av stort intresse inom olika samhällssektorer, men hittills ofullständigt utforskad.

Projektets syftar till att (1) kartlägga inställningen i olika livsåskådningsfrågor bland kvinnor och män i Sverige och att därvid särskilt uppmärksamma synen på naturen, förhållandet människa-djur och attityder till gentekniken, (2) att göra en jämförelse mellan resultaten från 1986 års undersökning och den aktuella studien för att pröva olika förklaringar till eventuella förskjutningar i livsåskådningsläget, (3) att genom olika fördjupningsstudier öka vår kunskap om förhållandet mellan människors inställning i övergripande livsåskådningsfrågor och deras förståelse av enskilda händelser och skeenden (t.ex. i naturen), (4) att öka kunskapen om sambandet

mellan människors inställning i övergripande livsåskådningsfrågor och deras praktiska handlande och (5) att undersöka vilken betydelse den etniska tillhörigheten och andra sociala och psykologiska bakgrundsfaktorer har för förhållandet mellan de angivna nivåerna.

**Livsaskådning, etnicitet och natursyn** består av ett antal intervjuundersökningar som till stor del kommer att arbeta med **öppna frågor**. Genom att ge intervjupersonerna tillfälle att med egna ord formulera sin inställning i olika livsåskådningsfrågor, kan resultaten av tidigare undersökningar med enbart fasta svarsalternativ, bli föremål för en fördjupad tolkning.

**Ulf Sandström** 1998 **2.500.000 kr**  
1999 **2.500.000 kr**  
Dnr 97-5085  
Linköpings universitet  
*Universiteten och det nya forskningslandskapet – ett empiriskt forskningsprogram om kunskap och institutionell förändring.*

I debatten om forskningens villkor står skiljelinjen ofta mellan det akademiska kravet på frihet från statens eller näringslivets krav på nytta. Flera betraktare av universitetssystemet har hävdats att den akademiska forskningens samhälleliga beroende ökar och att den akademiska friheten därför beskär på flera väsentliga punkter. Det råder emellertid en brist på systematiska och empiriska studier av hur villkoren för universitetsforskningen egentligen ser ut. Syftet med detta forskningsprogram är därför att empiriskt studera hur organisatoriska, finansiella och institutionella villkor för universitetsforskningen i Sverige har förändrats över tid. Hur organiseras universitetsforskningen på olika nivåer i universitetssystemet? Hur påverkas forskningen av nya offentliga styr- och finansieringsformer? Vilken inverkan har ökad samverkan med näringslivet? Förändras de normer som vägleder den akademiska praktiken? Programmets olika delprojekt tar sina teoretiska utgångspunkter i vetenskapssociologi, nyinstitutionell teori och teorier om policyprocessen.

Projektets genomförande har delats upp i två steg. Under projektets första år kommer ett antal förberedande studier att genomföras där grundläggande data om universitetssystemet och den övergripande forskningspolitiken kommer att inhämtas. Inhämtandet av data kommer att ske såväl med kvalitativa som kvantitativa metoder. Under projektets andra år ligger tyngdpunkten på ett antal fallstudier som inriktas på olika aspekter av förhållandet mellan universitet och samhälle på mikro, meso och makronivå.

Programmet genomförs gemensamt av forskargrupper verksamma vid Linköpings och Umeå universitet.

I debatten om forskningens villkor står skiljelinjen ofta mellan det akademiska kravet på frihet från statens eller näringslivets krav på nytta. Flera betraktare av universitetssystemet har hävdats att den akademiska forskningens samhälleliga

**Ulf Olsson** 1998 **650.000 kr**  
1999 **1.300.000 kr**  
Dnr 97-5110  
Göteborgs universitet  
*Ekonomisk-politiskt doktrinskifte och avreglering.*

Projektet utgår från en analys av avregleringen av den svenska valutamarknaden på 1980-talet och det ekonomisk-politiska doktrin-skiftet inom socialdemokratien. Båda processerna ingår i ett grundläggande systemskifte, vars närmast föregående motsvarighet får sökas den keynesianska ekonomiska politikens genombrott på 1930-talet. Forskargruppen består av tre ekonom-historiker och tre statsvetare.

Valutareglerna var en av grundförutsättningarna för den svenska modellens ekonomiska politik under efterkrigstiden genom att den avskärmade den nationalstat inom vars gränser ekonomin kunde styras. Därmed blir det viktigt att studera borttagandet av denna reglering mot slutet av 1980-talet, vilket utgör den första delstudien. Samspelet mellan externa krafter och olika interna aktörer blir en huvudfråga.

I den politiska retoriken höll det socialdemokratiska partiet trots de stora förändringarna länge fast vid en bild av traditionell svensk modell för lönebildning, tillväxt och välfärd. I den andra studien skall förändringarna i doktrinen studeras på tre nivåer, nämligen i politiken, i den makroekonomiska teorin och i retoriken.

I den tredje delundersökningen kommer ett antal internationellt komparativa studier att göras med utgångspunkt från det svenska fallet. Dels gäller det de skandinaviska länderna, dels ett antal andra europeiska fall, dels England och vissa utomeuropeiska länder.

**Göran Hoppe** 1998 **1.400.000 kr**  
1999 **1.400.000 kr**  
Dnr 97-5111  
Uppsala universitet  
*Geografiska perspektiv på Svenskestland.*

Projektet skall söka besvara centrala frågeställningar när det gäller den etniska minoriteten *estlandssvenskarna* och deras utveckling i takt med olika samhällsförändringar över århundradena. De frågor som skall besvaras rör a/ hur och när det estlandssvenska kolonisationsförloppet i Västra Estland skedde under medeltiden och hur ett agrarlandskap växte fram i samband med detta, i tidigare av den estniska inlandsbefolkningen endast extensivt brukade områden, b/ den intensiva godsdriftens införande och gradvisa skärpning när det gäller landböndernas villkor samt eventuella uppkommande skillnader mellan estlandssvenska och estniska bönders rumsliga och sociala förhållanden som en följd av gruppernas olika legala status, c/ det estlandssvenska samhällets stegvisa estnicering och partiella upplösning under 1700- och 1800-talen och orsakerna till detta samt d/ bevarandet av banden med hemlandet efter huvuddelen av folkgruppens överflyttning till Sverige 1943-44 och bandens



inflytande på om man idag återtar bygd och enskilda domäner i Estlands forna svenskbygder när så blivit möjligt efter Sovjets sammanbrott. En sammanhållande faktor i projektet är den estlandssvenska bygden och dess förändring i takt eller otakt med omvärlden.

Projektet behandlar utvecklingen av ett minoritetssamhälle under trängda förhållanden. Olika paralleller kommer att dras med andra minoriteters situation, dels bygdeminoriteter, bundna till en viss domän, dels mindre rumsligt bundna grupper. Genom att de frågor som belyses sättes in i generella sammanhang när det gäller Östersjö-, Öst- och Centraleuropeisk utveckling förväntas projektet ge väsentlig kunskap om centrala aspekter på europeiska förhållanden när det gäller etniska relationer och minoritetsfrågor ur ett långtidsperspektiv. Projektet genomföres av geografiska seniorforskare och doktorander från Uppsala, Umeå, Helsingfors och Tallinn.

**Nils Blomkvist**1998 **3.000.000 kr**1999 **3.000.000 kr**

Högskolan i Visby

Dnr 97-5112

*Kulturkrock eller kompromiss? Betydelsen av regionala strategier vid Östersjöområdets europeisering 1100-1400 AD.*

mycket högre grad än vad vikingatidens förhållanden hade gjort: statsmakten och kyrkan centraliserades, en feodal hierarki utvecklades, storgods började bildas och bönder undertrycktes, städer och samfärdsel-nätverk växte fram. Avgörande moment bakom dessa förändringar kan Västerlandets massiva framryckning i Östersjöområdet under perioden 1150-1250 antas vara. Processerna har hittills nästan uteslutande studerats från de segrande systemens synpunkt. Vår huvudfråga är däremot *hur den västerländska expansionen togs emot av olika Östersjöfolk*. I Baltikum resulterade exempelvis mötet i en rejäl kulturkrock, medan skandinaverna tämligen oproblemiskt valde kompromissens väg. Uppenbarligen fick de olika vägval nationerna gjorde i medeltidens början stor betydelse för den långsiktiga utvecklingen av respektive samhälle. Undersökningarna bedrivs i nätverksform av en omkring tjugohövdad grupp arkeologer, kultur-geografer och historiker från de tre baltiska länderna samt Danmark, Tyskland och Sverige.

Undersökningarna bedrivs komparativt i fem valda områden: Kalmar län, Gotland, Kurland, Semgallen och Ösel/Västestland, och på tre rumsliga nivåer: primära enheter, centralorter och regioner. Förändringarna 1100-1400 studeras på samtliga nivåer i alla områdena. Stor vikt läggs vid den mångvetenskapliga samordningen för att uppnå kompatibilitet mellan resultat från olika sorters källmaterial.

Seklen mellan 1100 och 1400 AD var en brytnings-tid i vår del av världen. Mycket som förefallit fast och orubbligt undergick plötsligen snabba, radikala förändringar. Grunden lades till ett helt nytt samhälle som liknar vårt eget i

De överlevnadsstrategier olika Östersjöfolk kom att välja gentemot medeltidens europeiseringskrafter har fortfarande betydelse som byggelement i konstruktionen av nationella identiteter. Projektet söker stödja det unga baltiska forskarsamhällets strävan att studera identitetsfrågorna kritiskt.

**Staffan Selander**1998 **1.300.000 kr**1999 **1.300.000 kr**

Högskolan i Halmstad

Dnr 97-5118

*Leksaker som kommunikation.*

Leksaker och spel utgör ett allt viktigare inslag i barns uppväxtmiljö. Genom dessa kommunicerar samhället rollmönster och identiteter. Men leksaken/spelet kan också ses som en kod med

vars hjälp barnet självt formulerar mening och sammanhang. Leksaken utgör en ram för barnets lek, men barnet har också möjlighet att överskrida denna ram och skapa nya betydelser.

I projektet kommer tre delområden att studeras: 1) *Leksakers mening*: Playmobil, abstrakta leksaker och datorspel som system för social representation; 2) *Leksaker i lek*: leksakens roll i barnets konstruktion av sin identitet; 3) *Den sociala fördelningen av leksaker*: leksaker och dataspel i barnkammare respektive förskola/skola.

Projektet är internationellt förankrat (inkl. Danmark och England) och har sin bas vid *NCFL - Nordic Centre for Research on Toys and Educational Media* vid Högskolan i Halmstad.

**Jan Olsson**1998 **1.000.000 kr**1999 **1.000.000 kr**

Stockholms universitet

Dnr 97-5119

*I den rörliga bildens tidevarv: modernitetens mentalitet i filmisk belysning.*

Den övervägande delen av vårt lands bevarade film-skatt, dvs. den del som inte är fiktionsmaterial, finns inom ramen för Tevearkivet. Samlingarna går tillbaka till mediets första tid och innefattar ett rikt genredifferen-

tierat material, där journalfilm utgör en väsentlig del. Denna filmtyp är en löpande form av filmisk publicistik som sträcker sig från första världskrigets början fram till cirka 1960 i flera olika sviter, varav Svenska Biografteaterns journal, senare SF-journalen, är den mest centrala. Projektet innefattar en överföring av Tevearkivets samlade filmmaterial till videogram, vilka blir tillgängliga för forskarsamhället via Arkivet för ljud och bild, samt en datorisering av arkivets synnerligen detaljerade kortkatalog. Katalogen är tänkt att bli nåbar över Internet.

**Johan Fornäs**

1998 1.100.000 kr

1999 1.300.000 kr

Stockholms universitet

Dnr 97-5121

*Populära passager: Medierna i det moderna konsumtionsrummet.*

argrupp följer olika grupper av medierelaterade varors väg med sina kunder från försäljningspunkterna i ett köpcentrum till de vardagliga sammanhang de används i. Avsikten är att utforska hur medierad populärkultur fungerar i människors vardagsliv, bl.a. som verktyg för kommunikation och identitetsskapande.

Här kombineras en bred uppsättning teoritraditioner, främst rörande de tre huvudområdena populärkultur, medieanvändning och konsumtion, men även kring frågor som modernitet, offentlighet, makt, smak, livsstil, identitet och tolkning.

Programmet genomför en serie delprojekt: (1) en teoriinventering och statistisk överblick över populärkulturella konsumtionsmönster; (2) en främst etnografisk analys av ett köpcentrum; (3) en rad delstudier om specifika mediekretsar (böcker, press, skrift, bilder, audiovisuellt, musik, telefoni och interaktiva datormedier) samt (4) en resultatsummering och en metodologisk slutrapport.

Programmets forskargrupp kompletteras av en krets medieforskare samt en referensgrupp, som bl.a. sammanstrålar vid årliga populärkulturseminarier. Projektet genomförs huvudsakligen under fem år 1998-2002.

**Hans Henrik Brummer** 1998 350.000 kr

Prins Eugens Waldemarsudde Dnr 97-5128

*Prins Eugen – konstnär och kulturpolitiker.*

Prinsens konstnärliga gärning sammanföll delvis med stora omvälvningar i det svenska konstlivet exempelvis opponentgenerationens revolt mot Konstakademien och den radikala konstens genombrott åren kring 1910. Att prins Eugen samtidigt var en aktiv kulturpolitiker och mycket allmänpolitiskt intresserad har heller inte givits en ingående belysning. Prins Eugens Waldemarsuddes stora projekt *Prins Eugen – konstnär och kulturpolitiker* syftar till en fullständig inventering och vetenskaplig bearbetning av prins Eugens konstnärliga produktion, där också hans roll i svenskt kulturliv blir föremål för närmare analys. Projektet innefattar såväl arkivforskning och annan källsökning som inventering av det konstnärliga materialet och en genomgripande fotografering av prins Eugens konst i Waldemarsuddes ägo. Forskningsarbetet skall under 1998 offentliggöras

Inom detta kulturforskningsprogram utforskas mediekonsumtion som en process som startar i de rum där medievarorna möter sina köpare och går fram till där de används i konsumenternas vardagsliv. En forsk-

Prins Eugen var verksam som konstnär under sju decennier. Hans konstnärskap har dock inte kommit att vetenskapligt bearbetas i den mån som önskvärt är.

genom en publikation författad av Waldemarsuddes Överintendent Hans Henrik Brummer. Prins Eugens konstnärliga produktion liksom hans egen samling av konst tillhörande Prins Eugens Waldemarsudde skall även den ges en fördjupning genom bild och text. Denna catalogue raisonné kommer också att publiceras i bokform.

**Aris Fioretos**

1998 475.000 kr

1999 475.000 kr

Stockholms universitet

Dnr 97-5131

*Blått. En kulturvetenskaplig studie av en färg.*

Projektet avser att undersöka färgteorier inom litteraturen, konsten, filosofin och estetiken från 1800 och framåt. Genom att spänna över olika estetiska uttryck och skilda vetenskapsdiscipliner syftar det till en grundlig belysning av transkulturella processer av avsevärd betydelse för hur vi tolkar och formar vår verklighet, vårt samhälle, vår andliga och intellektuella miljö. Projektets önskan att klargöra sitt ämnes estetiska, historiska och kulturpolitiska relevans är uttalad.

Inriktningen är perspektivisk och metoden komparativ. Särskild uppmärksamhet kommer att riktas mot den privilegierade status som den blå färgen tillskrivits — melankolins men också skapandets, andlighetens men också minnets färg. Med utgångspunkt i en iakttagelse hos Rilke, som i ett brev till sin fru föreslog att "man kunde tänka sig att någon skulle skriva en monografi om blått", vinnlägger sig studien om att följa färgens skiftande öden och historiska omvandlingar. Undersökningen är således teoretisk och historisk. Den fördelar sig på tre delar: (1) en översikt över modern färgteori från tiden efter Goethe och Newton; (2) en utredning av särskilt den blå färgens historiska förvecklingar och kulturella kodering inom skilda fält; samt (3) en serie närtudier över dess roll och funktion i specifika verk och författar- eller konstnärsskap.

**Egil Johansson**

1998 200.000 kr

1999 200.000 kr

Umeå universitet

Dnr 97-5132

*Kris och förnyelse. Dop, konfirmation och kyrkotillhörighet som kulturarv och trostradition i ett fördjupat svenskt och jämförande internationellt perspektiv.*

Syftet är att ingående analysera den svenska kyrkotraditionen i dess möte med dagens mångkulturella samhälle. Jämförelser främst med Syd- och Centraleuropa ger de internationella perspektiven.

**Betydelse.** Kyrkans nya situation med dopet som

medlemsgrund väcker frågor med djup relevans för både samhälle och kyrka. Gamla och nya tankemönster manas till prövning i en helt ny empirisk kontext genom det nya medlemsregistret för *kyrkotillhöriga*. Andelen döpta/konfirmerade "i Svenska kyrkans eller annan ordning" uppdragar problem som blivit högaktuella. Dit hör de *regionala* skillnaderna

mellan olika stift, kontrakt och församlingar. Dit hör även de dramatiska förskjutningarna i dop- och konfirmationspraxis *mellan* generationerna eller de märkliga mönstren *inom* varje generation med växande klyftor mellan kvinnor och män. Den klassiska kvinnolinjen i kyrkotraditionen blir på nytt synlig och betonad. Redan sådana övergripande rön kräver ett nytänkande kring gängse kyrkliga och samhällsliga förklaringar. Detta gäller då även nya jämförelser med *andra traditioner* inom och utom landet, som fördjupar analysen och än mer tydliggör den västerländska kulturgrunden i dess historiska och nutida gestaltningar.

**Genomförande.** Dop, konfirmation och kyrkotillhörighet analyseras i ett nätverk av rön för församlingar, kontrakt och stift tillsammans med ett övergripande internationellt perspektiv. Slutrapport 1999.

**Nelly Lindgren**

1998 350.000 kr

1999 350.000 kr

Stockholms universitet

Dnr 97-5133

*Ikonmålarhandboken som särskild typ av handskrift i medeltida litteratur.*

Ikonmålarhandböckerna är en grupp av äldre slaviska och grekiska handskrifter som erbjuder ett nytt arbetsfält inom slavistiken. Dessa skrifter är en internationellt outnyttjad rik källa för studier av hagiografiska texter

och innehåller uppgifter dels om de heliga personer och händelser som visas på ikoner, dels om målarteknik och färger och om bildens disposition. Det finns två typer av ikonmålarhandböcker: dels tolkningsböcker som i text tolkar och kommenterar ikonernas motiv, dels förlageböcker med skisser. Endast ett begränsat antal målarhandböcker finns bevarade.

Projektet innebär att ikonmålarhandböckerna beskrivs som genre och relateras till den hagiografiska litteraturens utveckling. En kommenterad utgåva av den enda ikonmålarhandbok som finns i Sverige (Kungliga Biblioteket) skall framställas. Denna handskrift är en tolkande text som omfattar 502 sidor med beskrivningar av mer än 1500 personer och ett stort antal andra motiv. Tills nu finns ingen utgåva av någon slavisk målarhandbok med tolkande text. Detta arbete har särskilt intresse för slavistik, bysantinologi och konstvetenskap.

Under en följd av år har det i årsredovisningen presenterats en tabellarisk översikt över anslagens fördelning under senaste verksamhetsåret och för den tid stiftelsen varit verksam, 1965-1996. Genom tillkomsten av fler donationer under de senaste åren har jämförbarheten från ett år till ett annat försvårats. Det bör också noteras att endast de projekt som är knutna till det särskilda ansökningsregistret finns med i statistiken. Det innebär att 1997 års engångsinsats 60 mkr till universiteten för forskarrekrytering inte finns med. Denna del har emellertid presenterats under avsnittet anslag till forskning (sid 11). I tabellerna 1-5 ingår endast sådana uppgifter som rör Jubileumsdonationen och i tabellerna 6-10 redovisas uppgifter om sökta och beviljade anslag från den Kulturvetenskapliga donationen.

## Statistiska uppgifter om anslagen till forskning

Anslagsfördelningen mellan ämnesområdena för 1997 kan utläsas i tabellerna 1 och 6. Uppgifter om relationen mellan fortsättningsanslag och nya anslag under år 1996 finns redovisade i tabellerna 4 och 9. Nya anslag resp. fortsättningsanslag fördelade på ämnesområden redovisas i tabellerna 2 och 3 för Jubileumsdonationen samt 7 och 8 för den Kulturvetenskapliga donationen. Anslagens fördelning på olika läroanstalter finns redovisade i tabellerna 5 och 10.

Flera av de projekt som beviljats anslag, särskilt de som har större omfattning, är av fler- eller tvärvetenskaplig karaktär. Fördelningen på ämnesområden och även på fakultetsområden kan därför inte göras exakt. Anslagen förs till det område som bedöms vara mest centralt, som regel det inom vilket den sammanhållande forskaren är verksam. I allt väsentligt beskriver tabellerna inriktningen av stiftelsens verksamhet.

## Jubileumsdonationen

**Tabell 1.**
*Ansökningar och beviljade anslag 1997 (Belopp i tusental kronor)*

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	7	2.632	10	4.822	3	7	1	6
Arkeologi	3	1.625	8	3.887	2	6	1	2
Arkitektur	0	0	6	3.574	2	4	0	0
Ekonomisk historia	7	3.780	13	8.039	2	11	2	5
Etnologi	0	0	8	3.446	4	4	0	0
Filosofi	1	420	6	3.647	1	5	0	1
Freds- och konflikt- forskning	0	0	1	292	0	1	0	0
Företagsekonomi	6	4.068	22	17.248	5	17	2	4
Geografi	2	1.383	10	5.032	2	8	0	2
Historia	10	5.716	36	19.356	11	25	4	6
Informationsteknologi	1	750	1	749	0	1	0	1
Juridik	9	3.658	27	11.432	6	21	3	6
Klassiska språk/ antikens kultur	2	605	5	1.259	2	3	1	1
Konst/estetiska ämnen	0	0	4	1.939	3	1	0	0
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	5	3.027	18	9.214	5	13	0	5
Litteraturvetenskap/ teater/film	10	3.164	26	11.915	11	15	5	5
Masskommunikation	2	1.158	4	2.251	0	4	0	2
Medicin	6	3.887	11	10.276	0	11	0	6
Moderna språk	2	1.600	2	1.560	0	2	0	2
Musik	2	2.200	2	2.331	0	2	0	2
Nationalekonomi	9	6.375	29	21.537	1	28	0	9
Naturvetenskap	1	259	2	794	0	2	0	1
Områdesstudier	0	0	2	545	1	1	0	0
Pedagogik	3	1.110	26	14.084	8	18	1	2
Psykologi	11	7.105	46	27.726	16	30	1	10
Socialantropologi	1	800	1	1.276	1	0	1	0
Sociologi	10	5.405	50	24.735	15	35	3	7
Statistik	2	1.050	7	3.668	1	6	0	2
Statsvetenskap	11	5.399	25	12.048	5	20	1	10
Teknik	0	0	1	139	0	1	0	0
Teologi	1	300	11	5.180	1	10	0	1
<b>Summa</b>	<b>124</b>	<b>67.476</b>	<b>420</b>	<b>234.001</b>	<b>108</b>	<b>312</b>	<b>26</b>	<b>98</b>
					25,7%	74,3%	21,0%	79,0%

*Summa anslag, enl. ovanstående*
*Anslag från Rönnebergs donation (barn)*
*Anslag från Rönnebergs donation (äldreforskning)*
*Anslag från N-E Svenssons fond*
*Reseanslag, områdesgrupper*

67.476

108

380

210

1.100

\*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

\*\*Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

**Anslag till forskning, summa**

69.274

**Tabell 2.**
*Nya anslag fördelade efter ämnesområde 1997 (Belopp i tusental kronor)*

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	0	0	3	1.959	2	1	0	0
Arkeologi	0	0	5	2.051	1	4	0	0
Arkitektur	0	0	6	3.574	2	4	0	0
Ekonomisk historia	0	0	6	3.343	0	6	0	0
Etnologi	0	0	8	3.446	4	4	0	0
Filosofi	1	420	6	3.647	1	5	0	1
Freds- och konflikt- forskning	0	0	1	292	0	1	0	0
Företagsekonomi	2	1.450	18	13.596	4	14	1	1
Geografi	0	0	8	3.448	2	6	0	0
Historia	1	475	26	12.797	7	19	0	1
Juridik	1	760	19	8.499	3	16	0	1
Klassiska språk/ antikens kultur	1	280	4	1.228	1	3	0	1
Konst/estetiska ämnen	0	0	4	1.939	3	1	0	0
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	1	550	13	6.126	5	8	0	1
Litteraturvetenskap/ teater/film	2	500	18	9.402	8	10	2	0
Masskommunikation	0	0	2	945	0	2	0	0
Medicin	0	0	5	4.264	0	5	0	0
Nationalekonomi	2	1.500	22	14.221	1	21	0	2
Naturvetenskap	0	0	1	600	0	1	0	0
Områdesstudier	0	0	2	545	1	1	0	0
Pedagogik	1	300	23	13.042	7	16	0	1
Psykologi	1	735	35	20.003	15	20	0	1
Socialantropologi	1	800	1	1.276	1	0	1	0
Sociologi	0	0	37	16.875	11	26	0	0
Statistik	1	550	6	2.787	1	5	0	1
Statsvetenskap	1	585	15	7.460	5	10	1	0
Teknik	0	0	1	139	0	1	0	0
Teologi	1	300	11	5.180	1	10	0	1
<b>Summa</b>	<b>17</b>	<b>9.205</b>	<b>306</b>	<b>162.684</b>	<b>86</b>	<b>220</b>	<b>5</b>	<b>12</b>
					28,1%	71,9%	29,4%	70,6%

\*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

\*\*Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 3.

Fortsättningsanslag fördelade efter ämnesområde 1997 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	7	2.632	7	2.863	1	6	1	6
Arkeologi	3	1.625	3	1.836	1	2	1	2
Ekonomisk historia	7	3.780	7	4.696	2	5	2	5
Företagsekonomi	4	2.618	4	3.652	1	3	1	3
Geografi	2	1.383	2	1.584	0	2	0	2
Historia	9	5.241	10	6.343	4	6	4	5
Informationsteknologi	1	750	1	749	0	1	0	1
Juridik	8	2.898	8	2.934	3	5	3	5
Klassiska språk/ antikens kultur	1	325	1	247	1	0	1	0
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	4	2.477	5	3.088	0	5	0	4
Litteraturvetenskap/ teater/film	8	2.664	8	2.513	3	5	3	5
Masskommunikation	2	1.158	2	1.306	0	2	0	2
Medicin	6	3.887	6	6.012	0	6	0	6
Moderna språk	2	1.600	2	1.560	0	2	0	2
Musik	2	2.200	2	2.331	0	2	0	2
Nationalekonomi	7	4.875	7	7.316	0	7	0	7
Naturvetenskap	1	259	1	194	0	1	0	1
Pedagogik	2	810	3	1.042	1	2	1	1
Psykologi	10	6.370	11	7.722	1	10	1	9
Sociologi	10	5.405	13	7.860	4	9	3	7
Statistik	1	500	1	881	0	1	0	1
Statsvetenskap	10	4.814	10	4.588	0	10	0	10
<b>Summa</b>	<b>107</b>	<b>58.271</b>	<b>114</b>	<b>71.317</b>	<b>22</b>	<b>92</b>	<b>21</b>	<b>86</b>
					19,3%	80,7%	19,6%	80,4%

Tabell 4.

Fortsättningsanslag/Nya anslag 1997 (Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i % av av sökt		Antal ansökningar		Antal bevilj. ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Belopp	Antal	Kv.	Män	Kv.	Män
Fortsättningsanslag	107	58.271	114	71.317	81,7	93,9	22	92	21	86
Nya anslag	17	9.205	306	162.684	5,7	5,6	86	220	5	12
<b>Summa</b>	<b>124</b>	<b>67.476</b>	<b>420</b>	<b>234.001</b>	<b>28,8</b>	<b>29,5</b>	<b>108</b>	<b>312</b>	<b>26</b>	<b>98</b>

\*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

\*\*Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 5.

Beviljade anslag fördelade efter förvaltningar 1997 (Belopp i tusental kronor)

Anslagsförvaltare	Antal	Belopp*	% (av totalt belopp)
Chalmers tekniska högskola	1	500	0,7
Collegium Budapest	1	612	0,9
Forskning & Framsteg	1	158	0,2
Göteborgs universitet	12	7.326	10,0
Handelshögskolan i Stockholm	6	3.703	5,5
Högskolan i Karlstad	2	654	1,0
Högskolan i Växjö	2	1.600	2,4
Högskolan i Örebro	2	630	0,9
ICP 2000 i Stockholm AB	1	390	0,6
Karolinska institutet	3	1.699	2,5
Kungliga Musikaliska Akademien	2	2.200	3,3
Linköpings universitet	5	2.739	4,1
Lunds universitet	12	6.187	9,2
Mitthögskolan	1	735	1,1
Riksarkivet	2	1.200	1,8
Riksbankens Jubileumsfond	5	479	0,7
Stockholms universitet	30	17.984	26,7
Umeå universitet	13	7.612	11,3
Uppsala universitet	22	10.693	15,8
Vitterhetsakademien	1	375	0,6
<b>Summa</b>	<b>124</b>	<b>67.476</b>	<b>100,0</b>

\*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

## Den kulturvetenskapliga donationen

### Tabell 6.

Ansökningar och beviljade anslag 1997 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	37	65.308	72	129.007	19	53	10	27
Humaniora/ samhällsvetenskap	10	18.950	32	53.308	5	27	2	8
Samhällsvetenskap	10	19.700	46	72.753	15	31	4	6
Övriga	3	10.200	12	32.305	2	10	1	2
<b>Summa</b>	<b>60</b>	<b>114.158</b>	<b>162</b>	<b>287.373</b>	<b>41</b>	<b>121</b>	<b>17</b>	<b>43</b>
					25,3%	74,7%	28,3%	71,7%
<b>Omr. grupper</b>	<b>500</b>							
<b>Anslag till forskning, summa</b>	<b>114.658</b>							

### Tabell 7.

Nya anslag fördelade efter ämnesområde 1997 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	18	27.373	53	77.964	16	37	7	11
Humaniora/ samhällsvetenskap	2	2.150	24	36.208	3	21	0	2
Samhällsvetenskap	3	3.800	39	53.971	11	28	0	3
Övriga	2	8.500	11	27.516	2	9	1	1
<b>Summa</b>	<b>25</b>	<b>41.823</b>	<b>127</b>	<b>195.659</b>	<b>32</b>	<b>95</b>	<b>8</b>	<b>17</b>
					25,2%	74,8%	32,0%	68,0%

\*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

\*\*Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

### Tabell 8.

Fortsättningsanslag fördelade efter ämnesområde 1997 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	19	37.935	19	51.043	3	16	3	16
Humaniora/ samhällsvetenskap	8	16.800	8	17.100	2	6	2	6
Samhällsvetenskap	7	15.900	7	18.782	4	3	4	3
Övriga	1	1.700	1	4.789	0	1	0	1
<b>Summa</b>	<b>35</b>	<b>72.335</b>	<b>35</b>	<b>91.714</b>	<b>9</b>	<b>26</b>	<b>9</b>	<b>26</b>
					25,7%	74,3%	25,7%	74,3%

### Tabell 9.

Fortsättningsanslag/Nya anslag 1997 (Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i % av sökt		Antal ansökningar		Antal bevilj. ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Belopp	Antal	Kv.	Män	Kv.	Män
Fortsättningsanslag	35	72.335	35	91.714	78,9	100,0	9	26	9	26
Nya anslag	25	41.823	127	195.659	21,4	19,7	32	95	8	17
<b>Summa</b>	<b>60</b>	<b>114.158</b>	<b>162</b>	<b>287.373</b>	<b>39,7</b>	<b>37,0</b>	<b>41</b>	<b>121</b>	<b>17</b>	<b>43</b>

\*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

\*\*Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 10.

Beviljade anslag fördelade efter förvaltningar 1997 (Belopp i tusental kronor)

Anslagsförvaltare	Antal	Belopp*	% (av totalt belopp)
Arkivet för ljud och bild	1	735	0,6
European University Institute	1	3.000	2,6
Folkens Museum Etnografiska	1	500	0,4
Göteborgs universitet	4	7.750	6,8
Högskolan i Halmstad	1	1.300	1,1
Kungliga			
Ingenjörsvetenskapsakademien	1	1.000	0,9
Kungliga tekniska högskolan	2	4.700	4,1
Kungliga Musikaliska Akademien	1	400	0,4
Linköpings universitet	3	5.600	4,9
Lunds universitet	10	22.900	20,1
Högskolan i Visby	1	3.000	2,6
Nobelstiftelsen	1	7.500	6,6
Prins Eugens Waldemarsudde	1	350	0,3
Riksantikvarieämbetet	2	3.600	3,2
Riksarkivet	1	800	0,7
Riksbankens Jubileumsfond	2	413	0,4
Stockholms universitet	10	18.925	15,7
Svenska Linné-sällskapet	1	1.000	0,9
Svenskt Visarkiv	1	725	0,6
Sveriges Allmänna Konstförening	1	360	0,3
Umeå universitet	3	7.200	6,3
Uppsala universitet	9	20.700	18,1
Uppsala universitetsbibliotek	2	1.700	1,5
<b>Summa</b>	<b>60</b>	<b>114.158</b>	<b>100,0</b>

\*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

Forskningsöversikter och dokumentation från symposier, konferenser m.m. anordnade av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond publiceras antingen i en skriftserie eller som fristående publikationer. Upplysningar om publikationernas innehåll liksom uppgift om beställningsadresser lämnas gärna av personalen vid stiftelsens kansli. I skriftserien har under åren 1977-1989 utkommit 36 volymer.

Sedan 1985 har följande böcker publicerats:

*Riksdagen genom tiderna.*

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson &amp; N. Stjernquist (1985)

*The Riksdag: A History of the Swedish Parliament.*

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson &amp; N. Stjernquist (1987)

## Stiftelsens publikationer

*Forskning i ett föränderligt samhälle. Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1965-1990.*

Utg. av Kjell Härnqvist och Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

*Swedish Research in a Changing Society, The Bank of Sweden Tercentenary Foundation 1965-1990.*

Edited by Kjell Härnqvist and Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

*Riksdagen inifrån. Tolv riksdagsledamöters hägkomster, erfarenheter och lärdomar.*

Red. Nils Stjernquist, Gidlunds Bokförlag (1991)

*Att åldras. Rapport från ett symposium om forskning kring åldrande och åldrandets sjukdomar.*

Red. Bengt Pernow, Gidlunds Bokförlag (1992)

*Riksdagen genom tiderna.*

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson &amp; N. Stjernquist, Andra upplagan (1992)

*Europa – historiens återkomst.*

Editor: Sven Tägil, Gidlunds Bokförlag (1992)

*Research Funding and Quality Assurance. A symposium in honorem Nils-Eric Svensson.*

Gidlunds Bokförlag (1993)

*Bengt Wieslander: The Parliamentary Ombudsman in Sweden.*

Gidlunds Bokförlag (1994)

*Bengt Wieslander: JO-ämbetet i Sverige.*

Gidlunds Bokförlag (1995)

*Parlamentarismen i de nordiska länderna. En egen modell?*

Red. Nils Stjernquist, Gidlunds Bokförlag (1995)

*Liv . Verk . Tid. Till biografiskrivandets renässans.*

Boken utgiven i samarbete med Kungl. Musikaliska Akademien (Skriftserie nr 82).

Tabergs tryckeri AB (1995)

*Riksdagsutskottet inifrån. Tretton ledamöters hägkomster.*

Red. Lars Gustafsson, Gidlunds Bokförlag (1996)

*"Det har ändå hänt fantastiskt mycket." Vad har jämställdhetsforskningen uppnått?*

Rapport från ett jämställdhetsseminarium den 25 april 1996.

Red. Egon Hemlin, Gidlunds Förlag (1997)

*Björn von Sydow: Parlamentarismen i Sverige. Utveckling och utformning till 1945.*

Gidlunds Förlag (1997)

*War Experience, Self Image and National Identity: The Second World War as Myth and History.*

Stig Ekman and Nils Edling (eds), Gidlunds Förlag (1997)

*Trying to Make Democracy Work. The Nordic Parliaments and the European Union.*

Editor Matti Wiberg, Gidlunds Förlag (1997)

*Forskningens roll i offensiv kulturavsvård.*

Rapport från ett seminarium 14 november 1996, Gidlunds Förlag (1997)

## Styrelse

### Ledamöter

Professor Inge Jonsson  
*ordförande*

Riksdagsledamot (s)  
Jan Björkman  
*vice ordförande*

Professor Boel Berner

Professor Lars Engwall

Professor Gunnel Gustafsson

Direktör Åke Smids

Direktör Jan Belfrage

Riksdagsledamot (s)  
Björn Kaaling

Riksdagsledamot (s)  
Mona Berglund Nilsson

Riksdagsledamot (m)  
Per Unckel

Riksdagsledamot (m)  
Bertil Persson

Riksdagsledamot (c)  
Elving Andersson

### Suppleanter

Professor Bengt Ankarloo

Riksdagsledamot (s)  
Sonia Karlsson

Professor Henning Johansson

Professor Gunnar Törnqvist

Professor Per Henrik Lindblom

Riksdagsledamot (s)  
Pär-Axel Sahlberg

Riksdagsledamot (s)  
Lena Sandlin

Riksdagsledamot (m)  
Gun Hellsvik

Riksdagsledamot (m)  
Hans Hjortzberg-  
Nordlund

Riksdagsledamot (fp)  
Anne Wibble

## Revisorer

Riksdagens revisorer  
Ernst & Young AB,  
Huvudansvarig: Auktoriserad revisor Per Björngård

1. *Beredningsgruppen för ekonomi, geografi m.m.:*  
Professor Lars Engwall (ordf), riksdagsledamöterna Pär-Axel Sahlberg, Per Unckel och Anne Wibble samt professorerna Bernd Henningsen, Karl-Gustaf Löfgren, Johan Söderberg, Gunnar Törnqvist och rektor Kari Marklund.
2. *Beredningsgruppen för beteendevetenskap, samhällsmedicin m.m.:*  
Professor Boel Berner (ordf), riksdagsledamöterna Elving Andersson, Mona Berglund Nilsson och Bertil Persson samt professorerna Marjut Aikio, Gudrun Dahl, Sven-Olof Isacsson, Henning Johansson och Lennart Sjöberg.

## Beredningsgrupper

3. *Beredningsgruppen för statsvetenskap, juridik m.m.:*  
Professor Gunnel Gustafsson (ordf), riksdagsledamöterna Jan Björkman, Gun Hellsvik och Lena Sandlin samt professorerna Per Henrik Lindblom, Lucy Smith, Daniel Thorburn och Lennart Weibull.
  4. *Beredningsgruppen för humaniora m.m.:*  
Professor Inge Jonsson (ordf), riksdagsledamöterna Hans Hjortzberg-Nordlund, Björn Kaaling och Sonia Karlsson samt professorerna Lars Gunnar Andersson, Bengt Ankarloo, Jean-François Battail, Sven Danielsson, Göran Gustafsson, Anna Ivarsdotter och f d riksantikvarien Margareta Biörnstad.
  5. *Prioriteringsgruppen för kulturvetenskaplig forskning:*  
Professor Inge Jonsson (ordf), riksdagsledamöterna Jan Björkman och Per Unckel samt professorerna Marjut Aikio, Jean-François Battail, Boel Berner, Lars Engwall, Gunnel Gustafsson, Bernd Henningsen, Sven-Olof Isacsson, Anna Ivarsdotter, Lucy Smith, f d riksantikvarien Margareta Biörnstad och rektor Kari Marklund.
  6. *Finanskommitté:*  
Åke Smids (ordf) och Jan Belfrage.
  7. *Områdesgruppen för kapitalmarknadsforskning:*  
Professor Lars Engwall (ordf), riksdagsledamöterna Berit Löfstedt och Lars F Tobisson, direktör Jan Belfrage, professorerna Clas Bergström, Peter Englund, direktör Kerstin Hessius, professor Håkan Lindgren, docent Anne Marie Pålsson, direktör Carl Johan Åberg samt Lars-Erik Klangby (adj), docent Hans Sjögren (koordinator) och Kerstin Stigmark (sekr).
  8. *Områdesgruppen för konst och gestaltning:*  
Direktör Dan Brändström (ordf), riksdagsledamöterna Elisabeth Fleetwood och Björn Kaaling, f d riksantikvarien Margareta Biörnstad, museichef Göran Carlsson, direktör Johan Huldt, professorerna Lena Johannesson, Carl Johan Kleberg, Björn Linn, museichef Bo Nilsson, docent Agnes Nobel, professor Inez Svensson, samt Agneta Emanuelsson Blanck (adj), f d kanslichef Egon Hemlin (koordinator), och Anna-Lena Winberg (sekr).
- Verkställande direktören deltar i samtliga gruppers arbete.



---

## Kansli

---

Telefon: 08-24 32 15  
 Telefax: 08-10 30 76  
 E-mail: [rj@rj.se](mailto:rj@rj.se)  
 Internet: [www.rj.se](http://www.rj.se)

	Telefonnr direkt	E-mail
Dan Brändström <i>Verkställande direktör</i>	08-20 61 99	<a href="mailto:dan.brandstrom@rj.se">dan.brandstrom@rj.se</a>
Lars-Erik Klangby <i>Finansdirektör och vice verkställande direktör</i>	08-21 29 91	<a href="mailto:lars-erik.klangby@rj.se">lars-erik.klangby@rj.se</a>
Christina Alm <i>Back office</i>	08-21 96 15	<a href="mailto:christina.alm@rj.se">christina.alm@rj.se</a>
Margareta Bulér <i>VD-sekreterare</i>	08-20 61 99	<a href="mailto:margareta.buler@rj.se">margareta.buler@rj.se</a>
Agneta Emanuelsson Blanck <i>Informationssekreterare/ programsekreterare, kulturvetskap</i>	08-24 32 18	<a href="mailto:agneta.emmanuelsson.blanck@rj.se">agneta.emmanuelsson.blanck@rj.se</a>
Annsöfi Lövgren <i>Kontorist</i>		<a href="mailto:annsofi.lovgren@rj.se">annsofi.lovgren@rj.se</a>
Torgny Prior <i>Aktiechef</i>	08-14 97 26	<a href="mailto:torgny.prior@rj.se">torgny.prior@rj.se</a>
Inga-Lill Stenbeck-Ottoson <i>Kamrer</i>	08-21 61 99	
Kerstin Stigmark <i>Programsekreterare, ekonomi, beteendevetenskap, samhällsmedicin m m</i>	08-21 99 22	<a href="mailto:kerstin.stigmark@rj.se">kerstin.stigmark@rj.se</a>
Anna-Lena Winberg <i>Programsekreterare, humaniora, statsvetenskap, juridik m m</i>	08-24 32 19	<a href="mailto:annalena.winberg@rj.se">annalena.winberg@rj.se</a>

Stiftelsen

**RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND**

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Postadress:

Riksbankens Jubileumsfond, Box 5675, 114 86 Stockholm

Besöksadress:

Tyrgatan 4

Telefon: 08-24 32 15

Telefax: 08-10 30 76

E-mail: [rj@rj.se](mailto:rj@rj.se)

Postgiro: 67 24 03-3